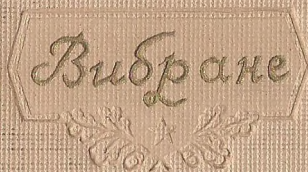

Віктор
Гусєв

Віктор Гусєв

ВИБРАНЕ

Наукова б

ім. М. Мако

КН

ім. ТАРАСА

32451

и - науков

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ-1954

ВІКТОР ГУСЕВ

Український читач має вже цілу бібліотеку творів кращих російських поетів в перекладах на рідну мову, серед яких значне і почесне місце займають книги наших сучасників — О. Твардовського, М. Ісаковського, М. Тихонова, О. Суркова і ін.

Вперше видаване на Україні «Вибране» лауреата Сталінських премій В. Гусева вдало поповнить цю бібліотеку, значно поглибить наше знайомство з поезією великого братнього народу, такою багатою поетами «хорошими і різними».

Біля сімнадцяти років невтомно і плідотно працював у літературі В. Гусев. Він був талановитим і різносторонньо обдарованим письменником — поетом і драматургом, кіносценаристом, журналістом. Скромний, але завжди виразно помітний у багатоголосому хорі радянських поетів своєю глибокою оригінальністю поетичний голос Гусева міцнів у прямій відповідності до основних етапів росту нашої держави, нашої культури і літератури. В кінці двадцятих років, які були для нього роками перших «спроб пера», молодий поет деякий час знаходився під впливом модних у ті часи формалістичних «теорій», його творчий виднокруг був вузький. Трудове

піднесення народу в роки перших п'ятирічок, батьківська турбота Комуністичної партії про розвиток соціалістичної культури, величезний благотворний вплив М. Горького і В. Маяковського — все це допомогло Гусеву, як і всім його кращим сучасникам, вийти на широкі шляхи творчості, ствердитись на позиціях соціалістичного реалізму.

Його книги віршів, п'єси, сценарії гаряче вілгукувались на найважливіші події часу і у всій своїй сукупності стали ніби живим літописом життя і перемог радянського народу, славетних перемог на будовах соціалізму і на фронтах Великої Вітчизняної війни. Книги Гусева разом з тим яскраво відображали і художній р е с т вітчизняної поезії. Ось чому знайомство з його творчістю принесе велику користь українському читачеві.

Біографія Віктора Михайловича Гусева зовні не багата на події і на звини життєвого шляху. За виключенням декількох подорожей, здійснених у тридцяті роки, він весь час жив у Москві. Тут він народився в 1909 році, провів свою молодість, учився і творив до останнього свого дня. Симпатії до поезії і театру, що визначили зміст всього його життя, проявились у нього рано. По одержанні середньої освіти, шістнадцятирічним юнаком Гусев поступає на Вищі літературні курси, вчиться в школі-студії при театрі Революції, нарешті — в столичному університеті.

Починаючи з 1927 року його вірші все частіше з'являються в газетах і «товстих» журналах. Через два роки у видавництв «Федерація» виходить перша тоненька книга віршів Гусева «Поход вешей». З того часу не проходило й року, щоб поет не видав або одну - дві збірки віршів, або п'єсу, або сценарій — інколи, явно шкодячи собі, він писав дуже швидко.

Віктор Гусев належав до молодшого покоління російських радянських поетів. На той час, коли він виступив

з першими віршами, радянська література мала уже міцну традицію громадської революційної поезії; чудесний досвід В. Маяковського, Дем'яна Бедного, М. Тихонова, М. Асеева і ін. відкривав широкі творчі простори поетичній зміні. Складний і повчальний шлях родоначальників радянської поезії в значній мірі оберігав молодих поетів від помилок і хитань. Але початківець Гусев не зразу знайшов вірну путь, не зміг повною мірою використати досвід старших товаришів. На відміну від найближчих своїх соратників — О. Суркова, С. Щипачова, — він не проходив суворої багатющої школи революції і громадянської війни. В одному з своїх ранніх віршів поет так говорить про своє покоління:

Ми в бій не йшли, коли загарбник ліз,
Коли вітер повстаним Тихреською віяв,
Ми провадили капіталізм
Пускаючи вонь паперового змія.

«Десятиліття».

Гостра суспільно-політична боротьба тих років знаходила безпосередній відгук у літературі. Численні дрібнобуржуазні відверто ворожі народові і замасковані «лівою» фразеєю письменницькі групи і групочки багато шуміли в своїх галасливих маніфестах, альманахах, збірниках. Намагались реставрувати давно скомпрометовані теорії аполітичного «чистого мистецтва» серапіонівці. Пропагували культ голого техніцизму та бізнесменства конструктивісти. Силкувалися відкинути класичну спадщину минулого і замінити художню реалістичну літературу «літературою факту», літературою гасла і репортажу «лефівці» і т. д.

В 1929 році Й. В. Сталін у листі до В. Білль-Білоцерковського відмічав, що в літературі «...имеются все и всякие течения, вплоть до антисоветских и прямо контрреволюционных...» (И. В. Сталин, Соч., т. II, стр. 326).

Віктор Гусев, який у цьому ж 1929 році виступив з своєю першою збіркою віршів, не зміг уникнути нездорових впливів формалістичних теорійок. Лише поодинокі його вірші того часу були написані з справжнім невідомим чуттям художньої правди і реалістичним чуттям нового в радянській дійсності. У кращому вірші 1927 року «Зоря мого діда» початкуючий поет розповідає трагічну історію гіркого життя свого діда, що мріяв стати актором-трагіком, але змушений був довгі роки нашіптувати із суфлерської будки чужі слова і зрештою — вмерти від запою. Натхненню говорить поет про світлу зорю щастя молодого покоління, яке взяло долю в свої руки:

Проходять дні, ідуть літа,
Як відблиски зорі,
І наді мною—золота
Моя зоря вгорі.
Вона осіла небеса,
У неї п'ють кутін,
І разом з нею погаса
Зоря моїх батьків.

Але основна маса ранніх віршів В. Гусева позбавлена художньої переконливості.

Молодий поет черпав свої враження не стільки з великої книги життя, скільки з прочитаних книг; у віршах його відображались літературні впливи різношерстного письменницького середовища в більшій мірі, ніж пафос творення нового життя в Радянській Країні.

У першій книзі Гусева неприродно, штучно переплітаються і книжна псевдоромантика і погляд на дійсність через прозаїчний побут речей. Іноколи Гусев намагається опоетизувати буденні «прозаїчні» явища, підкреслюючи ту думку, що поезії ніщо людське не чуже:

Календар став худим,
Значить пішла зима і листопад.
Мухи мруть по вулках,
Управдом закуповує дрова,

І завірюхи сумують, немов поети.
...Муза вхсдить до мене,
Муза гладить волосся моє.
Тиша. Тільки в кутку,
Під шафою, що на пам'ятник схожа,
Старезна сіра мнша
Мемуари диктує свої.

«Мій друг».

Але він картає міщанський побут, віджилі традиції косного укладу. Програмно книжка названа «Поход вещей». Поет намагається йти за В. Маяковським, за плеядою комсомольських поетів у сатиричному зображенні «канареечного быта», але йому невістачає сили гніву і художньої сили, інколи він сам потрапляє в полон речей. Речі з усіма атрибутами міщанського побуту відкривають похід проти поета, загрожують йому «тяжким и гнусным засильем традиций». Воюючи проти застарілого, відживаючого в побуті, поет інколи висловлює побоювання, що його пісень «веселая смута» висохне «под сладостным игом большого уюта», потоне «в липком потоке романсовой грусти» («Поход вещей», «Мой друг», «Выдающийся город»).

Що ж міг протиставити «канареечному быту» молодий Гусев? Він не зміг побачити за речами. буденністю, як «коммуны дома прорастают». Тікаючи з полону речей, поет потрапляє в світ книжкової романтики, екзотикою «орієнтального» характеру, позолотою штучної красивості підфарбовані майже всі його ранні вірші. Ось, наприклад, типовий для раннього Гусева вірш «Східний рейс»:

Стріне нас похмурий крейсер
Гордовитого британця.
Ми підемо східним рейсом
На простори океанські.
...Через тропік Ковергога,
Крізь пасати на екватор.
...Буде ждати шалена буря
Нас в Великім океані.
Та не дарма на дорогу
Кринуть чайки в Сінгапурі...

Навіть картину Жовтневої революції поет малює такими ж псевдоромантичними фарбами: «И сабли — как ветер, и пули — как шторм, и старые снасти трещали...» і т. ін. («В ту ночь»).

Вірші переповнені складними метафорами, надуманими образами з претензіями на красивість, блискучий ефект («созвездия шепчут сквозь сумрак и космос», «голубые бастионы занял звездный гарнизон», «горит в вышоте геометрия звезд» і т. п.).

Героїчні роки перших п'ятирічок стали для Гусева поворотними на його творчому шляху. Поет разом з своїми товаришами відвідує великі будови на Україні, Уралі, в Середній Азії, пише про Дніпрельстан, Кузнецькбуд, Магнітогорськ, про Червону Армію. За його власними словами, він «от пассивного воспевания вещей стремился перейти к активному показу людей» («Слово бригадира», М., 1932, 6-ка «Рост»). Значні зміни відбуваються в світогляді поета і його героїв. Книжники, актори, канцеляристи, мрійники і шукачі, вони залишають насиджені місця і йдуть у колгоспи, на заводи для того, щоб будувати і перемагати. Цей період творчості відкривається книгою, яка має знаменну назву «Герої йдуть у колгосп» (1931 р.). У вагоні поет підслуховує дуже цікаву розмову — його герої говорять про нове життя, про свою нову долю:

Співають колеса, немовби хор.
То по вітчизні йдуть здалля —
З високої рами, із тихих контор —
Герої мої на поезя
...От вони йдуть із даліни,
Надто їще не міцні.
Але із свідів стали вони
Учасниками борні.

Яскраві і хвилюючі явища радянської дійсності поступово і неухильно витискають із віршів поета книжну романтику, пишномовну і химерну красивість, від збірки

до збірки, від вірша до вірша він все виразніше і впевненіше прагне оволодіти майстерністю мудрої простоти і ясності поетичної мови. Ця тенденція була спільною для більшості кращих поетів того часу. Висміяли екзотичну красивість і книжну романтику М. Тихонов («Люди Ширама»), О. Сурков («Герой»), багато подорожували вони і створили чудові вірші про соціалістичну перебудову країни. Таким же шляхом йшов до створення книги «Большевикам пустыни и весны» В. Луговської та багато інших. Молодим поетам у цьому відношенні велику допомогу подали керівники партії, кращі майстри художнього слова М. Горький, О. Толстой та ін. Горький радив письменникам триматись ближче до народної мови, домагатись «простоты, краткости, здоровой силы», застерігав молодих поетів від захоплення «модниками и фокусниками слова», гостро виступав проти письменників старшого покоління, які потурали таким модникам і фокусникам.

«Больше нельзя лопатой швырять в книжку слово без разбору, — писал у ті роки О. М. Толстой. — Язык двигается к точности и выразительности через простоту и экономию. Будем мыслить, что мы идем к такому совершенству, когда возможен, например, литературный скандал по поводу лишнего или неправильного эпитета» (А. Н. Толстой, ПСС, М., 1949, т. 13, стр. 342).

Гусев пильно прислухався до порад великих майстрів художнього слова. Щоправда, він не часто виправляв свої твори, написавши і один раз опублікувавши вірш, поет, як правило, переносив його в наступні книги без змін. Той матеріал, який називають письменницькою лабораторією, розчарує дослідника творчості Гусева: тут мало знайдеться слідів упертої праці над образом, варіантів, редакцій і т. ін. У його віршах вряди-годище з'являлись кострубаті вирази, жаргонні слова, невдалі

новотворення: «комэски», «женпедтехникум», «управдел», «братишка», «каюк», «примбуль», «дуй их горой» і т. ін. Але це вже—залишки, пережитки на шляху до художньої зрілості. Головне ж тепер у тому, що поет зовсім по-новому дивиться на своє поетичне покликання, на мистецтво слова.

Широким став світ творчих задумів, шукань, інтересів поета.

Він завжди оперативно і гаряче відкликається рішуче на всі знаменні події того часу. Історичні дні роботи XVII з'їзду партії, челюскінська епопея, експедиція на Північний полюс, грандіозні промислові будови — все знаходило поетичний відгук у його творах, все його хвилювало, все жадав досягнути проникливим зором. Наслідуючи приклад В. Маяковського, поет з гордістю і хвилюванням розповідав людям майбутнього «о времени и о себе». Деякі свої віршовані хроніки, поетичні репортажі про події тих днів він безпосередньо адресував сину і потомку — хай він запис про наші дні, коли підросте, прочита:

Сей так я жив, товариство —
моя бойова сім'я.
Я плакав, зустрівши Димитрова,
і сльї не соромивсь я.
Я з академіком Бард'чим
в Кузнецьку готовив справ.
І в юзюм Герсем Союзу
я теж у політ вирушав.

«Життя».

Поет пишався своїми міцними зв'язками з масовим читачем, він знав, що вдячний і вимогливий читач любить його «за кожную пісню — і навіть за ту, що я завтра йому напишу». Відкинувши наслідувальність, впливи формалістичної поезії, він заговорив на весь голос. Розуміння того, що він став одним із співців народу, окриляло його, сповняло новими силами:

І тому я відчуваю
в собі велетенську силу.
І тому, друзі, сягає
пісня моя вишніи,
Що вклала в мій, друзі, голос
свій голос країна мила,
Що в серці моїм гримоче
серце рідної сторони.

«Перший кінний».

Оперативність, уміння відгукуватись на злободенні теми, молодий запал ріднили Гусева з О. Сурковим, з поетами комсомольської плеяди. Цими рисами поети тєї героїчної епохи влячні в першу чергу В. Маяковському. Гусев творчо, без намагання сліпо наслідувати, завоював і кращі досягнення поетики великого трибуна — його інтонації «горлана, главаря», особливості його інтонаційного вірша. За прикладом Маяковського він тісно зв'язав свою творчість з багатомільйонним читачем через газету. Більшість його віршів тридцятих років друкується в «Правде». Як і для Маяковського, для Гусева не було «непоетичних» тем, найпрозаїчніші, на перший погляд. теми він сміливо вводив у поезію, не гребував кропіткою роботою щоденної агітації. Разом із своїми кращими сучасниками — поетами О. Сурковим, М. Тихоновим, В. І. Лебедєвим-Кумачем, М. Ісаковським і ін. — Гусев намагався йти за традицією В. Маяковського і в розробці найактуальніших тем того часу — теми миру, оборони Батьківщини, боротьби проти паліїв війни.

Поет ненавидів капіталістичний світ, його «угріюмую крепость жизни», де «бесчинствовал голод и мор», де «во имя бога кончалась война, чтоб начаться во имя отчизны».

Ще на початку тридцятих років він став одним із найактивніших членів «Литературного объединения Красной Армии и Флота» (ЛОКАФ) і з того часу ніколи не розривав своїх тісних зв'язків з армією, присвячував

їй пісні, вірші, сценарії («Два паради», «Боець Охріменко», п'єса «Дружба», «Слава» і ін.). В поемі «Гений», у віршах і в п'єсах поет таврував буржуазну псевдоломократію, на ґрунті якої виріс кривавий гнійник фашизму, зрадників і ренегатів із табору соціал-демократії, що сприяли кар'єрі біснுவатих катів Гітлера, Герінга і інших («Сыновья диктатуры», поема «Гений»). «Сквозь тлен демократий взвивается вверх свастики пасмурная идея», — писав поет 1 травня 1933 року, коли німецькі фашисти уже прибирали владу до своїх рук.

Тривога війни, гнівний протест проти ворожих зазіхань на священні рубежі Вітчизни все настійніше лунають в його творах:

Бачу я світ. Насупаються грози.
Чую серцем буремні літа.
Навигтаннвши повністю бомбомози,
Фашистський крук у небо зліта.

«Моя Вітчизна».

Гусев разом з О. Сурковим, М. Тихоновим, В. І. Лебелевим-Кумачем і ін. закликав своїх співвітчизників «держати порох сухим», зміцнювати ряди надійного стража миру — Радянської Армії. В його творах читач знаходив правдиве і високохудожнє розкриття природи наших збройних сил.

У творах на зарубіжні теми поет оспівував благородне чуття інтернаціональної солідарності трудящих, мужність і стійкість рядових бійців армії миру. Предметом особливої патріотичної гордості для поета було усвідомлення того, що його Батьківщина стала оплотом миру і щасливих сподівань для трудящих усього світу.

Бачу я з горалістю, син Союзу, —
На варті миру стоїть наш край!

«Моя Вітчизна».

У вірші високого політичного пафосу «Гордый японский посол в Лондоне» англійські робітники викривають мілі-

таристські задуми чванливого японського дипломата і грізно попереджують своїх і іноземних паліїв війни: «За вами союзники! А за нами — один, но Советский Союз!»

Викриваючи фашистську людиноненависницьку ідеологію, Гусев разом з тим виявив себе прозорливим письменником, що зумів визначити головних ініціаторів воєнної істерії, тих, хто за всяку ціну намагався нацькувати фашистських хижаків на «комуністичний Схід». Пазури англійських і американських імперіалістів поет бачив за спиною японських і німецьких дипломатів, в діях бандитів-басмачів у Середній Азії, у зрадницькій і шпійонській діяльності ворогів народу троцькістів-зінов'євців.

Невтомна боротьба Гусева проти всіляких ворогів радянського народу — одна із кращих сторінок його творчої біографії.

Невідкладні завдання зміцнення оборони Батьківщини, тісний зв'язок з Радянською Армією наштовхнули Гусева на розробку нового для нього жанру масової пісні. Традиція масової пісні — патріотичної, строевої, жартливої — завжди найтісніше була зв'язана з армією. Нові часи настійно потребували нової пісні, і першими звернулись до неї поети, що були зв'язані з армійським середовищем узами давньої дружби — О. Сурков, В. І. Лебедев-Кумач та інші.

Відкинувши мотлох формалістичних теорій у мистецтві, зруйнувавши застарілі перегородки між літературними і художніми організаціями, групами, керована партією письменницька громадськість відкрила для кожного свого члена, в тому числі і для В. Гусева, широкі творчі простори, допомогла їм побороти свої помилки, обмеженість. Вірші раннього Гусева не могли стати піснями. У перших його книгах раціоналістичний елемент заглушував безпосереднє щире почуття, без якого пісня

неможлива, там ми не знайдемо свідчень гарячого захоплення поета фольклором. натомість їх сторінки рясніли складними надуманими образами, диковинними метафорами, дотепами. Звільняючись від нездорових впливів формалістичної поезії, Гусев поступово оволодівав майстерністю наспівного вірша, зцементованого не так римою і розміром, як внутрішньою мелодією, тяжів до простоти і ясності, що були заповідані класиками російського вірша. Ця тенденція творчого розвитку поета особливо показова в пісні.

Візьмемо для прикладу одну із його перших і найбільш популярних пісень «Полечко-поле (Степова кавалерійська)», створену в 1934 році. Вільний і широкий розмір, плавний і неквапливий ритм, щира задушевність голосу створюють настрій ліричного роздуму, ніби виводять нас на безкрайні степові простори. Підзаголовок — «Степова кавалерійська» — органічно впливає із внутрішнього ества пісні:

Полечко-поле,
Полечко, широке поле!
Ідуть полем тим герої,
Армії Червоної герої.
Дівчина плаче,
Дівчині сьогодні сумно.
Милий на довгий час поїхав,
Ех, та він до армії поїхав!

Ідемо, ідемо,
Ідем, а навколог колгосп.
Наші, дівчино, колгосп,
Ех, та й молоді все наші села.

Тут нема нічого штучного, розрахованого на ефект, художні образи правдиві, свіжі. Як це здебільшого буває в народній пісні, строфа не підкорена сталому метру, відсутня рима, пісенний лад створюється цілою системою повторів, епітетів, порівнянь, вжитих у дусі фольклорної традиції («Полечко, широке поле». «коні бистроногі» «ворожа злоба із-за лісу», «ех, ворожа злоба, наче

хмара» і т. ін.). Воєнну тему пісня трактувала як тему оборони і миру — бо такою завжди була природа нашої збройної могутності:

Хай у колгоспі
Весело іде робота,—
Ми на дозорі тут сьогодні,
Бх, та й ми сьогодні тут вартуєм.

Чудова пісня «Полечко-поле» залучала на багатьох мовах світу, звучить з новою силою сьогодні в устах радянських людей, і в устах мужнього борця за мир Поля Робсона, і в устах кожного рядового солдата армії миру.

З таким же ліричним піднесенням і щирою правдивістю написані і широко відомі в нашій країні «Колхозная песня о Москве» (муз. Ф. Маслова, 1939 р.), «На Далекому Сході» (муз. Ю. Мілютіна, 1937 р.), пісні до кінофільму «Свинарка і пастух» (муз. Т. Хреннікова, 1940 р.).

Значна частина художньо недосконалих, з невиразною музикою пісень Гусева не збереглась у пам'яті народу. Пісенна творчість Гусева, його вдачі і невдачі, заслуговують, однак, на детальне і вдумливе вивчення. В передвоєнні і воєнні роки було створено багато більше в художньому відношенні значно цінніших пісень, чим за останнє десятиріччя. Щоб піднести на новий, вищий щабель масову радянську пісню, молоде покоління наших поетів повинно уважно і любовно вивчати досвід В. І. Лебедева-Кумача, О. Суркова, М. Ісаковського, В. Гусева, М. Светлова, М. Голодного та ін. Значно виросла в тридцять роки художня майстерність Гусева як поета взагалі, його поезія збагатилась в тематичному і в жанровому відношенні. Новим і глибоко оригінальним вкладом Гусева в радянську поезію є його своєрідний віршований фейлетон — побутовий і ліричний, патріотично-пафосний і гумористичний одиоразово. Кращі з такого роду фейле-

тонів — «Млинці», «Сім'я», «Сад», «Слава» — написані розмовно-інтонаційним віршем, який так завжди гармонійно відповідає темі і змісту.

В основу гусевського фейлетону, як правило, кладеться гострий і динамічний сюжет, лірична тема органічно переплітається з розповіддю про події, збагачуваного дотепами, несподіваними зворотами думки. Загальновідомі політичні вислови, урочисті канцелярські терміни поет дуже дотепно використовує в їх алегоричному, «зниженому» вживанні, чим досягає сили насправді щирого гумору:

Все матір турбує, хвилює її,—
О сломій бо пленум сім'ї.
Повістка поширенію го обіда
Падвантажена ширгою.

... Щоб не відстать од епохи, невтомно
На всю свою силу добрий-самовар
Шумить, імітуючи унікум-домну.

«Сім'я».

Гусев подорожував по середньоазіатських республіках, вивчив древню і багатющу культуру узбеків, таджиків, туркменів, перекладав твори Лахуті, Ісмаїлова. Це дало йому змогу творчо використати художні форми східної поезії, наприклад, у поемі «Узбекистан».

Велике місце в творчості В. Гусєва займає робота для театру і кіно. Ще в 1929 році, одночасно з опублікуванням першої книги віршів, він як співавтор прийняв участь у створенні комедії в 3-х актах «Американський житель». В художньому відношенні ця п'єса була досить наївною, успіху у глядача і читача не мала. Але поет не залишив драматургію і, навпаки, ще більш наполегливо став працювати у цій галузі, особливо в другій половині 30-х і на початку 40-х років. У 1935 році була надрукована п'єса «Слава», яка принесла поету справжню славу талановитого драматурга. Вона обійшла сцени кращих театрів країни, ставилась часто у нас на Україні

в Київському театрі російської драми і в обласних театрах. В послідуючі роки поет написав ряд великих і одноактових п'єс — «Дружба» (1938), «Весна в Москві» (1940), «Москвичка» (1942), «Твоя песня» (1942), «Сыновья трех рек» (1943), лібретто опери «Волочаєвские дни» (муз. І. Дзержинського, 1938—1940) та інші.

Усі свої драматургічні твори поет написав віршами. Віршами ж написані і його сценарії дуже популярних кінофільмів «Свинарка і пастух» (1940) і «В шість годин вчора після війни» (1942—1943). Постановами Ради Народних Комісарів СРСР від 11 квітня 1942 і від 26 січня 1946 року Віктору Гусеву за названі сценарії були присуджені Сталінські премії другого ступеня (за останній із них — посмертно). Гусев — один із нечисленних наших письменників, які з успіхом працювали над п'єсою в віршах. Після родоначальників цього жанру — античних греків — віршована трагедія, драма і комедія творчо розроблялись, збагачувались найвидатнішими письменниками Росії, Іспанії, Англії, Франції, Німеччини. Цей рід літератури має свою специфіку і свої переваги в порівнянні з п'єсами, писаними прозою, бо думки, викладені віршами, легше запам'ятовуються і довше зберігаються в пам'яті. Ми більше пам'ятаємо монологів і афоризмів із «Лихо з розуму» і «Бориса Годунова», аніж з будь-якої прозової п'єси.

Заслуга В. Гусева перш за все полягає в тому, що він одним із перших у радянській літературі відстоював традиції віршованої драматургії, творчо розвивав їх далі. Як поет-драматург він завжди прагнув знайти свої шляхи. На відміну від віршованих п'єс того часу О. Безименського, І. Сельвінського, В. Соловйова п'єси Гусева більш сценічні, романтично схвильовані, ліричні. Вони просякнуті радістю молодості, життєстверджуючої сили, бурхливої енергії. Кращі п'єси — «Слава» і «Весна

в Москві» імпонували глядачеві особливою атмосферою теплоти і людяності, ствердженням слави скромних трудівників, широкій безкорисливо дружби і любові. Драматург легко переходить від одного метру до другого, на повну силу використовує переваги розмовно-інтонаційного вірша, тому діалоги ніколи не бувають одноманітно-декламційними, вони сприймаються як жива розмова.

Поет вводив у свої п'єси пісні, віршовані інтермедії, і це, безумовно, підвищувало їх ліричне звучання. Таких пісень у кожному творі було декілька, але одна з них повинна була виділити його провідну ідею, стати його лейтмотивом. Якраз таку роль виконують широко відомі в нашій країні пісні «Двое служило в нашім полку...» в «Славі» (муз. М. Ковалія), «У саду пустім, під порошею...» в одноактній «Твоя песня» (муз. М. Блантера) та ін. Взагалі ж по своєму характеру п'єси і сценарії Гусева немислимі без ліричної і лірико-героїчної музики, без пісень. Дія його кращих п'єс відбувається здебільшого в стінах столичних інститутів, улюблені його герої — студенти, аспіранти, вчені, військові. Це якраз те середовище, яке найкраще знав письменник. Законмірно було б назвати п'єси Гусева п'єсами для молоді, бо молодим духом натхнені вони. Лише два з названих драматургічних творів Гусева витримали іспит часу, збереглись у репертуарі театрів — «Слава» і «Весна в Москві». Уже одне це говорить про значні недоліки його драматургії. В основі його п'єс ми не знайдемо сильних, напружених конфліктів, людських пристрастей, шукань допитливої думки, вони не відзначались глибиною філософських і соціальних узагальнень, проникненням у духовний світ людини. Це в значній мірі стосується і віршів поета. В його п'єсах нема таких негативних образів, які були б змальовані з полум'яним гнівом, як: набули б значення загальноновживаних, визначальних образів —

типів для викривання пережитків минулого. Позитивні ж його герої нерідко виступають як прямолінійно безпорочні, завжди і при всіх обставинах оптимістично захоплені, лише як носії краших люлських рис, а не живі люди, тому залишаються вони почасти схематичними. Навіть у краших п'есах автор інколи втрачав художнє чуття міри, і його позитивні герої впадали в фальшивий пафос, ставали моралізаторами (монологи Очерета і Лени із «Слави», Крилова із «Весни в Москві»).

Роки Великої Вітчизняної війни стали для В. Гусева, як і для переважної більшості наших письменників, часом нового творчого піднесення. Суворі випробування, що випали на долю народу, поставили перед поетами підвищені вимоги, заставили їх переглянути свій арсенал образотворчих засобів. Із віршів Гусева зникають залишки декламації і бравади, легковажності і поверховості, бо воїну і трудівнику тилу тепер як ніколи вони стали нестерпні. Лише просте і тепле слово щирої правди могло дійти до їх серця, і поет намагався знаходити такі слова. Він багато і невтомно працював у Московському радіокомітеті, керував літературним мовленням. І поряд з цим писав гарячі поетичні по лання на фронт, п'еси, пісні, сценарії, радіорепортажі. Поет натхненно розповідав про героїчні подвиги воїнів, про скромний і благородний труд санітарної сестри, про мужніх людей тилового міста: композитора, який в умовах блокади писав музику до дня Перемоги, професора, який гасив запалювальні бомби в страшні ночі нальотів Трудівників тилу письменники зображали тоді рідко і не завжди вдало. Гусев присвятив їм найбільш досконалі свої вірші. У невеликих за розміром поетичних творах він зумів відобразити незламну духовну силу нашого народу, його волю до перемоги і піру в своїй справедливій справі («Мати і син» «Братерство героїв», «Василь Павлович», «Московська мати» та ін.).

Одною із центральних тем творчості Гусева років війни була тема дружби народів, міць якої випробовувалась в огні великих битв. Про те, наскільки глибоко усвідомлював поет значення цієї теми, свідчить той знаменний факт, що перший свій вірш тяжкого 1941 року — «Ведуть народи бій» — він присвятив саме дружбі народів. «В дні мирного труда, — пише поет, — були ми нерозлучні, а ще міцніша дружба в дні війни». З особливою теплотою поет звертається до України, яку грабували і плюндрували фашистські кати. Полум'яним словом поета-патріота закликав він мужньо стояти «за землю, про яку співав Шевченко і за якою Горький сумував».

З щирим хвилюванням мріяв Гусев про щастя дня Перемоги, про жаданий час, коли «бои отгремят и стихнут. Чуму уничтожат народы. Ворвется в раскрытые окна радостный мирный день». Поету не судилося дожити до цього радісного дня. Ще молодим — йому було лише 34 роки — і сповненням сил, творчих задумів він раптово помер 23 січня 1944 року. Після смерті Гусева його старший товариш О. Сурков любовно і дбайливо відібрав краще із його творів, видав книгу «Избранного», написав до неї передмову — першу статтю про життя і творчість цього талановитого письменника. Літературознавці і критики, на жаль, несправедливо рідко згадують Гусева, не зайнялись ще серйозним вивченням його творів. Але багатомільйонний читач пам'ятає Гусева, любить його натхненну молодістю поезію. Відповідаючи на цю любов і йдучи назустріч побажанням читача, група українських поетів, колективними зусиллями підготувала книгу «Вибраного» Гусева. Нема сумніву, що це — лише один із етапів ознайомлення українського читача із творчістю цього талановитого російського поета, драматурга, пісенника, сценариста.

Андрій КУЛІНИЧ

Вірші
ТА
ПІСНІ

ЗОРЯ МОГО ДІДА

Мій дід, — не зналися ви з ним? —
Був нетутешній він.
Тепер на цвинтарі глухим
Стоїть лиш хрест один.
Хоч всім по-різному любить, —
Всім дано це чуття.
Актором дід хотів прожити
Усе своє життя.
Горбатий був дідусик мій,
Але хто захотів
На рампу йти, — людині тій
Других нема шляхів.
Якщо вже серце цеп скрутив —
Не станеш цепу рвать.
І дід суфлером поступив —
Чужі слова шептять.
Мольєровських дошкульних слів
Спиртовий ливсь напій,
І датський принц костром горів
В самотності своїй.
І кожний вечір зал кипів,
Сміявся і ридав;

І лиш суфлер своїх цепів
В житті не розірвав.
Вино! Ти грієш душу,
Рятуєш ти від бід.
Мій дід, признатись мушу,
П'яницею був дід.
У рваній кацавейці
Ходив, співав усе:
«Важку вагу у серці
Життя моє несе.
Одне страждання вічне.
Тримайся ж до пуття!»
Так!
Трагіку комічне
Дісталось життя.
Увечері під градусом,
Золи сіріший, брів...
Бузок весняно, радісно
В цвіту полум'янів.
Бадьорий жук літав в гаю,
Збивав росу з квіток.
І дід шукав зорю свою
Між безлічі зірок.
— Зоря моя! Зоря моя!
Пригрій, хоч на часок! —
Та над журбою п'яною,
Сміявсь над ним бузок.
І ніч, як і завжди, цвіла
В сузір'ях янтаря!
Хто знає в світі, де була
Лукава та зоря?
А дід ішов в свою тюрму,
В суфлерський свій куток,
І, мабуть, снилися йому

І Гамлет, і Шейлок.
Та час настав, і дзвін відгук
В останній смертний час.
Костер глумливо підмигнув
Й, покинутий, погас.
Де никне цвинтарна трава,
Хрест
З написом рукою:
«Раб божий Дмитрієв Іван
Скінчився від запою».
Весна моя, мої літа,
Ясний мій день-деньок!
Весіннім цвітом розквіта
Духмяний той бузок.
І ми рядами на борню
Йдемо, забувши страх,
І долю завтрашньому дню
Несем в своїх руках.
Проходять дні, ідуть літа,
Як відблиски зорі,
І наді мною — золота
Моя зоря вгорі.
Вона осяла небеса,
У неї п'ять кутів,
І рядом з нею погаса
Зоря моїх батьків.

1927

ВОЛГА

Здрастуй, Волго!
Схили та діброви,
Тане димка
Дальньої землі;
На путі стрічаючись,
Розмови
Тут ведуть
Гудками кораблі.
В літні ночі
Світлих зір проміння
В чистих водах
Золотиться слід.
Здрастуй, Волго!
Ніби стрічка синя,
Пов'язала
Захід ти і Схід!
Тож не марно,
Тільки осінь вижне
Жита жовті
Череди в полях,
Прокладуть, погойдуючись,
В Нижній,

Східні судна
Свій далекий шлях.
А коли
Розтане лід на Камі,
І зима пролле
Потоки сліз,
Десь на Схід
Потягнеться плотами
Приуральський
Віковічний ліс.
І, ведучи
Довгі каравани,
Зійдуться
Під раннім холодком
Загорілий
Житель Туркестана
З ярославським
Дужим мужиком...

1927.

ГЕРОЇ ІДУТЬ У КОЛГОСП

Густим хропінням повний вагон.
Багажні злодюжки повзуть.
Три спекулянти драп та бостон
Обережно, із страхом везуть.
Замріявсь у тамбурі провідник
Про життя без колій, без рейок.
І точний, наче рецепт, понад ним
Пролітає розклад зірок.
Та в третім вагоні, де все мовчить,
Злодій спиняється враз.
Двое на другій лаві вночі
Кидають кілька фраз.
І перший тип заявляє: — Ні,
Ще не знемігсь я в трудах, —
Хоч за сімнадцять літ працювалось мені
В ста сімдесяти містах,
Хоч я сімсот аж ролей провів
(З них цілий би натовп збивсь!),
Із них сто вісімдесят королів
І сто дев'ятнадцять убивць.
Тріумфи траплялись, екстази траплялись.
Історія знає моменти,

Як на овації обертались
Шалені аплодисменти.
Халтури траплялись, провали траплялись.
Історія пам'ятає моменти,
Як на аварії обертались
Скажені аплодисменти,
Як на шоки касира тривожні
Лілові плями лягали,
І глядачі в касу лізли і гроші
Назад свої вимагали.
Акторське життя! За вокзалом вокзал, —
Вокзали в нестримному леті.
Островський дививсь, дививсь та й сказав:
«Ви актори, — ваше місце в буфеті».
А нині зірки на це на все
Між кулісами хмар зорять.
А нині поїзд мене везе
В колгосп, що зветься «Зоря».
І де лютує вночі з-за оград
Куркульський обріз, мов пес,
Заграць я маю —
і хочу заграць —
Найнебезпечнішу з п'єс.
Таку, щоб в ній урожай лопотав,
Щоб стрибав на трактор герой,
Щоб роботу цей-от акт би співав,
А боротьбу — отой.
І буде сувора й грізна
Оцінка моєї гри,
І куля ворожа, як вища з відзнак
Пройде крізь костюм і грим.
Суфлер захлинеться рештками слів,
Струмки побіжать густі,
І я, що на тиждень вмирав п'ять разів,

Помру востаннє в житті... —

А поїзд спішить.

У туманнім світанку

Ховається мла нічна.

І, ріденьким чаєм терзаючи склянку,

Другий так почина:

— Чорнильниця з цифр, резолюцій і слів—

Ними залита сповна,

Над плоскогір'ям важких столів,

Як пам'ятник, стигне вона.

Щоранку я сидів за столом,

А на ньому відомість була.

Щоранку проколював я пером

Сторінок безсилі тіла.

Гукали машинки: «Сідай і пиши!»,

Оскалившись шрифтом на світ,

І олівці щораз од душі

Слали мені привіт.

А нині зірки на це на все

Між панками хмар зорять.

А нині поїзд мене везе

В колгосп, що зветься «Зоря».

І там, де вчора лиш стали жить,

Де ніч, вітролами, яри,

Більшовицький розмах я маю лічить,

Помножений на трактори.

Я маю знайти в переплутаних днях

Точних накреслень слід.

До мене прийде вночі середняк,

Якому тисячі літ.

Він мовчки і хитро схилить свій вид

Над колонками цифр моїх.

Селянин! Він дати не може в кредит

Ні грама симпатій своїх.

Коли ж він гляне в журбі на межу,
І в оці блисне сльоза,
Я цифру йому принесу і скажу:
«Вона голосує за.
Вона змінює звички віків,
Стирає межі обжиті.
Вона підкріплює промови вождів
Авторитетом жита». —
А поїзд спішить. В вітровому леті
Хмари проносяться по краях.
На третій лаві думає третій,
І третій оцей, напевно, то я.
Співають колеса, немовби хор.
То по вітчизні їдуть здаля —
З високої рампи, із тихих контор —
Герої мої на поля.
Вони танцювали в усякім пилу,
На кожному грілись вогні.
Вони без суфлера й хвилинку малу
Прожить не могли б самі.
А нині країна йде швидше у путь, —
Не можна більш співчувать —
І коли одні ворогами стають,
То інші в друзі спішать.
І от вони їдуть із далини,
Надто іще не міцні.
Але із свідків стали вони
Учасниками борні.
Ранкові хмари з небесних висот
Крізь вогкість на них зорять.
Риплять тормози. Зупинка.
І от —
Колгосп, що зветься «Зоря».

ПІСНЯ ПРО ДВОХ ДЕПУТАТІВ

Був містер Сміт жорстокий — звір!
Більшовиків в статтях ганьбив,
І містер Хілл, багач-банкір,
Його до себе запросив.

— Ви містер Сміт?

— Еге ж, це так.

— Ви спритний хлопець?

— О, ще й як!

— Ви не багаті?

— Вада з вад!

— Ми вам підкинем..

— Дуже рад!

І ось він — депутат.

В конгресі засідає Сміт,

Пихата, злюча гидь.

Пильнує правду — дурить світ,

Більшовиків ганьбить.

Дарунок варто принести —

Закон він може провести.

І всі дають

і кажуть в лад:

— Багатший став він
у стократ!
Оце-то депутат!

* * *

В цеху Петров своїм вогнем
Зумів усіх пройнять,
І ми державою пошлем
Петрова управлять.

— Робочий стаж?

— П'ятнадцять встиг...

— Хто відхиля?

— Нема таких!

— Хто за? —

Всі руки вверх підряд.

— Що ж, секретар,
пиши мандат.

— Здоров будь, депутат! —

Його історія проста:

Біля верстата він,

Показники — вже вище ста!

Такий набрав розгін!

В завкомі робить реферат.

І за Петрова кожен рад:

— П'ять перших місць взяла підряд

Його бригада із бригад.

Оце-то депутат!

1930

ПОВПРЕДИ МОСКОВСЬКОГО КОМСОМОЛУ

Був у Туркменії вечір цей, хлоп'ята,
Шлях далекий піском курився,
Хмурий, невеселий Овез Сахатов
Мені на шляху зустрівся.
— Друже! —

гукнув я, —

постій, зачекай!

Чому ти сумний і похмурий?
Може, пробрався підступний бай
В твого осередка мури?
Може, в ариках зникла вода?
Може, в стадах нещастя?
Може —

недарма цвіте джида!

Весна,

і з весною прийшла біда,

Сердечні прийшли напасті? —

З тугою,

з гнівом

він відповів:

— Йолдаш ¹, у Москву твоя путь,

---

¹ По-туркменськи — товариш.

Зайди в комітет комсомолу в Москві
І передай, не забудь
(В грудях у мене кипить знов і знов
Дум пережитих вир):
«До нас із Москви приїхав Белов,
Комсомолец і бригадир.
Прибув до нас він
у пустелю,
в тиш

Веселий,
блідий,
- вогнистий.

Походив він родом з міста Митищ,
З великого й владного міста.
Він часто мене закликав туди —
Завод там, сім'я в нього є.
І так багато там, каже, води,
Що вся Москва її п'є.
Під небом чарджуйським я виростав,
І під самаркандським небом...
Бачив я різні великі міста...
Чи ж є в Митищах вода ота,
Не знаю —

побачити б треба.
Краще чи гірше за Самарканд
Місто Митищі — не знаю.
Одне безперечно — це місто-гігант,
Якщо там Белови зростають.
Гуляв над кибитками синій дим.
Непоказний, сутулий,
Вася Белов із Митищ

полюбив
Бойову тишину
аула.

Він знав:

не дріма там ворожа зграя,
Багато там ворогів.

Там роздуває робота бая
Давно ворожість родів.

Він знав:

там не бійсь,
відсіч дай,
не мовчи.

Ночами

глухими,
пустими

Зброю там дістають басмачі
Із англійських запасів пустині.

Він знав,

що дорогу знайде безумовно
До серця народу могого.

Він сіяв бавовну, —

і ми, як бавовна,

Підіймались навколо нього.

Він нам говорив, —

і життя тривожне

Відкривалось

за п'яддю п'ядь,

І ми починали силу ворожу

І силу свою

пізнавать.

А він, мовчазний,

остудивши кок-чай,

Ним стомлене горло зігрівши,

Враз посміхався

і зазначав:

«Не здрейфимо, друзі —

між іншим!»

«Не здрейфимо!»

Слова не знав я такого.

Мова російська — бездонні моря.

Але було це хороше слово.

Таким говорив його я,

Таким йому в наших очах сіять,

І, в ділі своїм перемігши,

Ми йшли до Белова, йому сказать:

«Не здрейфили, друже —

між іншим!»

А він усміхався...

Вечір.

Ніч.

Повниться снами знов.

Овез нахиляється й каже мені

(Сумні в нього очі й слова сумні):

— Вчора загинув Белов.

Його не спіткала хвороба й старість.

Його не побачить мати.

Куля в серце ввійшла

і зосталась

Смерть його охороняти.

Підла та куля!

Люта сторожа!

Вона боїться, не відстає,

Що мужнє серце ожити може

І скаже веселе слово своє:

«Не здрейфимо!»

Хай на краю землі,

Де б вона не ходила,

Ми знайдемо банду Ана Кулі,

Що вбила бригадира.

Пізно ввечері,

вранці рано

Однаково куля летить.

Ми знайдемо банду,

вдарим неждано

І знищим її за мить.

І всі басмачі, де б вони не були,

Здригнуться, злякавшись веселого слова,

Коли ми голову Ана Кулі

Повезем на могилу Белова.

«Не здрейфимо!» — скажем ми замість «прощай»,

Це слово звучить як клятва.

Ти їдеш в Москву...

Візьми ж передай

Його московським хлоп'ятам.

1932

КУЛЕМЕТНИК ОРАЗ ГЕЛЬДИЄВ

Вони підповзали з фронту і тилу,
І слід замітав їх піску потік.
Ана Мурадов!

А в нас насилу —
Десять чоловік
і вісім чоловік.

Коней залишивши біля намету,
Ми там приймали бій.
І смерть вилітала із кулемета,
Як я наказував їй.
Вони стріляли по обороні.
Дві кулі пройшло крізь мое плече.
Ана Мурадов!

У них в загоні —
Десять раз десять
та шість іще.

Ана Мурадов!
Що й говорити,
Важуча сльоза твоя.
Серед десятка й семи

убитих
Лежав напівмертвий — я.

І коли закричали шакали вночі,
Як тільки зійшла зоря,
Обличчя мое облили басмачі
Теплою водою з відра.
І коли я у очі свої увібрав
Небесні усі вогні,
Найстарший із них тихо сказав
Моєму кулемету й мені:
— Змія, мов нитка, в'ється, сичить,
Шакал твоє б серце виїв.
І смерть недалеко,
та хочеш жить,
Кулеметник Ораз Гельдиев.
В Червону Армію пішов ти служить,
І це був вірності вияв.
Ти смерть заслужив,
та хочеш жить,
Комсомолец Ораз Гельдиев.
Ти не загинув з іншими разом,
Але ж ти програв цей бій.
Та є Чаари Яр Кулі Ніязов,
Наш вождь
і хазяїн твій.
Він знає про тебе,
і ти без огуди
Повинен служити йому.
Підлеглі Чаари Хорезма всі люди
І води жовтаві Аму.
Сила не зникла його, не заснула,
Він досі веде боротьбу.
Із чайхани глухої Кабула
Взнає він твою судьбу.
Він бачить:
лежить кулемет, чорніє,

Мов командира тіло твого.
Ніхто із нас управлять не вміє
Смертельним диханням його.
Та якщо ти з нами
і якщо бездоганно
Він буде стріляти в бою, —
Чаари Яр із Афганістана
Дружбу пришле своєю.
Ти почисть кулемет
для нас,
Ти вистрели з нього
для нас.
Пошли ворогам
сто смертей.
Ти юний, як вранішній вітер, Ораз.
Ти безстрашний туркмен, Ораз.
Пустеля зове тебе:
«Гей!»
Сяйво круглих зір і твердих.
Ворога погляд холодний.
Я відвернувся, випив води
І промовив, що з ним я згодний.
Ана Мурадов,
гнівний тепер ти!
І від цих моїх слів — світ притих.
І застогнало сімнадцять мертвих
Братів моїх бойових.
І рани мої заболіли знов,
Пекучіші всіх вогнів...
На трьох кострах підіймався плов,
Урочистий плов басмачів.
Про Чаари Яра заспівав бахші.
Сон прийшов після того.
І не залишилось навкруг ні душі,

Окрім бахші-вартового.
Він співав про вершників, звісно...
Я з шаблею скочив

ривком

одним!..

Він мертвим упав.

А голос,

а пісня

Іще дрижала вночі над ним...
І щоб кулемет мій навіки замовк,
Щоб лиш zostались від нього останки,
Я вирвав із тіла його замок,
Наче язик з горлянки.
За мною погоня вночі неслась,
Страшна у люті своїй.
Та я сказав собі: «В добрий час!
Ти юний, як вранішній вітер, Ораз.
Ти комсомолец Туркменії, Ораз.
Пробийся,

пройди,

зумій!»

Добу я тікав

і добу іще.

Сонце сліпило вічі.

Зраджувало тільки моє плече,

Яке прострілене двічі.

В ночах два рази

злітав пісок.

Двічі заходив

місяць — планета.

Та в полк я прийшов

і приніс замок.

Язик свого кулемета.

Та в полк я прийшов.

Не з'явиться знову
Чаари Яр
у Туркменії
молодій,
Тому що здержав я
червоноармійське слово,
Виношене
в туркменській душі моїй.
Світ ворогів
будем звужувать ми.
А мій —
не обнять
ніколи!
Ана Мурадов!
Мій рапорт прийми
Як секретар комсомолу.

1932

БОЄЦЬ ОХРІМЕНКО

Ввійшла революція в місто суворе,
Знаменами й кров'ю розцвіла.
Матроса Охріменка Власа з «Аврори»
Воля висока її зняла.
Вона вручила йому бронепоїзд,
Лишила до виїзду мало днів.
Сунув маузер він за пояс,
Кровинку-стрічечку в петлю вдів, —
Дуже рішучий він був мужчина, —
Вийшов в осінній, останній дощ,
Сказав бронепоїзду:

— Ех, машина,
По всьому видно, пропадьош!
В якій я школі сидів на парті?
Який із мене полку водій?
Але ж в ревкомі сказали:

«Шпарте!»
І я лиш «Бувайте!» сказав
тоді. —

І поїзд мчався
крізь гул і темінь,

Мої відчайдушні вороги!... —

Єдиним махом,

бистрим ходом

Влас Охріменко,

балтійський вовк,

Зібрав в сто сімдесят душ піхотний,

Беззавітний, смертельний полк.

Зносячи холод і голод довгий,

Гукнув він партії:

— Я готов!

І партія кидала його до Волги

І знов перекидала в Ростов.

Він скуштував і вогню й газу,

Біля всіх воював узбереж,

Помирав він чотири рази

Для того, щоб не померти все ж!

І, дивлячись, зграя ворогів яструбина

Не розуміла одного:

Через що ж така незгубима

Сила шалена його?

Та змовкли гармати.

Зробилось тихше.

Влас Охріменко вже не в огні.

Влас Охріменко зник — і не пишуть

Газети світу ні слова об нім.

Та потай все ж думають дряхлі лорди

В жахний для них, теперішній час:

«Що ж він робить,

оцей гордий

Герой, що турбував тоді нас?

Може, позбавлений чину й шаблі?

Може, немає у нього справ?

Може, сили його послабли?

Може, гнів його уже спав?

Про що він в цей вечір дума-гадає?
Хто йому милий і ким дорожить?»
І я відповім оцій підлій зграї,
Відповідь хай увесь світ облетить:
По-перше,
        він під прапором партії,
По-друге,
        знаходиться він у Москві,
По-третє,
        в школі сидить за партою, —
У нього алгебра у голові.
Дуже рішуча-бо він людина.
Він в академію зразу ж пішов,
Він опановує серце машини,
Нерви стратегії,
        лад іноземних мов.
І поряд з ним хлопці — такі ж подобою,
З якими спокійно ми підем в бої.
І з ким порівняю його?
                                З Армією Червоною,
Із неповторним шляхом її.

1933

МЛИНЦІ

Бабці Власівні не до жарту,
Стомилаь, готуючись до обіду,
Став сусідчин синок
на варту,
Щоб дати
сигнал, коли гості приїдуть.
Аж сім жінок бабусі підвладні,
І десяток дівчаток в резерві
збоку.
Млинці на славу замішані, знатні,
Зійшли свідомо
раніше строку.
Бригада уміло
млинці
пече,
Робота
налагоджена
непогано.
В тарілки масло веселе тече,
Задумливо плине свіжа сметана.
А там, де листу багрянець спілий,
Під деревом осені, рижим і сонцим,

З столів багатьох

виникає стіл

На двісті чотири шановних персони.

Так хто ж тут готує банкет гучний?

Який тут хазяїн живе-поживає?

І як він зібрав такий скарб визначний,

Яких він гостей довгожданих чекає?

— А тут проживають на славу країні

З «Червоного променю» люди прості,

Колгосп млинці

випікає нині

І начполітвідділу жде у гості.

Чекає ударних своїх сусід

На свято осені та урожаю,

І ось доноситься крик від воріт,

Бабусю Власівну попереджає.

В колгоспнім правлінні годинник старий

Захрипав, і ось вже годину пробило,

І раптом сусідчин

синок вартовий

Помітив веселу хмаринку пилу.

— Ідуть! —

він на весь світ загорлав,

І десять дівчат завищали:

— Ідуть! —

І вмить бабуса, немов адмірал,

Відправила в бій кораблі обіду.

На конях різноманітних мастей,

На автомобілях,

тачанках

різних —

Іхало більше сотні гостей

У хмарі пилу,

у полум'ї пісні.

Увесь немов зітканий
з нетерпінь,
Хвостом помахуючи грайливо,
Віз бочку могутню веселий кінь
І ржав.

А в бочці бродило пиво.
А шофер натискував на клаксон,
Хід притишував на перехресті,
Польку стару вигравав патефон,
Що виконував роль оркестру.
Та ось в стороні поблищала ріка,
Знайомий вітряк мов злетіти хоче,
І начполітвідділу з грузовика
Зніяковілий на землю скочив,
Скочив у веселість,
в «ура!»

стократе.
Колгоспного хору піснею стрітий,
І підлетіли до нього дівчата,
Як ситцьовий,

байковий,
шовковий

вітер.
Промови тут, ясно повинно б почать,
Та тільки Власівна категорично
Сказала: — Млинці не бажають чекать,
І довго промови їм слухать незвично.
П'яний над столом парувал аромат,
І всі усідалися з шумом і дзвоном.
Редактора газети без дебат
Обрали начальником патефона.
Він вибрав пластинку таку,

що вона
Спочатку розсипалась ніжним петитом,

А потім сплакнула — і раптом сповна
Маршем гримнула апетитним!
Їжте!

Маслом млинці мастить.
До неба знялись елеваторів глиби.
Робота країни у них лежить,
Могутня сила колгоспного хліба.
Філософ,
що кинув свій інститут,
Начполітвідділу,
їж, наш брате,
Важкий,
многогранний, складний
твій труд.

Голова молода твоя
вже
сивувата...
Горіли дерева в веснянім вогні.
Прийхав ти в березні, брів у грязюку,
А жовтень настав,
і в важкому зерні
Вивчаєш ти знову
партійну науку.
А поряд столітній сидить
стариган, —
Зазнав він відчаю,
пройшов він крізь горе.
Наповнимо ж пивом його стакан
І з дідусем про життя
поговорим.
— Ти плівся під грім барабана, старик.
Ти грівсь від скупого солдатського сонця,
Ти всаджував свій православний штик
В пузо германця і в пузо японця.

— А бабця Власівна, —
честь їй, хвала! —

Стара,

і вогонь її поглядів тухне.
Вона чудодійка варення була,
Могла витворять чудеса на кухні.
Та тільки от — господь не привів —
В германську війну чоловіка скосило.
І прала бабуся білизну в панів,
І милостиню в подорожніх просила.
Утратила щастя своє на війні,
Сьорбнула горя,

звідала лиха.
Так їж же млинці свої, свіжі, смачні,
Сива колгоспниця-повариха!
Працюй же, бабусю!

Живи до ста літ,
Годуй народ молодого краю,
І хай в оцій музиці на столі
Пластинка весела завжди нам грає.
Або краще — пісня,
хай скаже вона,
Що це лиш — початок,

засяє ще днина,
Що рішена партією сповна
Сива загадка життя селянина,
Що праці багато,

що ясна мета...
Гудуть десь далеко автомобілі.
І в полум'ї ліс,
і листва золота,
І осінь гордиться достатком артілі.

1933

ДВА ПАРАДИ

Рік вісімнадцятий.

Гуркіт.

Гнів.

Устроїв битва.

Зміна віків.

Стихло місто.

Біля вокзалу

Звуки оркестру лунають в лад.

Мимо обірваного комісара

Крокує обірваний парад.

Сто років з роду — шинель-рятівниця,

Зшитий мотузкою чобіт впригін.

На двох бійців — одна рушниця,

На дві рушниці — патрон один.

За руль сідали голодні пілоти.

Старіші землі —

літаки їх були,

Літали тільки бриючим польотом,

Бо вище піднятися

не могли.

А на Ради сунуло військо,

Сунуло лавою,
в кільце,
в обхват.
Погон російський,
мундир англійський,
Патрон японський,
французький снаряд!
Газетна шатія завивала:
«Туго Леніну —
хай утіка».
Уже сперечалися генерали, —
Кому доведеться
земля яка.
І раптом,
як бачите,
ці хлоп'ята,
Ця от, на думку білих, шпана —
Орда, озброєна тільки гранатами,
Що з десяти
вибухала одна,
З вогню
виривала
своїми руками
Вітчизну в годину скрутну,
Б'ючися на Мурмані з ворогами,
Кров проливаючи на Дону, —
Рвонула —
і в битві,
в бою поборнім
Вишибла, ошаленівши не здря,
Міллера в Біле,
Врангеля в Чорне, —
Всіх їх у відповідні моря!
І всі штаби світу цю побіду

Сидять, вивчають давним-давно.

Але

фельдмаршалам білого світу
Того, основного, втнуть не дано,
Що партія нашим була командиром,
Що партія армію в бій вела,
Що ненависть до буржуїв і банкірів
Тоді на озброєнні в нас була.
Кров'ю запалюючи повітря,
З-за ради землі помираючи вмиць,
Ішли наші друзі,
збивались на вітрі.

Встаньте, живі!

Кашкети зніміть!

І ось я дивлюсь на кроки параду.
Ні, на колишній не схожий він!
Блиск гвинтівок.

Рядів порядок.

Грім артилерії

й танків дзвін...

І, дивлячись на грізні ці штучки,
Гордовиті, з різних країн аташе
Наркома ніжно беруть за ручку,
Хоч, правда, з виду привітні лише.
Ще б пак!

Погляньте:

в сукні хорошім,

На дивних машинах —

таких пошукать! —

Ідуть, на колишні колони не схожі,
Війська освідчені мчать.

Несхожі?

Пильніше, ближче

Дивлюсь я на армію в грізнім строю.

СІМ'Я

Все матір турбує, хвилює її, —
О сьомій-бо пленум сім'ї.
Повістка поширеного обіда
Надвантажена пирогом.
І вдача столітнього діда
Себе визначає кругом.
То в рюмку налле — (перевірить) — вина,
Вип'є, причмокне, ухне,
То гляне в вечірне провалля вікна,
То дзигою мчить на кухню.
А в кухні — вогонь, виробництво, жар.
І, щоб не відстать од епохи, невтомно
На всю свою силу добряк-самовар
Шумить, імітуючи унікум-домну.
І з сковорідки, у клетоті жиру,
Лящ хоче покинути піч.
В кожній кімнаті нової квартири
Хвилюється кожна річ.
Бо сьома вже близько. Всі прийдуть свої,
Всі зберуться на пленум сім'ї.
Матуся мелькає.

Та ось, у цю мить

Двері гуркочуть, мов лев'ячим риком.
Це батько, прийшовши з заводу, гримить,
Це двері одкрив він
з мистецтвом великим.

Квартира прекрасна, —
ясно це всім!

В такій два життя б прожить.

Ванна, радіо, газ,

та, між тим,

Двері не кожний зможе одкрить.

Їх зняти з петельок чи виправить треба,

Чи переставить.

Не дім, —

Два будинки-гіганти воздвигли до неба,

А двері волають

між тим!

Годинник показує вже сім годин,

І двері змовкають.

І вже не гуркочуть,

І одкриваються.

Входить син.

Улюбленець спільний. Льотчик.

Він тільки-но з неба,

Де далі похмурі

І хмари, що вище гірських верховин,

Він дві грози і чотири бурі

Пройшов за останні десять годин.

Він входить з дружиною й всіх звеселя,

Він час для землі і для спочину вибрав,

І в кожній руці у нього — маля

Іще незначного калібру.

Він батька питає про те, що було,

І ненці на схов віддає він синочка.

А двері другому сину на зло

Ніяк одкриватись не хочуть.
Та все ж він заходить.

Живе він своїм.
Часу в нього мало бува для розради.
В пробірках і колбах змагаються з ним
Бацили, мікроби та інші гади.
Вони повстають. Їх загибель чека,
Що зріє в скупих розрахунках доцента.
Він квапиться дуже, бо доля така.
Потрапить на дев'ять. Трамваєм. До центра.
Сідайте!

Це мати і дід несуть,
Як вступ до обіду — суп.
Ложки озброюють армію рук.
Та раптом дверей

розноситься гук.
Ні, описать це не зможу ніяк.
Ну, ось, як зорі світанковий салют,
Дочка заходить приблизно так,
Банкаброшниця фабрики «Труд».
Схвильована чим її юнь ясна?
Чиїм огнем її зір горить?
В шовковім шумі проходить вона,
Немов весняна блакить.
Чиє ім'я шепчуть ці губи?
Вона з репетиції.

По вечорах
Народний артист, що бува у їх клубі,
На сцену їй сам прокладає шлях.
Старик — він стверджує сміло і певно:
«Од гри її зал буде, наче прибії!»
І от вона входить і шепче:

«Ромео!»

І мати всміхається їй.

І усміх блука на обличчях мужчин;
Сестри хвилювання розгадано ними:
Ромео — найбільш об'єктивна з причин.
Має і прізвище й ім'я.
І він теж текстильник.

Завжди ніяково
Її проводить, весь повний тепла.
Хоч поки ще він не сказав ні слова,
Та видно, що роль його не мала.
І дід, наливаючи рюмку уміло,
Жує ковбасу і шепоче слова:
— Ромео, Ромео, — це нам зрозуміло,
А все ж до весілля дорога лягла.
За стіл, бо до цього є привід — любов.
Чи всі вже зішлися?

Ні, не прийшов
Найменший.
Складний він провадить бій
Перед світом усім, уперто і щиро,
Хоч він під землею, трудар молодий,
А над ним стоїть ця квартира.
І гупа в підлогу дідова п'ятка,
Бо в жилах огонь з виноградних осель,
Кричить:

— Ти чуєш мене, Ванятка?
Як просувається твій тоннель? —
А суп зникає.

І в кухні з напруги
В дзвінких тарілках випаровує друге,
І матері лящ заявляє: «Пустити!»
Стає до черги вже пшоняна каша,
Та тільки мамаші ледь сумно. Простить
За це її треба,
вона ж — мамаша.

Звичайно, сім'я в неї гарна, це так,
І діти прекрасні в неї, до речі.
Але не спішити не можуть ніяк,
У всіх професії так небезпечні.
Один — командир підземних шляхів,
А другий — свій літ керує за тучі.
Ах, може б, краще мати синів
Не таких бойових,

не таких могучих.

Звичайно, це гордість, та в цвіті літ
Їм краще б тихше, без страху, без ризику.
А тут мікроби, метро, політ.
Дочка — і та, вже кажуть, артистка.
А батько — й той,

хоч рокам не рад,

А все ще цех його непокоїть.

Ну, не родина,

а стратостат,

Ну, не родина, а шаропоїзд.

Мамашо, сім'я ваша гарна, робоча.

Та в нашім Союзі кожний так звик.

Коли рахівник неспокійний, як льотчик,

І льотчик розмірливий, як рахівник.

І нас не зупинять ні сльози, ні зими,

Ні сила ворожа, ні ненависть тьми.

В поезії, в Арктиці і в магазині

На славу Вітчизни працюємо ми...

Й здається, старенька, коли над тобою

Й над нами ударить воєнний грім,

І ми, одержавши напрям і зброю,

З тобою прощатися прийдем в цей дім, —

Заплачете

й скажете: «Сльози витру».

«Прощайте, — скажете.

— Йліть у бої

І ворога бийте.

як Димигров,

Сини неспокійні мої!»

1934

ДРУЖБА

Пригадаймо грім боїв над краєм,
Де пісків безмежний супокій.

Я вам розповім, як дружба помирає,
Як не хочеться вмирати їй.
Фронт. 20-й рік. Рік зради і поразок.
Бухара в тривозі. Фергана в огні.
Фрунзе ад'ютанта до нас прислав з наказом:
«Двадцять три курсанти
запросіть мені».

Ми з'явилися вмиль на виклик ад'ютанта:
В нас патронні стрічки на грудях навхрест.
Так життєву путь своїх курсантів
Повернула партія в Хорезм.
Усміхнись садам своїм зеленим,
Дівчино, сльозу з очей зітри!

Мчали ми — узбеки і туркмени,
Мчали ми — було нас двадцять три, —
Жменька лиш!
Та в хауз кинеш камінь —

Командир зрадіє:
«Рузумбетов!
Відпочинем, наберем води».

Ми його сховали на світанні,
На кургані знак залишив я.
Був, на жаль, курган цей не останній.
У жорстоких схватках,
у боях

Друзі наші падали.
Уперті,
Ми з путі й не думали звернуть.
Дружба вбитих, навіть після смерті,
Нам вперед показувала путь.
А розбивши ворогів дощенту,
Я курган розшукував завжди.
«Шашки наголо, хлоп'ята!
Рузумбетов!
Відпочинем, наберем води».

Світ гримить.
Тривожною порою
Знову у піски приніс я зброю.
Жовтий вітер в'ється наді мною,
Горе б'ється у мої виски.
Бачу:
на безсмертя дружби роєм
Піднялись і кинулись піски!
Пронеслись,
залишили замети...
Де курган твій,
друзе Рузумбетов?
Двадцять три курсанти!..
Гаснуть зорі.

Часу не спиняється хода.
І в очах моїх стоять прозорі
Сльози — незнайома їм вода.
Двадцять три курсанти!
Дружба!.. Слава...
Змовкне все, як цей ось вітер змовк.
А тимчасом гордо, величаво
Мій узбецький рухається полк.
А тимчасом йдуть солдати миру,
Бойові колгоспники мої —
Дальнього Хорезма бригадири
І тваринники з Сурхан-Дар'ї.
Їхні співи ллються гордо, вперто
Вдовж земель, в усіх морів кінці.
Шаблі наголо во славу наших мертвих!
Наші мертві — зовсім не мерці.
Шаблі наголо на честь тієї служби,
Що знаменам славу принесла!
Шаблі наголо на честь тієї дружби,
Що кордони часу перейшла.

1934

САД

Крайком засідав.
По семи телефонах
Дзвонили з редакції знову і знов.
На черзі дня було — про мільйони,
Про розгортання нових будов.
Про вечір нагадуючи коректно,
У сине вікно позирала зоря.
В кутку сердито дихав директор
Після нотації секретаря.
А десь над листям,
в вечірній далі
Літак сріблястий кудись летів.
Секретар, поглянувши, мовив:
— Далі
Заяви розглянемо школярів.
В заяві написано:
«Дядю Вася!
Ми вчимося в першому класі.
Ми накреслили план самолёта.
Як бачиш, умієм самі писать.
Ведем з жовтенятами ми роботу,
Та нас не пускають в Ленінський сад.

Вирошую я гіацинти на цинку;
Левкої впроваджую в камінь і сталь.
Збагнув я тюльпанну тендітну справу,
А ви про дрібниці мені, їй-право...
— Дрібниці? — сказав йому секретар. —
Дрібниці,

які не можна терпіти.

Я так на засіданні слово почну:
Хіба є що краще в світі, ніж діти
В саду біля пам'ятника Іллічу?
Та він трудився і дні і ночі,
Та він партійні єднав ряди,
Щоб наші діти,

до знань охочі,

Щасливі й раді ходили в сади.
Ти ж насадив у саду, край площі,
Тюльпан, резеду і всякий цвіток.
Мені ж,

комуністу,

за все дорожча

Квітка на грудях малих діток.
А ти завернув кудись в огорожу,
І хоч ти гартувався у боротьбі,
Від імені партії я виношу
Догану сувору тобі.

А діти?

Для них відчинились ворота —
Вони побігли до Леніна в сад.
Вони танцювали, грались в пілотів,
В Будьонного,

в Шмідта

і ведмедят.

І у крайком, дяді Васі прямо,

Писали вітальну свою телеграму.
І хоч послать не знайшлося грошей,
Вирішили йому її віднести —
Свою подяку за день погожий,
За сонце й троянди,
яким цвісти.

1934

СЛАВА

Як ми співали, Маша!
Тільки згадай-но, Маша,
Північ на горизонті —
клуб опустів, заснув.
Та із кімнати дальньої
чується пісня наша.
В дванадцять співців капела,
кожен за двох би утнув.
В нотних значках заховані
горе й любов людини.
Їх до життя збудили
ми із друкарської тьми.
Гімнами відкривали
ми урочисті частини,
В кінці частин урочистих
співали їх знову ми.
Ми виступали в концертах
під клетотіння трубне,
Вставала в уяві сцена,
південь — краса споруд.
Десь заридали скрипки,
вдарили десь у бубни,

Десь закричали «браво!»
Опера! Мій дебют.
І раптом культорг наш Ваня
приходить у цех, веселий.
Каже: «Роботу завтра
кінчай з чотирьох годин.
На огляд юних талантів,—
каже, — збирай капелу.
Може, і в нас відзначиться
голосом не один...»
І ось ми в тремтінні дивимось
на класиків хмурі обличчя.
Ми стоїмо за сценою.
Людно у залі тіснім.
В гуркоті, в гуркоті слави
входить жюрі велично, —
П'ять чоловік, а в сумі
чотириста років їм.
Тягнеться час поволі.
Серце, мов повна чаша.
Море людей навколо,
зал в тишині застиг.
Професор киває ручкою —
на сцену виходить Маша.
Акорд! — і пісня здійснюється
вгору на крилах легких.
Хвиля проходить по залу.
Маша всіх захопила.
Кидає Маша в яруси
горе, любов, грозу.
Поряд, у ложі завода,
батько її посивілий,
Хоч був у минулім військовим,
рукою втирає сльозу.

І все оце відбувається —
здається — в долю моменту.
Ось похилилась ніжно
Машина голова.
І птицями, птицями, птицями,
птицями аплодисменти
У глядачів полинули
з кожного рукава.
До Маші іде професор —
сіяє в очах проміння.
В голосі його тихім
мідь починає звучать.
Він вимовля суворо:
— Маша, ви вчитись повинні! —
Тільки виходить лагідно:
«Будете славно співать!»
А я? Жюрі мене вислухало —
признаюсь — без інтересу.
Кінчив я. Лаврів не видно.
Не аплодують мені.
Бачу, пенсне протерши,
до мене іде професор.
— Жити, — говорить, — будете.
Співати, — говорить, — ні.
Маша, дуета не вийшло.
Вдвох ми співать не будем.
Що ж, говорю, будь ласка,
світло в залі включіть!
Що ж, говорю я професору,
не слабкодухі ми люди,
І за відсутністю голоса
ніхто з нас не замовчить.
Слава моя, професоре,
як видно, іншого роду, —

Вона не співа, моя слава, —
і марно до неї тягтись.
Слава моя знаходиться
в рідних цехах заводу,
І я із червоним орденом
дістану її колись.
Хай здравствує творчість токаря!
Моторів крилата пісня
У небі. Хай здравствує музика,
що в сталі, в литті буя.
Я знаю — Вітчизна буде
країною славнозвісних.
Для кожного в нас є слава, —
працєю — і вона твоя.
В мистецтво ми перетворюєм
нині професію кожну.
Країна майстрів заявляє:
у нас путь для всіх вперед.
Не будь мені Лоєнґріном.
За цим пожуритись можна.
Все ж таки «Серце красуні»,
опера і балет.
І ти, йдеш від нас ти, Маша!
Давай заспіваєм з горя.
Рідко стрічатись ми будемо
у тишині вечорів.
Приймає тебе держава
в ніжні обійми суворі,
Вручає до рук надійних
найкращих професорів;
Але — ти лишишся такою ж.
В театрах Владивостока,
Чи на заводах Воронежа
ми стрінемось — молоді.

В ту мить до співачки відомої
підійде відомий токар,
І нам, усміхнувшись, Вітчизна
зааплодує тоді.
Ні, не хвалюсь я, Маша.
Нам мрія дана по праву.
Я вірю у власні сили.
Я знаю свою сторону.
Так заспівай на прощання
пісню про доблесть і славу,
І я, хоч невдаха на голос,
все ж таки підтягну!

1934

Я БУВ В САМАРКАНДІ

Я був в Самарканді.
По Волзі плавав.
Я мчав у небесній страшній вишині.
Свій слід у газетах військових залишив,
На канонерках читав пісні.
В червонофлотським я грав джаз-банді.
У шахту спускався,
здіймався я.
І всюди —
в Свердловську,
в Кузнецьку,
в Коканді
Я був як поет,
як людина своя.
В шинелі,
в шубі,
в чалмі сніжнобілій,
Посеред пустель
і північних крижин,
Стрічав мене друг мій,
ровесник
змужнілий —

Вітчизни великої відданий син.
І хоч не піднявсь я на крилах до слави,
Я бачив — він знає, що в серці ношу,
І любить за кожну пісню — і навіть
За ту,
що я завтра йому напишу.

1934—1935

ЖИТТЯ

До вас я звертаюся, друзі,
з Ташкента, Свердловська, Баку.
Підношу замість бокала
я пісню свою дзвінку.
На мітингу давніх друзів
надайте ви слово мені.
Я вам розповім про події
за року останні дні:
Я пережив хвилювання.
Вітри гули на землі.
В холодний січневий вечір
у славнім я був Кремлі.
Разом з делегатами з'їзду
вождя привітав і я —
Дарма, що між делегатів
мого не було ім'я!
Я пережив тривогу.
Свердлили морози вись.
Коли пропав Ляпідєвський,
кричав і я: «Відгукнись!»
А потім, як все скінчилось, —
на мить звільнившись від справ,

Я все ж побачив челюскінців,
хоч перепустки й не мав.
Я, оминувши міліцію,
в Свердловську пройшов на перон.
Хтось крикнув: «Як ваше ім'я?»,
а я сказав: «Легіон!»
Побачивши Леваневського,
до нього ступив на крок.
Підніс йому незабудку
в співдружність його квіток.
Ось так я жив, товариство —
моя бойова сім'я.
Я плакав, зустрівши Димитрова,
і сліз не соромивсь я.
Я з академіком Бардіним
в Кузнецьку готовив сплав.
І з кожним Героем Союзу
я теж у політ вирушав.
Дарма, що між нагороджених
імення мого не було.
Від кожної їх перемоги
серце моє цвіло.
Ось так і минало, друзі,
життя, наче моря плин.
В одинадцять потім фунтів
у мене з'явився син.
І справа його виховання,
як бачите, не легка.
Хоч він шестимісячний, в нього
до неба пнеться рука.
Сидить ще маленький Гусев,
коляска в нього нова.
Рахує пальчиком зубки,
а їх у нього аж два.

З'їдає тарілку каші...
і радий життю весь час.
Які ж то могутні діти
народжуються у нас!
Ось так я жив, товариство,
відвідав Березники.
Країна, — скажу без пихи, —
читала мої рядки.
Гордивсь я, коли дізнався,
що знають віршів слова
І піонери Іркутська
і командири ОКДСА!
Я двічі зустрів сам горе,
і двічі не плакав, ні.
Перше холодне горе
на голову впало мені.
На хвилі короткій серця,
могутнішій серед хвиль,
Я крикнув: «Васенко! Усискін!», —
пронняв мої груди біль.
Зайшов уночі товариш
промовивши: «Стратостат...»
Я відвернувся в горі,
твердішим і старшим став.
І вітер іншого горя
серце моє обпік.
Не легко про це казати,
горя ще свіжий лік.
Горе — воно ще палає
в грізній моїй стороні,
Воно лежить — моє горе
в зимній кремлівській стіні.
Вбивці — у нас із ними
коротка розмова завжди.

Вони перед смертю взнали —
    несхитні у нас ряди!
Ми стали іще пильніші,
    я друзям кажу своїм:
Такі-то були події
    за рік у житті моїм.
Нічого, що стали ми старші,
    що новий стрічаєм рік,
Ми часу в своїй країні
    ведем особливий лік.
І я всіх друзів питаю,
    що мужньо в строю стоять:
— Мають знамена?
                                    — Мають!
— А сурми сурмлять?
                                    — Сурмлять!

1935

СЕРЦЕ ЗЕМЛІ

Я їхав по нашій землі,
в дощі,
Крізь блискавичний озон.
І враз я побачив —
в воді, вночі
З піснею йде ескадрон.
І мокру я кепку зірвав з голови,
Я їхав в своїй стороні.
Бійці спитали мене:
«Із Москви?»
І всміхнулись мені.

Біг мови узбецької я так й не вловив,
У ній — мені все неясне.
Та якщо я «москвич» —
говорив,
Узбек розумів мене.
На древнім дувалі промінчик ліг,
Легкий курився дим.
І слово «Москва»
на мовах усіх
Рідним було, дорогим.

Я був у Кузнецьку в тридцятих роках,
Мороз — що й вогні убива.
Та люди вставали в диму, в вогнях,
Вони говорили:

«Москва».

І йшли із цим словом — одна сім'я,
І навіть мороз здавав.

На чорноморських есмінцях я
Слово «Москва» чував.

І я від сивих узнав бійців,

В піснях чия юність жива,

Як відкидало всіх ворогів

Це слово радянське «Москва».

І я слова телеграм ловив,

І чув, крізь тривогу літ, —

Пливучи в золоті і в крові,

«Москва» —

повторяє світ.

І слово оце назустріч битвам

Летить, як блискавка

і як грім.

Так чому ж стало воно знаменитим,
Мое місто зелене,

мій світлий дім?

Може, такі,

що ніде й не було,

Палаци в собі звело?

Може, красивіш стоїть над всім?

Може, більше садів у нім?

Так! Палаци чудові тут є —

Такі збудувать кому?

Граніт і мармур...

Та місто мое

Знамените на світ не тому.
Так! Схід над Москвою встає.
Кремль в досвітнім диму.
Прокидаються квіти.

Та місто мое
Знамените на світ не тому.
Знамените тому, що в битві шаленій
Хвилю московську знала земля.
Стоять вартові.

Володимир Ленін
Лежить біля стін Кремля.
Над ним знамена схилились в печалі.
Над ним — самольот в синяві.
І кожний трудящий це знає:

Сталін,
Друг Ілліча — в Москві.
Друг Ілліча —

крізь всі перепони
Продовжує ленінським шляхом вести.
Він так розставляє наші загони,
Щоб ворог з тилу не міг зайти.
Він пильний —

вождь пролетаріату ширий,
Він любить Москву.

Він знову і знов
Глядить за ремонтом в кожній квартирі,
За кожним вагоном дров,
Як Ради працюють,

як будують селище,
Як відбійний руба молоток.
І говорить соратникам:

— Це лише,
Це лише перший крок. —
І вони обговорюють питання нелегкі

Про дальші дороги
                                для наших людей,
Про випічку хліба,
                                про Схід Далекий
І про квітки для дітей.
І все перевірять своїми руками.
Їхні виски сивина покрива...
Вона знаменита більшовиками,
Академія нашого щастя —
                                Москва.
І тому так лунає це слово
На мовах усіх —
                                дорогим.

Кулі свистять на планеті.
                                Багровий,
Воєнний стелеться дим.
Та, бачачи наші діла чудові,
Покриті славою наші дні,
Гірники Овієдо підіймаються знову,
Свинець із ран виймають в огні.
І фашистській не здавшись тьмі,
Як площу Червону
                                і нас згадає,
Тельман
                                так посміхнеться в тюрмі,
Що й тюремники
                                з жаху вмливають.
Буря надходить!
                                Штурм назріває.
Й за свої піднявшись права,
Йдучи у бій, пролетарі повторяють:
«Є на світі Москва!»

Москва!

Мое місто,
мій дім любий,
Народ небувалий по Москві іде —
Люди, які незборимі,
Люди, яких Сталін веде.
І що ж, що хмари ідуть зловісно,
Що залпи гримлять в дальній далі, —
Москва — це стяг наш,
Москва — це пісня,
Москва —
це серце нове землі!

1935

ЗАВЗЯТТЯ

Суддя дав сигнал — розпочати! —
секундомір затис.
Модель літака понеслася
дзвінкою дугою ввись.
І всі глядачі напружились,
їх радує спорт.
Мчить модель в піднебесся,
б'є світовий рекорд.
Мчить вона і лишає
дзвінкий в історії слід,
А ось і творець її мудрий —
хлопчина тринадцяти літ.
На ньому червона краватка,
звичайні дитячі штани.
Модель його досягнула
рекордної вишини.
А він вже збирає речі,
пальто одягає просте,
Він дивиться хмуро, хлопчина,
він шепче: — Не те, не те!
Ось завтра доб'юсь рекордів
не тих, що зараз є! —

І чесне своє піонерське
він країні дає.

В сивому кабінеті
тихо і світло кругом.
Чоловіку — шістдесят років.
Він сидить за столом.
І чого цей старий товариш
не спить в такий пізній час?
Він споруджував гідростанції,
життя будував для нас.
Сорок літ він працює,
світ вже про нього зна.
І серце чудовою працею
вичерпане до дна.
Серця його залишилось,
може, на рік чи два.
Чого ж над кресленням знову
схилилась його голова?
Його лікарі страхали,
і друзі благали не раз:
— Вам працювати не можна,
вже серце кінчається в вас.
Ще двадцять рок в жили б ви,
якби відпочили ці дні. —
Він вислухав їх, усміхнувся
і коротко мовив: — Ні!
І ось він встає над проектом,
сутулий старий чоловік.
Підпис його повертає
потік дев'ятнадцяти рік.
Підпис той світлом сяє
по селах, мов сонце само.

Підпис його завіряє
    партія і комсомол.
Не спиться. В гараж він дзвонить,
    уява його росте.
В авто він по сонному місту
    їде і шепче: — Не те!
Ось в іншому я проекті
    вузлом об'єднаю моря.
Тобі підкорю їх шторми
    і хвилі, земля моя!

Дай руку, радянський пілоте.
    Хай квітне епоха робіт!
Ти світ здивував перельотом
    й одразу — в новий політ.
Я бачу: парашутисти
    мчаться з синьої вишини,
Стрибнувши з восьми кілометрів,
    про десять мріють вони.
І капітани полярні
    їдуть, щоб кригу скорить —
На північ, до полюса рвуться...
    А час поміж тим біжить.
І наскільки в медицині
    смысл розумію я, —
В'яне і вже відлітає,
    друзі, краса моя.
І ви старієтесь також:
    сім'я завелась і дім,
Синочок уже вчиться бігати,
    але найдорожче у тім,
Що хлоп'ята,
    і люди в розцвіті,
    і ті, які завтра помруть, —

Працюють, дерзають і вчаться,
в майбутнє з піснями ідуть.
Завзятий народ! В роботі
нестримна його хода.
Хай вічним наш розвиток буде,
хай квітне епоха труда!

1935

КІЛЬЦЕ

Побувши в Свердловську та інших містах,
де вона концерти дала,
Експресом в Челябінськ, на Н-ський завод
зоря кіно прибула.
З екрана театрів пісня її
входить в домівку й серця,
І знають її мільйони людей —
і голос, і риси лица.
За пісенний дар, за глибокий талант,
прозорий і ясний,
Уряд наш високе звання
по заслугах присвоїв їй.
— Вона приїхала на завод! —
усіх облетіла ця вість —
І сіло дві тисячі чоловік
в залі на тисячу місць.
Гардеробники прийняли тонни пальт,
вистава уже почалась.
Перед виступом тривога її
охоплювала кожен раз.
А нині — стільки народу! і от,
в хвилюванні своїм чарівна,

З малої кімнатки акторів
вийшла на сцену вона.
А люд її ждав у такій тишині,
з'юрмившись чимдуж,
Неначе ані душі не було
в зал на тисячу душ.
І сум Чайковського, вилившись в зал,
з серцями заговорив.
І слюсарі аж охнули всі,
і подих завмер в токарів.
Буря овацій ринула ввись,
і шквалом злетів гук, —
Били дві тисячі чоловік
в чотири тисячі рук.
І тоді заспівала вона,
розхвилювавшись вкрай,
Прості пісні, могутні пісні,
пісні про рідний наш край,
Про нашу роботу, про нашу любов,
про вітер з далеких доріг.
Коли ж проспівала, старий Петров
вгамувать хвилювання не зміг.
Він вийшов на сцену і тихо сказав:
— Спів, товаришко, ваш... оте...
Ми вам квіти принесли, але ж вони —
рослина, трава, пусте, —
І навіть найкращим з квітів отих
не висловить наших сердець.
Ми десять тисяч в зміну даєм
поршневих, міцних кілець.
І ми прекрасним таким пісням
трудом своїм відповімо.
І рівно дванадцять тисяч кілець
ми через тиждень дамо. —

Повсюди, друзі, успіх її
стрічав тріумфальним огнем.
Город Курськ дякував їй
курським солов'єм.
Гордий Свердловськ подарував
рубіни і яшму світну.
В Тулі їй, крихітній, піднесли
рушницю, на вигляд страшну.
І, заповнюючи квартиру її,
ронили свої пелюстки
І мурманські, і тбіліські,
і дніпропетровські квітки.
Вона звикла до подібних речей,
а тут, розумієте, тут
Їй люди свій труд принесли в відплату
за її благородний труд.
Вона зрозуміла, що пісня її
в роботі їм допомогла.
І вона, признатись, заплакала
й Петрова вона обняла.
І срібною зграєю знову і знов
овації злинули ввись,
І дві тисячі чоловік
по домівках своїх розійшлись.
Актриса поїхала в Магнітогорськ,
про кільця забувши враз, —
В таку урочисту хвилину, як та,
яких не вимовиш фраз!
А через тиждень поїзд її
назад у Челябінськ примчав,
І зал був повнісінький знов,
і голос її звучав.
І старий Петров урочисто підніс
— і в нього сяло лице —

Дванадцять тисяч двісті десяте
поршневе їй кільце.
А вночі протяжно кричав гудок,
і поїзд летів, мов шквал,
І вона стояла біля вікна,
де біг молодий Урал.
Вона, мабуть, думала, дивлячись
на дощик поза вікном,
Як міцно спаяні наші серця
прекрасним нашим трудом.
І рік промайнув. І Челябінськ вдалі,
та, як прийде годинка така,
Що без причин засумує вона,
чи лихо її спітка,
Чи горло стисне тривога їй
в концертну хвилюючу мить, —
Вона згадає про те кільце,
і пісня в неї дзвенить.

ЛЕТЯТЬ НАШІ ЛЬОТЧИКИ

Спішать в Москву Водоп'янов і Шмідт,
вітер в небі шумить.
Під спів бортмеханіків про весну
ескадра летить, летить.
Хмарина відходить з путі літака,
і туча падає ниць,
Герої бачать: вона близька,
найулюбленіша із столиць.
Над нею дзвенить хвилювання вітер,
серця москвичів зацвіли...
І я говорю Басконії дітям,
що в мій Ленінград припливли:
— Над вами, малята, гула висота —
фашистський обрушився смерч.
Коли над вами літак пролетів,
з уст ваших падало: смерть!
Ущент руйнувались на ваших очах
рідні села, міста,
І син на батькових гинув руках,
і кров текла, як вода.
Та ми простягли вам тисячі рук,
ви чуєте наші слова.

Вас будуть такі, як наш Мазурук,
від хижаків пильнують,
Такі вам допоможуть, як Водоп'янов,
пілотами знятись в блакить,
Такі, як Молоков, будуть пестіти,
такі, як Шмідт, — учить.
Від нашого сонця і вітру в іспанських
малят оченята блистять.
Коли летять літаки радянські,
світ гукає: Життя!
Чекає Москва, і над нею вітер
здіймає баgreць прапорів,
І я з коротким звертаюся словом
до наших ворогів:
— На північ, на полюс летить Алексєєв,
у Арктики вічний лід,
Та тільки спаде вам на думку посіять
на нашій землі динаміт,
Та тільки спаде вам на думку війною
порушить наш мир і труд,
Тоді Алексєєв льоди забуде,
і Чкалов свій змінить маршрут.
За ними десятки тисяч в повітря
злетять, і це також не сон,
Що ми на полюс — збагнули? — на полюс
доставили десять тонн.
Тепер, будь ласка, самі поміркуйте,
скільки в воєнний час
Вогню і бурі, свинцю і сталі
зможемо скинуть на вас?
Питання поставивши руба, загадку
задавши фашистам лихим,
Я бачу ескадру в повнім порядку,
я чую моторів грім.

Але я стримую хвилювання,
як вершник палкого коня,
І я звертаюсь до нашого завтра,
майбутнього нашого дня:
— Суворі летять наші льотчики в небі
на крилах сталевих пісень.
О, якби ти знав лише, що ми для тебе
готуємо, завтрашній день!
Взяли, як бачите, полюс в роботу,
проклали в Америку путь,
А завтра всю землю радянські пілоти
в кільце магістралі замкнуть.
Радіо скаже нам: все в порядку,
й побачимо ми наяву,
Як наші льотчики без посадки
летять із Москви в Москву,
Як оперізують шир океанський,
у зоряні далі летять.
Коли летять літаки радянські,
світ гукає: Життя!

1932

ДЕНЬ МОЄЇ ВІТЧИЗНИ

І хто б мою пісню вільну спинив?
Встає, мов квітучий сад,
Мені, літописцю великих днів,
безмежна Країна Рад!
Рахунок годинам час веде.
Лютує шквал світовий.
У мене син у життя іде,
три роки йому — малий.
Він грається ще. Розумінню трудні
події в його літа.
Нехай він цей запис про наші дні,
коли підросте, прочита.
У громі боїв, у вирі атак
повстане наш світ нелегкий.
І скаже син своєму батькові: «Так,
це були роки!»
Кричали радіомаяки
крізь сірий морозний дим,
Летіли на полюс більшовики —
і він підкорявся їм.
Радіо голос Качалова мчало
туди, де кінчався світ,

І аплодував Качалову,
опершись на полюс, Шмідт.
І Чкалов, син трудового народу,
розгін велетенський брав.
Йому услід лютувала негода,
та він на це не зважав.
Лиш посміхався і йшов без крику,
уперто долав кожен крок.
В Америці шторм наздогнав великий, —
із привітань і квіток!
Слідом за Чкаловим вийшов Громов.
«Летім!» — сказав Юмашов.
І кожен із нас, навіть сидючи вдома,
сьогодні в дорозі знов.
І знову мені уночі не спиться,
коротка хвиля бринить:
«Де ти, де ти, далека птице?»
«Лечу!» — відгукнулася вмиль.
І поки радіо ловить сигнали, —
волею більшовика
Теплоходи ідуть по каналу,
славному у віках.
Линуть пісні на синім просторі,
то москвичі пливуть.
Чайки летять над Московським морем,
хвилі об берег б'ють.
В лісах, на морях і в надрах Союзу
триває з природою бій.
Б'ється в двері радянських вузів
людей молодий прибій.
Дівчата наші, пташки сміливі,
все вище й вище летять.
Уміє прикордонник гостей підозрілих
спокійно назад прогнать.

Ось він, день Вітчизни, ось він!
Сину, навколо глянь.
Світ не бачив подібного досі, —
таких устремлінь і дерзань.
Що ж, підростай і не бійся, власне
не все ми візьмемо собі.
Тисячі справ більшовицьких, прекрасних
залишаться і тобі.
Такий уже звичай радянського краю:
завершено переліт,
А вже до другого мужність гукає,
манить безмежний світ.
І в радісну путь жене нетерпіння,
упевненість душу живить.
Ми знаємо, сину: твоє покоління
до зір найвищих злетить.
Цьому за порукою сила і досвід,
серце завжди молоде.
Ось він, день Вітчизни, — ось він!
Могутній і світлий день.

1937.

БЕЗСМЕРТЯ БІЛЬШОВИКІВ

Я їхав в Ашхабад. Удосвіта — зупинка.
Маленька станція. Тут гомону нема.
Піски та вітер. Не пливе й хмаринка.
Сусід в вікно зирнув: — Ахча-Куйма.
Я вибіг, хвилюванням весь обнятий.
На мене враз повіяло тепло.
І тінню горя, тінню болю й втрати
Безхмарний простір миттю затягло.
Ось тут ви йшли, дітей в серцях плекали,
Ось тут страждали ви, та сліз не пролилось.
Ось тут вас інтервенти розстріляли,
Ось тут безсмертя ваше почалось!
Ахча-Куйма, піски Туркменистану.
Наш поїзд дві хвилини тут стояв.
А я не знав ніколи Шаумяна,
І руку Джапарідзе не стискав,
І Ваню Фіолетова не бачив,
Знайомий з Азізбековим не був,
Ні з ким, хто за Радвладу у гарячих
Пісках Ахча-Куйми навік заснув.
В життя я входив, їх синам ровесник,
Їх образ хвилював нас, школярів.
В піснях та у переказах чудесних
Їх імена в дитинстві я зустрів.

В лісах дрімучих, біля океану
Про них народів древніх співи чуть.
На вулиці Степана Шаумяна
Танкісти і підводники живуть.
Бійці безсмертних мужність уявляють,
Коли у битвах важко їм іти.
І діти, що не знали їх, гуляють
В тінистім парку Двадцяти Шести
Вітчизно, на почесну варту стань ти!
Дивись: в далі зникає кряж горбів.
Які шпіони, вбивці, окупанти
Не цілились в серця твоїх синів?
...Так, двадцять шість — живі!
Знамена гордовиті
Над ними майорять, літа ідуть.
Все менше тих, що знали їх, на світі,
Все більше їх народи узнають.
Про них співець перекази складає,
І молодь, їх вивчаючи діла,
До сили їх і волі припадає,
Мов спраглий до ясного джерела.
Вони між нами. Смерть і час ніколи
Життя їх не зуміють стерти слід.
Так прикладом гартує нашу молодь
Історія боїв, історія побід.
В лісах дрімучих, біля океану
Могутні їхні образи живуть.
По вулиці Степана Шаумяна
З Чапаєвим в піснях танкісти йдуть.
Бійці безсмертних мужність уявляють,
Коли у битвах важко їм іти.
І діти, що не знали їх, гуляють
В тінистім парку Двадцяти Шести.

1937

Я — РОСІЯНИН

Люблю на Кремль дивитись в надвечір'я.
Над світом він зорить землі усій.
Люблю я Волги плин, люблю безмежний шир я
І спів сибірських рік, задумливий в міжгір'ях,
Люблю тебе, Урал, могутній красень мій!

Я — росіянин. В руську я природу
Закоханий — стихія це моя.
Я — росіянин, син великого народу,
І з гордістю дивлюсь на Батьківщину я.

Вона буде, в ній новітньою красою
Змогли колишні мрії розцвісти.
Росіє, Русь — могла б ти стать такою,
Коли б радянською не стала ти?

Твої сини штурмують небо й води
Від кримських скель до полюса, вважай.
Я — росіянин, син великого народу,
Я з гордістю дивлюсь на мій радянський край.

Тебе шанує світ. Ти — днів нових начало.
Ти світиш маяком для чесних і живих.

Я знаю: це тому, що слово «руський» стало
Близьким навіки слову «більшовик».

Росіє — ти ведеш сім'ю республік дружну,
То — Жовтня дочки всі. Могутні ви тепер!
Я — росіянин. Так! Щасливий я і мужній:
В моєї матері багато є сестер.

О, як усі вони напрочуд смілі, сильні!
Росіє, світе мій, — почуй слова мої:
Тому ти так щаслива нині й вільна,
Що є такими ж сестри всі твої.

Так стверджує поет, і так його вустами
Народ великий, древній промовля:
Брати нам, руським, всі, хто разом з нами
Іде під стягом — сяєвом Кремля.

Могили згадую — стає на серці хмуро.
Дивлюсь на мир долин, а згадка йде гірка:
Тут руський ліг, долаючи Петлюру,
Там українець впав, женучи Колчака.

Уклін, богатирі! Кружляє зграя вража,
Та ми спокійно ждем. Нехай гримить гроза.
В огнях боїв родилась дружба наша,
Киргизе, друже мій, мій побратим казах.

Як я люблю сніги вершин Кавказу,
Дібров північних шум, ферганських нив прибії!
Я народивсь в Москві, та серцем, серцем разом
З тобою, мій Баку, Тбілісі рідний мій!

Мені тридцятий рік. І міць в мепі — залізна.
У мене друзі є, — я в світі не один.
Я — росіянин, так! Я — син соціалізму,
Радянської землі громадянин!

1938

ДВІ СКРИПКИ

Колись знаменитий майстер скрипковий
в місті одним проживав.
Він все своє серце у щасті й любові
до скрипок своїх вкладав.
І звістка гучна рознеслася між люди
про славні скрипки його.
І кожна скрипка вважалась за чудо.
Він десять зробив всього.
І вмер. І мало його пам'ятали.
Могила у квітах лиш.
Із десяти його скрипок попала
скрипка одна в Париж.
Купив тоді її не з-за таланту
багач і дивак, банкір.
Вдові італійського музиканта
мільйон заплативши лір.
Шукач всіх рідкостей дуже радий —
скрипка прикрасила дім.
Із імператорським чоботом рядом
повісив і тішитися всім.
Колись Бонапарта самого чобіт
зборище мертве вкрашав,

А нині і він потіснився трохи,
скрипці він місце дав.
І думав господар: «які співзвуччя
скрипка хова дзвінка.
В них радість і горе, в них сонце і туча —
трима все моя рука».
Часто до неї приходив надвечір,
шанобливо в руки брав!
Він і пісень не любив, до речі,
сёрця її не знав.
Струні чародійної все ж торкала
господаря ніжна рука —
І скрипка зітхала і стиха ридала,
що доля у неї така.
А друга з цих скрипок до нас попала,
до нас в Радянський Союз.
Раніш у чиїх руках бувала —
точно сказати боюсь.
Може, терзав її князь великий,
може, ласкала княжна,
Може, вельможа на ній терликав,
може, його жона.
Може, годинами цар на неї,
знявши корону, дививсь.
В році сімнадцятім до музею
із нею матрос явивсь.
Здав до музею — і в битву знову...
Промчалися роки вдаль.
Хлопчик виріс в Одесі чудовий
ще й піонер-скрипаль.
З дивною силою грав той хлопчик —
від тої живої гри,
Знявши пенсне, протирали очі,
бувалі професори.

Тринадцятилітній в Москву приїхав
і залу примусив ридать.
Виніс наш уряд тоді постанову
скрипку йому передать.
Скрипку йому принесли з музею,
що стільки любовно беріг,
Хлопчик мерщій, у обнімку з нею,
до вчителя свого побіг.
— Учителю рідний, я так радію,
усе це наче вві сні.
Ось де вона, музиканта мрія,
її віддали мені!
І я піду на радіостанцію,
хай пісня злітає в zenit.
Радість мою і щастя мое
повинен почути світ... —
І за годину цю музику серця
хвилі несли по землі.
Говорять, що нібито рідний Сталін
слухав її в Кремлі.
Стояв він — молоді друг чудовий, —
радість палала в очах.
— Що ж! — соратникам він промовив, —
скрипка у добрих руках.
Хлопчика слухаючи, бурунили
друзі в полярних морях,
Згадували про Москву й говорили:
— Скрипка в надійних руках!..—
Рік проминув, — і концерт в Парижі
скрипаль-піонер давав.
До нього банкір підійшов за куліси,
ім'я своє назвав.
Збентежений був і знервований дуже,
він тихо йому сказав:

— Вашої скрипки сестра — у мене,
за неї мільйон віддав.
Хто ж ви? З якого багатого роду?
Скрипку цю хто вам купив? —
Хлопчик сказав: — Я скрипаль із народу.
Її мені він вручив. —
Старик тут викрикнув: — Я вас прошу,
в колекцію мою
Скрипку моєї сестри продайте, —
я два мільйони даю!
— Ні, наше щастя не продається, —
хлопчик тихо сказав.
Потім він знову зійшов на естраду
і про Вітчизну заграв.
Над зачарованим світом лунала
рідна моя сторона,
І їй десь в музеї відповідала
скутої скрипки струна.

1938

ПЕРЕСЕЛЬЦІ

Кращих за наші немає земель
І кращих доріг, хоч пройди увесь світ.
З Вороніжчини два десятка сімей
Переселились на Дальній той Схід.
І рішили по радіо в день вихідний
Із земляками зв'язатись вони.
Сказали техніки: — Цеє діло
Дуже просто злагодить нам.—
І от із тайгових країв полетіла
В воронізький край хвиля звістки ясна.
Політ її десь над Уралом прогув,
Луною над Волгою гулко.
І я надзвичайну розмову цю чув
У себе в Москві, у провулку.

Переселець Іван Родіонов
Схвильований стис кулаки,
На дибочках підійшов до мікрофону
Й на весь Союз закричав:
— Земляки!
Приїхав. На місці новому обжився.
Дім просторий. Колгосп, як слід.

З дідом одним я тут здружився,
І от, нерозлучні, я і дід.
Разом вівцями ми керуєм,
Доглядаєм ягнят із ним.
Разом про Англію ми міркуєм
І про Японію — з другом своїм.
Діла, роботи тут повні руки,
Далекосхідний привіт онукам!

За ним почала своє слово просте
Оля, ударниця і майстриця.
Сказала:

— Бабоньки, що таке!

Це вже ніяк не годиться.
Лугів красивіших за наші немає,
Трави шумлять, мов у пісні, шовково.
Виправляйте квитки, вас прохаю,
Приїжджайте в наш край чудовий.
В ріках у нас холодна водиця,
Ягід в садах вистачає чимало.
Бабоньки, це вже ніяк не годиться,
Щоб животворна радянська земля
Та без роботи в вітрах сумувала.
І прошу я ще, — передайте Глаші
Моїй сусідці, подрузі милій,
Хай в краї приїжджає наші.
Будем в гості ходять на дозвіллі,
Будем разом ми шить обнови,
Будем край забудовувать милий,
Баби, бабоньки, чесне слово,
Дуже я Дальній цей Схід полюбила.

Казала про дні, повні щастя, свої.
Й слова її всюди лунали,

Й жінок тисячі у колгоспах її
Слухали й згоду давали.
А бабуса, що десь біля Тули,
Перед приймачем заплакала і зітхнула.
— Що ти, бабуню? — онук їй кричить.
— Гарно говорить, аж серце щемить.
Я і сама б слідом за нею.
Та видно давно вже пройшли мої дні
І не повернуться. Діло такеє, —
Дев'яносто років мені.

А після Олі, хоч в серці тривога,
Орлов, тракторист, говорити почав.
Кілька він слів сказав про дорогу
І кілька слів про погоду сказав.
Про те, як птиці в тайзі кричать,
Як кедри старі в неба дивляться чашу,
А потім, по паузі, — важко ж мовчать, —
Він сказав несподівано:

— Машо!

Машо, любая, вірш мені?
Прекрасна ріка повноводая наша,
Та стане вона ще миліша мені,
Коли ти приїдеш до мене, Машо!
Сад свій квітками прикрашу я,
Дім свій портретом твоїм прикрашу,
Машо, лебідонько ти моя,
Машо!..

Збентежились техніки од таких слів,
Що вдаль голубино летіли.
Радіоаматори двадцяти городів
Усміхнулись і почервоніли.
А та бабуса, що біля Тули,

Од слів цих заплакала і зітхнула.
— Що ти, бабуню? — онук їй кричить.
— Гарно говорить, аж серце шемить.

А Маша схвильована підійшла
В Воронежській області до мікрофона,
Сказала, що даль у житах зацвіла,
Що гілля садів у яблуках тоне.
Що на перше місце колгосп виходить,
Що їх бригада перша завжди.
І на весь Союз прошептала:
— Володю!

Дивися, щоб серце не знало біди.
Дівчата тамтешні і гарні й привітні,
Тільки ти не дивись.

Не волю я.

І до тебе я першим весняним вітром
Прилину, як птиця, радість моя!
Їхать поїздом довго. З журбою,
Коли любиш, ніяк не позбутись турбот.
Попрошу я Молокова-героя
Дать квиточок на самолёт.

І, чуючи Машу, всміхнулась ласкаво
Рідна моя сторона.
І прилетіла в тайгу величаву
Серця дівочого хвиля ясна.
А в колгоспах за Сталінградом
І там, де Кама шумить між дібров,
Радіослухачі були раді,
Що така є на світі любов.
А старенька, що біля Тули,
Знову заплакала, знову зітхнула.

— Бабусю! — онук їй кричить: — Що з тобою?
— Дуже шкодую, що стала старою...

Розмови такої був свідком я,
Розмова така над полями летіла.
І в вечір цей душа моя
Рвалась в дорогу і морем кипіла.
Побачив я:

                                линуть дороги-лелеки,
Од диму лишається срібний слід.
Їдуть колгоспники на Далекий,
Але близький вже і рідний Схід.
Не голод жене їх, не розпач нужди,
Хліб у них є, і щаслива їх доля.
Ні, я знаю: їх вабить туди
Більшовицький порив

                                і сталевая воля.

Та, що в боях ворогів розгромила,
Та, що заводи в полях возвела,
Та, що на полюс північний ходила
Ї сокола Чкалова в небо зняла.
Воліють побути в тайги гущині,
Почути мову сивих лісів
І засвітить над Амуром огні,
Огні молодих городів.
Їм хочеться тишу навік розітнуть,
Землю орати блискучим залізом.
І кажемо їм ми:

                                — Щаслива путь,
Посланці соціалізму!

1938

ТОБІ

В дитинстві майже

ми потисли руки,
Тоді тебе в Сокольниках я стрів...
А там поїхав я, — і почалась з розлуки,
Любов з коротких почалась листів.
Вона через тайгу перебігала,
Стелилася по степовій траві.
Вона через Урал перелітала,
Її на тисяч верст, на безліч днів хватало,
Коли я був в Сибіру, ти — в Москві.
У поросі доріг, в розлуці — там-то
По-справжньому її вогонь весь відчував.
Тоді я в Севастополі, в поштамті,
Восьми телеграфісткам набридав,
І день у день я довгими шляхами
Ходив туди уперто знов і знов,
Щоб в кожному відомій телеграмі
Її знайти — далеку любов.
Принаду днів тих не забудь ніколи,
Мене стрічала зоряна Москва.
І я, коли ти поспішала в школу,
Тебе своєю вчительшею звав.

Яке було життя, яка пора, могли ми
За дві години втоми не відчуть,
Коли в трамваї, у вогні, у хмарах диму
В Дангауеровку держали путь.
В дитинстві майже, серед жартів, сміху,
Разом рішили ми життя прожити,
Ростить дітей і сім морів об'їхати,
І радощі, і горе поділити.
І нас чекав мій рідний край любий.
Згадаєш поїздів виття і гул доріг?
Любима Астрахань, Одеса мила — ними
Я свідчуся у щасті днів своїх.
Твоє життя моїм життям так стало.
Злилося стуку крові відчуття.
Так ця любов до милої співпала
З любов'ю до країни, до життя.
А якщо тінь між нами пробігала
Чи недовір'я слався сірий дим, —
Як плакав я, і тяжко як бувало
Тоді відчути знов себе живим.
Життя ж в усмішці сина процвітало,
І мало сенс воно — не я, не ти.
За нас слова потрібні промовляло,
Щоб знову нам до злагоди прийти.
Ми молоді, наш вік ще не прожитий,
Нас віддалям повік не віддалить.
Життя з тобою нас не розлучити,
Про смерть же нам не варто говорити.
Нас ждуть ще справи, і походи, і розлуки,
Та долю я свою благословив.
В дитинстві майже, ми потисли руки.
Тоді тебе в Сокольниках я стрів.

ПАМ'ЯТІ ЧКАЛОВА

Почуємо: гуде літак над головою.
Часом не Чкалов це полинув у блакить?
Ні, він не здійметься вже більше над Москвою,
І пісня вже його вгорі не зазвучить.
Вже не почути нам його живого слова.
Не пролуна його, в розмові, сміху дзвін.
Він не потисне руку Байдукову,
Ні, Білякова не обійме він.
Любив народ свого прославленого сина
За серце, повне сил, вогню і завзяття,
За те, що він любив безмежно Батьківщину,
Любов'ю пломенів до мудрого вождя.
Я знав його живим. Мов вилитий із міді,
Овіяний вітрами мандрувань.
Всі двері перед ним завжди були відкриті.
І пізньої пори, і в ранню рань.
Його вітали горьківські оселі,
Гордилася Камчатка дальня ним.
Як наш народ, — він був привітним і веселим,
Як наш народ, — крилатим, бойовим.
Сиділи якось ми в тісному, дружнім колі.
Нічні вогні світанок погасив.

Ні, не забудь мені уже ніколи,
Як гордо про вождя нам Чкалов говорив!
Як він любив, вернувшись із-за тучі,
Невтомно, радо гратися з дітьми!
Я знав його живим, бурхливим і могучим, —
І знали Чкалова таким всі ми.
Ні, вічно буде жить Валерій Чкалов.
І волі чкаловській повіки жить.
В хороброму пілоті за штурвалом,
В хлопчині тім, що рветься у блакить.
Настане час, — і полетять орлами
Його товариші. Помчаться в грізний бій.
Хай Чкалова ім'я звучить між нами,
Як присяга, як заклик бойовий.

1938

ВІРШ ПРО СТАРІСТЬ

Закликають у парку
узорчастих лавочок спинки.
Осінь запахом листя,
духмяністю яблук п'янить.
Це ж бо старість поважно іде
по тінистих стежинках.
На спокійних верандах
їй тут можна спочить.
Тільки в нашім краю,
після Жовтня приходу,
Так піклуються люди
про старість щасливу батьків.
На внучат ви погляньте,
діди наші сивобороді,
І хай радість спокійна
бринить в серці вашім, як спів.
Ви боролись за нас,
для дітей ви сади насадили,
Ви відкрили нам
двері окрилених ер.
Ви багато сходили доріг,
і в боях багатьох ви горіли,

Ми на зміну вам вийшли,
а ви відпочиньте тепер.
Поливайте квітки
і пишіть нам свої мемуари,
Безтурботно дивіться на море
і гуляйте в горах.
Те, що ви пронесли
крізь бої і пожари,
Те, продовжене нами,
житиме, друзі, в віках.
Так що ви спочивайте,
і буде вам холод незнаний
І дощі не намочать,
а сонце огорне теплом.
Але йти спочивать
не бажають старі дідугани,
Та й бабусі завзяті
трудовим ідуть звичним шляхом.
Старість наших людей —
особлива це старість, напевно.
Видно, людям радянським
скільки жить, стільки в праці горіть!
Старикам Чорномор'я
кріпити вітрила недремно,
Старикам усурійцям
на тигра безстрашно ходить.
Спочивати не хоче
наша мужня стара когорта.
Із синами своїми
вони разом трудитись хотять.
І нудьгують вони
на гучних кисловодських курортах,
І з південного Сочі
назад до роботи спішать.

Праця — перший в них друг.
Старикам дорога і хвилина.
Сталевари хвилюються:
«Так, до мартенів пора!»
Сивокоса артистка —
на сцені з своїм піаніно,
Цілу ніч в академіка
плинуть слова з-під пера.
І бабусі не сплять —
чи ж від радощів спати?
Десь сини їх, герої,
на полюс далекий летять.
А до токарів сивих
приходять безвусі хлоп'ята,
І, оживши душею,
сивий майстер навчає хлоп'ят.
Старики-партизани
міцнять оборону Вітчизни,
Старики-полеводи
з агрономами дружать давно.
Ми сто літ проживем, —
есе, що можна, з життя собі візьмем.
Ми сто літ проживем, —
есе, що можна, життю ми дамо.

1940

ГОРКИ

Вже на деревах листя золотом не сяє.
Іде зима — і голі вже гілки.
Морозним сріблом листопад вкриває
Паркан, будинки, віти і стежки
Й траву, що на горбі продовжує руніти.
Шумить в деревах хмурий листопад,
І Горки обвіва холодний вітер...
Виходить Сталін в почорнілий сад.
Давно він тут не був, і з півгодини —
Не більше — зможе в Горках він пробути.
Та як його хвилює цей будинок!
Та чи ж можливо ці місця забути?
По парку бродить він і згадує яскраво
Минуле й відчува у серці щем:
Ось перед ним стоїть знайома лава,
Де розмовляв колись він з Іллічем.
Ось тут бродили два великі друзі.
«Чи ж сміють хворіти, — сміявся Ілліч, —
бійці?..»

Та тінь хвороби, люта тінь недуги
З'являлась раптом на його лиці.
Вже заходу заграва догоряла.

Як передать про їх союз міцний?
Тут серце сталінське незмінно повторяло:
«Живи, Ілліч, любимий друже мій!
Із рук своїх не випускай штурвала.
Вперед народ ясним шляхом веди!
Ішли мене туди, де труднощів немало,
Як посилав в Царицин в час біди».
Та пронеслась над нами горя хуга.
Радів наш недруг. Край кріпивсь в бою.
Ілліч замовк. Та Сталін був в строю,
В огні атак прийняв він прапор друга.
Над Горками кружля холодний вітер.
Сніжинки носяться. Уже зима іде...
О друзі! Хто міцнішу дружбу в світі
За дружбу Леніна і Сталіна знайде?
Не раз над нею кулі пролітали
І чувся хмурий брязкіт ланцюгів,
Про неї брехні вороги пускали,
Та дружба подолала ворогів.
І через те вона всіма шляхами
Пройшла побідно, вигравши бої,
Що комунізм далекими вогнями
В лісах Сибіру зігрівав її.
І через те цю дружбу не зламали
Ні царська влада, ні терор страшний,
Що трударів мільйонні маси брали
Своєю боротьбою участь в ній.
Пройшли роки. І знов в цім самім місці
Крокує Сталін парком віковим.
Ось садівник сухе згрібає листя
І спалює. В повітрі пахне дим.
Уже струмок безвісний льодом скований.
Застиг у тишині дерев розмай.
І Сталін з лісового Підмосков'я,

Із тихих Горок слухає ввесь край.
Він чує шум снігів на дальній верховині,
Кордони огляда у рідній стороні.
В новій радянській радісній людині
Він бачить риси Леніна ясні.
Юнацтва нашого дзвінкі пісні він чує
І гуркіт повітряних кораблів,
І він жалкує, глибоко горює,
Що не дожив Ілліч до наших днів.
Мовчазний, сів на лаву він знайому,
Старий будинок поглядом обвів...
Подув вітрець в пориві зимовому,
І парк старий прокинувся, зашумів.
Уже і ніч холодна наступає,
А Сталін бродить у тіні алей.
З своєю дружбою свої діла звіряє.
Ця дружба прикладом палає для людей.
І знову в Кремль, в ЦК, в огонь роботи,
Щоб до мети скоріш підгонить дні.

Огні Москви горять за поворотом,
Як комунізму близькі вже вогні.

1940

ВЕДУТЬ НАРОДИ БІЙ

Тепер, в диму війни, коли гримлять простори
І мчаться в бій сталеві кораблі,
З якою гордістю про дружбу ми говорим
Народів нашої радянської землі.
Ми школи будували скрізь для учнів,
Та ворог налетів на сад наш осяйний.
В дні мирного труда були ми нерозлучні,
А ще міцніша дружба в дні війни.
Я бачу світлий день Таджикистану,
Розкинувся засніжений Памір.
Таджики там працюють безустанно,
Мета одна в них — перемога й мир.
Я бачу Білорусії рівнини,
Іде в пісках туркменських караван.
І Грузії сади, і села України,
Вірменію і древній Єреван.
Узбеки, росіяни і чуваші —
Одна сім'я, одна в нас світла путь:
Усі міста і всі народи наші
В труді і в битвах мирний день кують.
На фронт карел з аджарцем виїжджає,
Їх не страшить снарядів смертний свист.

Грузинові-пілоту помагає
Своїм вогнем казах-артилерист.
І росіяни з краю і до краю
Встають, щоб разом ворога громить,
Їх повноводна Волга проводить,
Тайга безкрая вітами шумить.
Над нашим щастям чорний ворон кряче,
Та в грізному, несхитному строю
Ведуть народи бій
За честь, за щастя наше,
За Батьківщину сонячну свою.

1941

ЛЕНІНГРАД . . . . .

Де б ти не був, товаришу, —
на далекосхідному схилі,
В Арктиці сніжнобілій
чи у південнім Криму, —
В дні оці Ленінграду
спогади твої милі,
Серце твоє і розум
віддані, друже, йому.
Як ми закохані в нього!
Яке воно рідне і миле
Усім республікам нашим,
Волзі, Уралу, Москві,
Місто чудове, велике,
повне краси і сили,
Що лежить на широкій
і могутній Неві.
Ми до нього звертались,
прихильники давні, щирі.
Кожен дім, кожне місто
в дні всенародних свят
Ради були почути
голос його в ефірі:

«Слухайте, Ленінград!
Слухайте Ленінград!»
І здавалося всім нам:
на площах побідних
Ідемо ми, й пісні
урочисто звучать.
Яке воно миле і рідне,
прекрасне і світле
Місто назване
іменем Ілліча,
Сина втішав я:
«Виростеш, хлопчику, трохи,
І тебе повезу в Ленінград,
де учився і я молодим,
Поблукать по садах,
по мостах, по дорогах
І подихать повітрям,
повітрям свіжим, морським».
І до цього от міста,
міста щастя і слави,
На людей миролюбних
Республіки Рад
Наближається ворог
підступний, лукавий,
Нас і наших дітей
ненависник і кат.
Вище хвиля здіймайсь
всенародного гніву,
Шлях катам перетни,
щоб до нас не пройти!
Підіймайсь наша зненависть,
дужа й смілива,
Непідступним ти муром
Ленінград захисти!

Місто Леніна знало
дні боїв і тривоги.
Ленінградці — безстрашні.
У когорті одній,
Від родимих застав
по военній дорозі
В бій загони ідуть,
за Вітчизну у бій.
Це все кировці, —
найвідважніші люди.
Це все сталінці, —
це радянський народ.
Ворог рветься вперед,
та у пень його знищено буде,
У могилі безславний кінець
жде фашистських заброд.
Переможцями йтимем,
упевненим кроком
Серед рідних людей
і веселих вогнів,
По мостах Ленінграда,
по проспектах широких
Ми своїх поведемо
синів-соколів!

1941—1942

ЛИСТ НА ФРОНТ ПО РАДІО

Здрастуй, Пашо!

Я дуже рада,
Що вітаю тебе особисто сама.
Ти пробач, я хвилююсь. Радіо.
А в мене звички до нього нема.
Та як мені хочеться, щоб моє слово
Пролетіло, пробилось крізь хмар полотно,
Щоб на війні, у битві грозівій
Розшукало тебе воно.
Що про себе сказати — не знаю.
Лиш за тебе — вся думка моя.
Пісня, Пашо, мені все лунає,
Що з тобою співала я.
Згадуєш? Річка, кущі у брості,
Човни, жарти, квіти, трава...
І такі, простісінькі — прості
Лагідної пісні слова:

— Над рікою вечірньою лине
Вітерець на простори тайги.
Нам до зустрічі ще півгодини,
Не спізнйся ж ти, мій дорогий.

Як далеко ця пісня знайомал
Замірявсь серпень все пропекти...
Третій місяць мені невідомо,
Що з тобою, де зараз ти.
А в газеті я вчора читала,
Що в нічнім запеклім бою
Біля Н-ська боєць Привалов
Проявив хоробрість свою.
Що він двічі ходив в атаку
І героїськи ворога бив,
Що два танки, фашистські танки
Він гранатами підпалив.
Хоч газету суціль всю читаги —
Та імення ніде не знайти;
Хоч Привалових в світі багато,
Та я знаю, що це був ти.
Ти назустріч вогню і диму
Йшов з відкритим лицем в смертну путь.
Мій товаришу, мій любий,
Ти не можеш сміливцем не бути.
Якщо ж то був інший Привалов,
Хай він чує на фронті, там:
Той привіт, що тобі посидала,
Я від серця йому передам.
Я бажаю йому здоров'я,
Силу б квітів могла піднести,
Коли нині він став героєм,
Завтра станеш героєм ти.
Бо ми разом, всі, ряд за рядом,
Всі воюємо в однім строю,
Ми б'ємось із страшним чорним гадом
За життя, за Вітчизну свою
І за те, щоб пісні свободні
Задзвеніли в далі голубій...

Жаль одне, що не знаю й сьогодні,
Де ти, Пашо, і як тобі.
Та я знаю, Пашо, я знаю,
Що з тобою ще стрінусь я знов.
Хай у тому й тебе запевняє
Моя юна й жива любов.
Так воюй же за наше щастя
І за сонце в нашім саду.
З перемогою швидше вертайся
І постукай до мене. Я жду.
А улюблену пісню нашу,
Ту, що в пам'яті бережу,
Зараз я повторю тобі, Пашо,
Лише дещо інакше скажу:

— Над рікою вечірньою лине
Вітерець на просторах тайги.
Я після перемоги зустріну
Над рікою тебе, дорогий!

1941

CECTPA

Ви говорили, друзі, про героїв,
Що вміють смерть саму перемогти.
Пригадую я міст,
                    бій над рікою,
Солдатів, схилених в тривозі над сестрою.
Про неї хочу зараз вам розповісти.
Як змалювать її?
                    Звичайна, непримітна.
Очей лиш в пам'яті голубизна.
Весела, і спокійна, і привітна,
Як вітер в день жаркий,
                    з'являлася вона.
Поглянули б на неї, мовили б: дівчисько!
Такий на фронт? Та що ви! Утече.
І ось вона в бою,
                    і дзвонять кулі близько,
Од вибухів дрижить повітря гаряче.
Утомлена, в крові, в розірваній шинелі,
Вона повзе, де бій,
                    де вне злий свинець.
Огонь і смерть проносяться близ неї,
За неї страх ввіходить до сердець,
Серdecь бійців, що звикли мужньо битися.

Вона іде крізь смертну грозу.

І шепче зраний:

— Сестра моя, сестрице,

Побережи себе. Я доповзу. —

Та не боїться дівчина снаряда,

Впевнено і сміливо спішить,

Підтрима, винесе бійця — і рада

І знову в бій, перепочивши мить.

Звідкіль, скажіть, в маленькій, оця сила?

І звідки смілість, друзі, в ній спитаю я?

Яка ж то мати цю дочку зростила?

Її зростила сторона моя!

Ми зараз говорили про героїв,

Що вміють смерть саму перемогти.

Пригадую я міст,

бій над рікою,

Солдатів, схилених в тривозі над сестрою.

І як мені про це розповісти!

На тім мосту її вразив осколок.

Здригнула ледь вона, тихенько прилягла.

Як надійшли бійці, вона сказала: — Скоро... —

І посміхнулася — і очі вкрила мла.

Поглянули б на неї, мовили б: дівчисько!

Такій на фронт? Ви що? Втече ж однак.

І от гуркоче бій,

і дзвонять кулі близько.

В землі, в своїй землі лежить тепер вона.

Ми й імені узнать не встигли в неї.

Лиш погляд зберегли,

що нам світив у млі.

Утомлена, в крові, в розірваній шинелі,

На українській спочива землі.

Стискає губи біль,

печаль моя незмірна,

Та гордість проступа в душі моїй крізь них.
Великий той народ,
                        безсмертна та країна,
Яка народжує дочок таких!
Так хай же проліта по світу пісня!
Летить на всі моря,
                        гримить в любім краю
Спів про мою сестру,
                        про дівчину безвісну,
Що юнь за край свій віддала в бою!

1941

МАТИ І СИН

У дім в той ранок вість прийшла тяжка.
Писав комбат: «Утрата нелегка.
Над річкою ваш муж поліг в бою
За Батьківщину зоряну свою».
Жона замовкла. Слів їй не знайти.
«Як сину, хлопчику, про це розповісти.
Не так щоб тяжко вчитись хоч було?
Ні не скажу...» А за вікном мело,
А за вікном бурану сивий шал,
А за вікном заводи, сніг, Урал.

В той день і в школу вість прийшла тяжка.
Сказали: «Школярі, утрата нелегка.
Володі батько у вогні, в бою
За рідну Батьківщину кров віддав свою».
І син про це від друзів-школярів узнав,
Сидів між ними він, весь вечір він мовчав,
Пішов додому потім, думав: «Що робить?»
І матері рішив не говорить.
«Їй нині ж на завод іти вночі,
Сказать про це — заблудиться йдучи».

З тих пір об нім увечері і вдень
Як про живого річ і мати й син веде.
Пригадують усі його слова
І як пісні співав, як сина цілував,
І як любив скоріш прийти в свій дім,
І для любові їх живий насправді він.
Сльозу лиш мати уночі змахне
Та син в подушку, криючись, сплакне.
А вранці треба вчитись, жить, перемагать.
І як сердець їх силу передать!

1942

ВІСНИК НАШОЇ БУРІ

В малій хатиночці, у ніч глуху, негожу
Сиділи пізно ми навкруг стола,
Урвалася розмова, думав кожен
Про щось своє, близьке, а ніч тривожно йшла
В кутку, при світлі миготливім, тьмянім
Боець читав. Десь бій котив смерчем.
Я підійшов. Побачив полум'яні
Слова, заглянувши через плече.
То Горький був.

Читав водій із танка,
Як люди йшли, ослаблі від незгод,
Як шлях крізь нетрі відшукав їм Данко,
І як віддав він серце за народ,
Як факелом воно вночі палало,
Як осявало шлях, слабких ведучи в бій.
І в хвилю цю сліпий шматок металу
Над хатою промчав, мов смертний вітровій.
Та вже до свисту мін, що будить тишу ранків,
В походах, у боях привик боець.
Він, мов про себе, все читав про Данко,
Близького й рідного для всіх сердець.
Ту ніч ми ні про що не говорили.
Нащо слова, коли серця близькі?

Бійці шинелі долі постелили,
І тільки жевріли у пільмі цигарки.
Я рано встав.

А де ж водій із танка?
Пішов ще на світанні в холод, в сніговій,
Поїхав він на фронт і книжечку про Данко,
Легенду Горького, узяв з собою в бій.
Фашисти нищать книги ошаліло.
Забудь, людино, волю і пісні!
Нащо читать про сонце і про світло
Тим, хто приречений на кайдани?
І мрія в забороні. Злі, тупоголові,
Все нищать вороги, не знаючи про те,
Що в слові пушкінському,

в горьковському слові
Не вбити помсти прагнення святе,
Що перемога наша недалеко,
Що весь народ на бій суворий встав
За землю, про яку співав Шевченко
І за якою Горький сумував.
За те, що він любив:

за руський простір вільний,
За пісню волзьку і за Ільмень голубий,
За тихий Дон, за ниви України
Ведем ми бій, жорстокий, смертний бій.
Безумство смілих в битвах пам'ятаєм,
Коли в розвідку йдуть сини полків.
І до Росії ми любов еднаєм
З любов'ю до людей усіх країв.
О славо Горького, ти стала наша слава!
Як радісно нам знать:

він поміж нами жив,
У наших селах був,
по наших ріках плавав

І з Леніним і з Сталіним дружив.
Навколо бій.

Де ти, водій із танка?
Куди тебе закинула війна?
А може, вбитий ти і книжечку про Данко
Скропила, друже, кров твоя ясна?
Ні, вірю я:

ти мчишся, строгий, хмурий,
Крізь подих талих весняних снігів,
Ти мчишся в бій,
мов вісник грізний бурі,
Страшної для кривавих ворогів.

1942

БРАТЕРСТВО ГЕРОЇВ

Жив-був хлопець у місті,
жив, як всі, не парізно.
Нічим він не відрізнявся —
ні словами, ані лицем.
В день липневий, гарячий
до зброї стала Вітчизна,
Й в огні жорстокого бою
хлопець цей став бійцем.
В розвідку йшов він сміло,
не раз в тилу ворожім
Тяжко йому там бувало,
але він казав: «Іди!»
І в грізнім гуркоті бою
він знав, що ми переможемо,
І щастя своє й народне
бачив крізь огнений дим.

Жив-був старий — професор.
Сусіди шептали: «Тихше!»
Працює Сергій Сергійович,
науки високої син.

Та в грізнії дні нальотів,
хоч так не робив раніше,
Скидав, як всі, «зажигалки»
з дев'ятого поверху він.
Звучали слова одбою,
і, мов не було нічого,
Розмову з книгами, з формулами
знову старий починав.
Там десь гуркотіли зенітки.
Він вірив у перемогу,
І для переможців над ворогом
він книгу, як дар свій, писав.

Жив молодий композитор
в місті, оточенім тьмою.
Був черговим по тривозі.
Тьма. Тихий крок вартових.
Над містом, над тим славетним,
над домом багатокolonним
В сивім тумані металась
тіні катів навісних.
Назустріч вогню і смерті
йшли спокійнії люди.
Гула канонада в вікна,
і стіни вибух стрясав.
Серцем своїм композитор
під перекатним гудом
Вірив у перемогу
й про перемогу писав.

Технік—володар природи
встав над Дніпром-рікою
І глянув — зоря осіяла
безмежний небес океан.

Стис він своє серце
і власною рукою
Зірвав він свій твір найкращий —
збудований ним Дніпрельстан.
І стежкою тихо пішов він,
за ним ішли сум і тривога,
І хмари над ним пролітали,
і вітер над ним кричав.
Та десь там за вибуху гулом
він бачив огні перемоги,
І сяйво нових гідростанцій
він в далях смутних прозирав.

Товаришів багато
ніколи не прийдуть додому:
Сніги зашумлять над могилами,
зашелестить трава.
Братів наших очі закриті,
закрила їх смерті втома.
Геть шапки, товариство!
Воля героїв жива.
Вони од Москви одкидали
орди ворога злого,
І, падаючи в темнім лісі
в бою, під гул батарей,
Вони перед смертю бачили
ранок ясний перемоги,
Міста, осяйні і раді,
і щастя своїх дітей.

З яким могучим потоком
і з гір якою горою
Я зможу зрівнять благородство
і мужність наших бійців?

Безсмертна дружба народів,
велике братерство героїв,
Що встояло перед танками,
гартоване в зливі огнів.
Бої одгримлять і змовкнуть,
і знищать чуму народи,
І радісно в вікна розкриті
мирний загляне день.
І стане для людства всього
надовго по бурях негодн
Джерелом живим натхнення
мужність наших людей.

1942

ГЕРОЇ БОРОДІНА

У загравах війни,
де багрилася битва кривава,
Пісня давнішніх літ
вмить вривається в наші серця,
То звелась Бородінська
російська немеркнуча слава
Й надихає на бій
і на подвиг бійця.

Рвались ядра,
і кулі французькі дзижчали,
І від крові темніла
в осінніх просторах трава.
А рязанці стояли —
ворожі полки відбивали,
А волжани стояли —
і знали: за ними Москва.
Той, хто богом здавався,
володарем світу, судьбою,
Хто здолав у походах
усіх полководців підряд, —
Бонапарт — він дивився
на спад Бородінського бою,
Як на власної слави
скривавлений спад.

Розтавала, зникала
    колишня могутність і сила,
А попереду осінь,
    за нею навала снігів.
А Росія вставала,
    в широких полях буруніла
І по сотнях доріг
    у похід ішла на ворогів.

Взимку я побував
    на полях Бородінських кривавих,
І священним горінням
    душа моя сповнилась враз, —
Бо побачить прийшлося,
    як давнішня воїнська слава
Разом з славою наших
    гвардійських дивізій — злилась.
Воїн півдня радянського
    в цю розкривавлену хугу
Відбива ворогів
    вдень і нічню підряд,
Та йому, як далекому,
    вірному другу,
Шле привіт
    Бородінського бою солдат.
Славні друзі, вперед!
    Наша битва священна і права,
І від сталі міцніші
    нескорені ваші серця!
Височить Бородінська
    російська немеркнуча слава
Ї надихає на бій
    і на подвиг бійця!

1942

СВІТЛЕ МІСТО

В бомбування і в холод імлистий
У своїй напівтемній норі
Про осяяне мріємо місто,
Що стоїть на високій горі.
Від тривог повітряних жорстоких
В ньому жодний ліхтар не погас.
Мирний спокій вікон широких
Не тривожив ніколи фугас.
Як зоря, воно завжди світле
І не знає безсонних ночей.
В ньому сотні вогнів розквітлих
Засвітили батьки для дітей.
Як зима — то сніжини там білі
Грають, мов кришталеві струмки.
Коли осінь — то скрізь пожовтілі
Видно навіть опавші листки.
Коли дощик — то краплі сіяють
Самоцвітом барвистих вогнів,
Лиш закохані в ньому шукають
Темних місць і затишних кутків.
Кожний дім там вогнями квітує
І життям неповторним буя.

Як вода, що від спраги рятує,
Рівне світло в провулках сія.
Припадемо ж до нього вустами
Почорнілими від темноти.
Заллемо нашу спрагу вогнями,
Наберемось його теплоти.
Але знов повітряна тривога,
Знову бомби і знову війна.
Нам на дах недалеко дорога,
А в те місто далека вона.
Хоч дорога важка й непривітна,
Ми її переможно пройдем.
І вустами до щедрого світла,
Світла наших вогнів припадем.

1942

МІСТАМ-ГЕРОЯМ

Сьогодні, коли простори
дрижать у гарматнім двобої
І стогне під танків вагою
донська земля степова, —
До вас, міста відваги,
до вас, міста-герої,
Міста невмирущої слави,
звертаємо ми слова.
Ти чуєш нас, місто Леніна,
рідний наш брат любимий!..
Осінь шумить над каналами,
і нема на деревах листви,
Гримкочуть німецькі гармати,
поля оповиті димом.
Але — спокійний і дужий —
ти чуєш привіт Москви!
Ти виніс нестерпні муки,
крізь смерть і вогонь пройшов ти.
Стоїш незборимий, дужий
на світлій Неві-ріці.
І високо вгору підносиш
прославлений прапор Жовтня,

Тримаєш в своїй робочій,
в солдатській своїй руці.
А наше серце несесться
до моря у Севастополь,
До хвиль гомінливих, синіх,
що б'ються об берег там.
Горе стискає горло.
О севастопольський попіл,
О місто-герой, ти впало,
але не здалось ворогам.
Знай — упадуть на руїнах
ворожі знамена криваві,
Прислухайсь — почуєш пісню
любиму у синій млі.
Живі бійці-чорноморці
мужніють у ратній славі.
Борознять холодне море
сини твоїх бухт — кораблі.
Гуркочуть від гніву хвилі —
і йде вже до дна морського
Торпедою зірваний ворог...
Крізь час, крізь вогонь і дим,
Крізь хмарище бою чорне
ми бачимо день перемоги,
Ми бачим тебе, Севастополь,
квітучим і молодим.
Ми знов тебе відбудуєм,
оточим тебе садами.
Збудуємо світлі споруди
на древніх твоїх горбах.
Ми в гості до тебе приїдем
із нашими із синами.
Будем стрічать світанки
в зелених твоїх садах.

Через часи столітні
    пісня проб'ється сувора,
В безсмертя вона полине,
    пройшовши людські серця, —
Пісня про Севастополь,
    про місто на Чорнім морі,
Що мужньо за нашу Вітчизну
    стояло в бою до кінця.
І линуть за сині ріки
    і за горби-громади
Слова військової дружби, —
    стають у солдатський ряд.
Ми бачимо в мороці ночі
    священний вогонь Сталінграда.
По-братськи тебе обнімаєм,
    волжанин, герой, солдат.
Яка над тобою бомба
    злюбливо в цю мить засвистіла?
Яку ти числом атаку
    повинен в цю мить відбити?
Тисячі куль впиваються
    в твоє молоде тіло,
Та всі вони взяті разом
    не зможуть тебе убити!
Не зможуть! Бо, і згорівши,
    встаєш ти на попелі грізно.
Символом руської мужності
    став в битвах хіба не ти?
Твоїх оборонців сила
    в боях гартувалась залізна,
Місто великого Сталіна,
    волзьких степів богатир.
Зростись із землею, друже,
    прислухайсь до бою далекого:

Охоплені полум'ям бою
повітря, суша, вода.
Та в цьому диму і гуркоті
серед вогню запеклого
Перекликаються горді,
любимі твої міста.
З'єднує їх перекличкою
могутньою і величавою,
Шле їм, любов'ю і дружбою
сповнені, щирі слова
Їхня сестра, овіяна
непогасимою славою,
Їхня сестра-переможниця —
столиця наша — Москва.
І мчаться в тилу суворім,
летять по гримучому фронту,
В битвах слова народжені
мчаться, мов буревій:
Слава радянському війську,
слава радянському флоту,
Слава бійцям-партизанам,
слава Вітчизні моїй!

1942

ВАСИЛЬ ПАВЛОВИЧ

Є на енськім заводі
товариш Василь Павлович,
Любима всіма фігура,
серйозний громадянин.
Недарма на Дошку пошани
ім'я його попало.
І описав його в прозі
проїжджий письменник один.
Часу дарма не гублять
руки його робочі,
Мовчки він робить справу,
зневажаючи зайві слова.
Про нього говорять статечні
робітники охоче:
— Ну, брат, Василь наш Павлович —
оце, брат, голова! —
Газета не раз писала,
його досягненням рада...
Від повітряної тряски
побліднувши злегка в путі,
На «Дугласі» двомоторнім
з Москви прилетів оператор,

Зняв за верстатом прямо
Павловича тоді.
Згодом в кінотеатрі,
ледь стало надворі темно,
В кіножурналі показували
декілька сцен про завод.
Був скромним Василь Павлович,
та, знаєте, все ж приємно
Самого себе на екрані
побачить: що скаже народ?
Вийшовши із їдальні
і причинивши двері,
Прискорив до кінотеатру
і там він спинився вмить —
На цей на сеанс вечірній
бездушні такі контролери
Його, Василя Павловича,
не захотіли пустить.
— В чім справа? — він викрикнув гнівно.
До чого слова неймовірні?
Куплений мною законний
квиток, — то ж в кіно пустіть!
— На жаль, — контролери сказали, —
на ці на сеанси вечірні
Не допускаються діти
молодші шістнадцяти літ.
А він лиш всього п'ятнадцять,
до того ж не повних, має.
А виглядом, то ще й менше
даси йому накінець,
Такий от худенький хлопчик.
В середній школі, я знаю,
У нас таких називали
запросто: горобець!

А чи від того, що сірі
    очі його заблищали,
А чи дізнавшись, що хоче
    себе у кіно зустріть,
Зм'якшилися контролери
    і пропустили до зали.
Він сів, — і з екрану гримнула
    маршів воєнних мідь.
Дивився на себе хлопчина,
    в задумі дивився так строго,
До сліз йому захотілось,
    щоб кіножурнал оцей
На фронті, десь між боями,
    побачив батько, — від нього
Ось уже вісім місяців
    ніяких нема вістей.
Дививсь на екран настовбурчившись
    хлопець оцей упертий,
Якась неслухняна грудочка
    рвалася із грудей.
Ні, у кіно не побачить
    мама, що впала мертва,
Їхавши до Уралу
    крізь бомбових сто смертей.
На мить у його уяві,
    мов казка страшна пронеслася,
В якій із кров'ю змішався
    дитинства далекого сніг.
Одразу він став, як дитина,
    як хлопчик маленький Вася,
Поважний Василь наш Павлович,
    що стать до верстата зміг.
Так йому материнську
    почуть захотілось пісню,

Припасти до когось рідного
і, може, крізь сльози сказать,
Що батько не пише довго,
що в гуртожитку тісно,
Що нікому на сьогодні
білизну йому попраць.
Та в залі спалахнуло світло
і тінь-чародійка пропала,
І знову екран став білим
і став тої ж миті пустим.
— Ну як, подивились на себе,
товаришу Василь Павлович? —
Сказав контролер, що спершу
до зали його не пустив.
Піднявся Василь наш Павлович,
твердою пішов ногою,
І так, як належить, спокійно
ішов вулицям навстріч.
Побігав із хлопчиками
по вибалках, над рікою.
Лігши, він батька і битви
бачив у сні всю ніч
Повторював його ім'я
дитячими майже губами...
Сонце звелось над Уралом
і почало свій крок.
А батько його на світанку
з ворогом бивсь на Кубані
І думав, де його хлопчик,
де Вася його, синок?
Нависла війна проклята
і смертю й розлукою злою,
Під чорною зливою батько
лежав між кубанських долин,

Рукою стискав автомата,
не знаючи, що цю зброю.
Що автомат на Уралі
зробив йому рідний с и н.

1943

МОСКОВСЬКА МАТИ

Мати в листі прочитала:
    «Кулею, лютою, злою,
Груди Івана пронизані,
    вашого сина — бійця.
Був ваш синок, матусю,
    смілим на полі бою,
Бився за Батьківщину
    син ваш Іван — до кінця».
Охнула мати, листочок
    до кофти старої притисла,
Рукою худю, у зморшках
    за бильця стільця узялась.
Для чогось хустину поправила
    і тихо, не плачучи, вийшла,
По тьмяній осінній вулиці
    старенька поплелась...
Куди їй від горя подітись?
    І згадок позбутись нелегко!
Вулиця тиха, темна,
    безлюдна, у тумані.
Та всю її осяває
    Ванюші дитинство далеке,

Що бігало по цій вулиці,
дзвеніло й співало на ній.
Ось тут він учився — і споминала,
як вона його одягала,
Сорочечки викроювала
із юбок стареньких своїх,
Як чай йому наливала,
двері за ним закривала
І як їй хотілось, щоб Ваня
був хлопчиком не згірше других.
От вона дома. Дома.
Ой, як у квартирі тихо.
Співай що-небудь, радіо,
хай умре тишина,
А то здається матері
буцімто в світі на лихо
Лишилась одна квартира,
а в цій квартирі — вона.
От він стоїть, столик,
столик часу мирного,
Скатерть його накрила
білим своїм крилом.
Колись-то сюди злітались
пташата плем'я орлиного,
Колись-то онуки шуміли
за світлим її столом.
От вже вона не гадала,
що буде такою старість!..
Осінь бушує за вікнами,
дерева стоять без листви.
Дочка десь далеко на Сході,
одна вона тут зосталась,
Не захотіла їхати
з життя свого, із Москви.

А вітер гуляє за вікнами,
і дощ у Москві починається,
І гнуться в лісах Підмосков'я
віти берез і ялин.
Стара до вікна підходить
обличчям вона притуляється,
І шепче кудись-то далеко,
у осінь туманну: — Сині
Сину, лежав ти в долині,
спускалося надвечір'я,
Кров твоя, мені рідна,
лилася у боротьбі.
Сину, тебе я родила, —
що тобі відповім я?
Сину, тебе я зростила,
та як дорівнятись тобі?
Я вже стара, мій хлопчик,
і мене не беруть на роботу,
Та я пішла добровільно
укріплення копать,
Щоб працю твою важенню,
печалі твої і клопоти
По-материнськи, сину,
з тобою все розділять.
Повітряні нальоти
слались похмурим димом.
Я чергувала в подвір'ї,
дзвеніла, гула імла.
Ні, мій синок, не квартиру,
а місто твоє любиме,
Задля твого повернення,
для радощів я берегла.
Я картоплю садила,
грядки я поливала,

Сил же, ти знаєш, мало,
повернешся — їй ледь жива.
І ти наді мною не смійся,
але це я воювала,
Але це я воювала,
поряд з тобою була.
Крапля крові твоєї
в серце моє рветься,
А скільки крапель пролив ти,
хто їх всі почита?..
Дошч дріботить по кришах,
береза од вітру гнеться,
З далеким сином бесідує
мати московська проста.
Будьте благословенні,
сьорбнувши горя і муки,
Старешкі матусі наші.
Ваш голос чуť дорогий.
Над темним байраком битов
ви простягаєте руки,
Синів благословляєте
на справедливий бій...
А ранком матері сивій
виписали папери.
Ввійшла вона в дальній поїзд,
сіла біля вікна.
І за вікном замигали
кущі, долини, озера —
Мила нашому серцю
російська сторона.
Біля світлих воріт шпиталю
сестра її зустрічала.
Поцілувала сина,
боялася обійнять.

Сіла тихенько поряд
і цілий день мовчала.
Намагаючись не ворушитись,
пораненому не заважать.
Декілька раз підібрала
синове одіяло,
Застебнула сорочку
і подала попить.
У сина горіли рани,
він розмовляв мало,
Тільки зрідка повторював:
— Посидь, матусю, посидь... —
Дитинство йому ввижалось,
теплий замріяний вечір,
Матері тиха пісня,
уривки давніх надій.
Весна, Москва і дерева...
Боролось життя в нім зі смертю,
І згадки ці життєствердні
вже вигравали бій.
А мати сиділа в мовчанні,
над ліжку схилилась синовне,
З обличчя сина зганяла
смерті важений дим,
Стражданням своїм лікувала,
своєю святою любов'ю,
Серцем своїм московським,
матернім серцем своїм.

1943

КЛЕН

Друг мій лежав у шпиталі.
Весна над ним розцвітала.
Берези йому простягали
зеленую силу свою.
Він мою руку потиснув.
— Жить мені, друже, мало! —
Сказав він зовсім спокійно. —
Виконай просьбу мою.
Я самотній — ти знаєш,
може, це і на щастя.
Малим я залишився без матері.
Кілька років назад
Була наречена у мене.
Я з нею зустрічався часто.
Потім вона розлюбила.
Може, на краще, брат.
І чи тому вже, мій друже,
що жив я завжди самотньо,
Чи від того, що синочків
не довелося мати,
Любив я садити дерева,
де Волга моя широка.

За кожним новим листочком,
як батько, любив доглядать.
Дививсь, як вони там приймались,
бруньки як на них розкривались,
Як в світ чужий поривались
нові побіги гілок...
Стоїть там на березі Волги —
я з ним в розлуці довгій —
Клен, мій любимець маленький,
наче менший синок.
Тільки згадаю про нього —
і легше мені в ці години,
Так, ніби тінь його листя
моє освіжає лице.
Ніби за мною сумує
живим ніжним сумом людини
Це таке миле, далеке
російське деревце.
Знаю, мені не побачитись
з сином моїм — кленом.
І я прошу тебе, брате,
на Волзі побудь по весні.
Прийди до мого клена
з останнім поклоном від мене
І після дороги важкої
спочинь ти в його тіні... —
Так він сказав і вмер.
Простився я з ним навіки.
Покинули болі і смуток
його обличчя хude.
Час уперед мчить невпинно.
Зима закувала ріки.
Весною прийшов я на Волгу
й знайшов деревце молоде.

Зашелестів його листям
    західний вітер гарячий,
Вітер, що пройшов крізь полум'я,
    страждання всі і бої.
Клен стояв над рікою —
    руський юнак неначе,
Щоб жити життям бурхливим,
    розправляє він плечі свої.
У листі весна розгорілась,
    засвітила їх ніжно вогнями.
Так він до неба рвався,
    стільки вогню мав в ту мить,
Що мені враз здалося: ніби
    овіяна вітрами
Зелена молодість світу
    навколо мене шумить.
І тут я подумав: як же
    мій друг нашу землю леліав,
Дбав, щоб її прикрасити,
    щоб дати рослинам життя!
Вслухаючись в шелест листочків,
    про що він під кленом мріяв,
Ріки своєї відчувши
    велике, славне буття?
Вмер він у битві кривавій.
    Невідома його могила.
Він був самотній — не кинув
    ні матері, ні сиріт.
Та він не загинув безслідно:
    його молода ще сила
Ніжною гілкою клена
    тягнеться в простір — у світ.
Так я стояв біля Волги,
    і враз загриміли тучі,

І клен зашумів, і Волга
зняла грізні хвилі горою,
І злива упала на землю,
стрімка, російська, могутча,
Смерть товариша мого
оплакуючи зі мною.
Сльози дощу живії
заволзьку всю даль оросили,
І в новім пориві знялася
вверх молоденька трава.
Новії люди редились
в безсмертних просторах Росії,
Нові гілки піднімали
в її лісах дерева.

1943

ПОЛЕЧКО-ПОЛЕ

(Степова кавалерійська)

Полечко-поле,
Полечко, широке поле!
Їдуть полем тим герої,
Армії Червоної герої.
    Дівчина плаче,
    Дівчині сьогодні сумно.
    Милий на довгий час поїхав,
    Ех, та він до армії поїхав.
Дівчино, глянь ти,
Глянь ти на дорогу нашу,
Стелеться дальня дорога,
Ех, та й превеселая дорога!
    Їдемо, їдемо,
    Їдем, а навкруг колгоспи,
    Наші, дівчино, колгоспи,
    Ех, та й молоді все наші села.
Тільки ми бачимо,
Бачимо ми сиву хмару, —
Злоба ворожа із-за лісу,
Ех, ворожа злоба, наче хмара.
    Дівчино, бачиш,
    Ми до бою всі готові:

Наші ж бо коні бистроногі,
Ех, та й наші танки бистроходні.
В небі ту хмару
Грізні стережуть пілоти.
Швидко плывуть човни підводні,
Ех, та й пильно стежить Ворошилов!
Хай у колгоспі
Весело іде робота, —
Ми на дозорі тут сьогодні,
Ех, та й ми сьогодні тут вартуєм.
Дівчино, глянь ти,
Дівчино, ти витри сльози.
Хай веселіш лунає пісня,
Ех, та й наша пісня бойовая!
Полечко-поле,
Полечко, зелене поле!
Ідуть полем тим герої,
Армії Червоної герої!

1984

ПІСНЯ РАДЯНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ

Сьогодні з піснями з роздолу
Ввійдем ми під стягом ясным
У світлу і радісну школу,
В новий і просторий наш дім.
Послали нас фабрики й ниви,
Шляхи в нас ясні, голубі.

За наше дитинство щасливе -

Спасибі, Вітчизно, тобі!

Вчимось, як єдина родина,
У класі своїм осяйнім,
Вчимося ми так, щоб країна
— Відмінно! — сказала усім.
Послали нас фабрики й ниви,
Шляхи в нас ясні, голубі.

За наше дитинство щасливе -

Спасибі, Вітчизно, тобі!

Пізнаєм країни незнані,
Будову ми вивчим землі,
І виростем ми, капітани,
В моря поведем кораблі.
Ми скажемо в морі бурхливим:
Шляхи в нас ясні, голубі.

За наше дитинство щасливе —
Спасибі, Вітчизно, тобі!
Нам будуть герої за приклад,
Ми хочем відважними бути,
Спокійно, з усмішкою, звикло
Помчим в стратосферную путь.
Поглянувши, скажем сміливо:
Шляхи в нас ясні, голубі.

За наше дитинство щасливе —
Спасибі, Вітчизно, тобі!
Стяг Жовтня, що має над нами,
Здолає усіх ворогів.
Ми виростем більшовиками,
Готові до грізних боїв,
І скажемо, горді, сміливі:
Шляхи в нас ясні, голубі.

За наше дитинство щасливе —
Спасибі, Вітчизно, тобі!

1935

ЛИСТ З ПАМІРУ

Із Паміру я слова привіту
Шлю за Волгу, в тихее село.
Люба, рідна, чуєш ти — півсвіту
Поміж нами нині залягло.

Там у тебе, дорога подруго,
Сонце заливає береги.
А у мене виє, плаче хуга,
Лине понад скелі грім пурги.

Та мене товариш запевняє,
Що учені праві не завжди.
Ні доріг, ні відстаней немає
Для сердець гарячих, молодих.

Зачекай, кохана, мить недовгу,
Лист знайде тебе в твоїм краю,
І почувеш, вийшовши над Волгу,
Ти памірську пісеньку мою.

1936

НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ

Летимо на Схід ми завтра рано,
Жди літак наш, дальня сторона,
Там тече Амур — ріка кохана,
Рідна Волзі і Дніпру вона.

[illegible]

Там шумить тайги сивезне море,
Оксап гримить в північний час.
Краю мій, далекеє Примор'я,
Як близький ти кожному із нас!

Край, де можна подвиги творити,
Комсомольський, смілий, молодий,
Партії турботою зігрітий,
Від зорі Кремлівської ясний!

ПІСНЯ ПРО МОСКВУ

(З кінофільму «Свинарка і пастух»)

Гарно як на московським просторі!
Сяють зорі Кремля в синяві.
Мов річки зустрічаються в морі,
Зустрічаються люди в Москві.
Нас веселим гуртом оточила,
Підказала прості нам слова,
Познайомила нас і здружила
У цей радісний вечір Москва.

І в якій стороні я не буду,
По якій не пройду я траві,
Друга я все життя не забуду,
Якщо з ним подружили в Москві.

Не забуду очей твоїх ясних
І ласкавих, простих твоїх слів,
Не забуду московських прекрасних
Перевулків, майданів, мостів.
Скоро стане розлука між нами,
Заспіває дзв ночок: «Прощай!»
За горами, лісами, полями
Ти мене хоч у пісні згадай.

Хвилі радіо в північ примчатся
Із Москви крізь морози і дим.
Голос дальній чийсь буде здаваться
Рідним голосом дальнім твоїм.
Але знаю, кохана, що скоро
Прийде радісний зустрічі день,
І на світлих московських просторах
Заспіваєм ми знову пісень.

І в якій стороні я не буду,
По якій не пройду я траві,
Друга я все життя не забуду,
Якщо з ним подружили в Москві.

1940

ПІСНЯ

У саду пустім, під порошею,
На прощання мене обніми.
Що було в нас раніш хорошого —
Все в дорогу собі візьми.
Мало користі в тузі, в жалощах, —
Не бери їх з собою в путь
І в походах, тебе прохаю ще,
Постарайся веселим быть.

Поцілуй разів десять, соколе, —
Поцілункам надходить край.
Всі зітхання мої в неспокої,
Кожен погляд запам'ятай.
В час, як тугою серце крається,
Й перед боем в тривожний час
Хай присниться тобі, згадається
Все найкраще з тобою в нас.

Щоб тобі, гляди, не здавалося,
Що не стрінемось більше ми,
Все веселе, що в нас траплялося,
Ти в дорогу собі візьми.

На поля боїв вирушаючи,
В край вогненний, де ллється кров,
Знай, іде крізь поля палаючі
За тобою моя любов.

1942

КОЗАК ВІД'ЇДЖАВ НА ВІЙНУ

(Пісня з кінофільму «В шість годин вечора після війни»)

На вільнім, на синім, на тихім Дону
Труба у похід зазвучала.
Козак від'їжджав на велику війну,
Дівчина його проводжала.

— Любима, ти щастя мені побажай,
Можливо, в бою я загину. —
Козак говорив, говорив їй: — Прощай!
— Прощай! — відповіла дівчина.

Над степом світанок малює зорю,
І хвиля донська заблищала.
— Тобі на прощання кисет я дарю,
Сама я його вишивала.

Будь смілим, хоробрим в жорстокім бою,
За землю за руську борися,
Про Дон не забудь, про дівчину свою,
З перемогою ти повернися.

1943

П'є си

ВЕСНА В МОСКВІ

*Комедія у віршах
на 3 дії, 7 картин*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Надія Коврова — аспірантка інституту історії,
25 років.

Михайло Гаранін — парторг інституту, кандидат наук, 29 років.

Яша — аспірант, 25 років.

Крилов Іван Іванович — депутат Верховної Ради, капітан далекого плавання, 52 років.

Петров — директор інституту, академік, 70 років.

Суздальцев — заступник директора, професор,
45 років.

Здобнов — доцент, 36 років.

Незнайомка, потім Катя — 20—22 років.

Тьотя Маша — гардеробниця.

Комендант гуртожитку.

Рибкін — службовець похилого віку.

Міліціонер на Камінному мосту.

Дама, що молодиться.

Перший соловей.

Другий соловей.

Третій соловей.

Дівчина на вечорі.

Секретарка.

Гуляючі на Ленінських горах, співробітники
інституту, студенти.

П Р О Л О Г

На завісі перетинаються промені світла. У прорізі завіси Надя Коврова. Видно голову, руки. В руці телефонна трубка.

Н а д я

(набираючи номер)

В Москві весна! По садах із дзвоном
Біжать, вируючи, струмки води.

Що це сталося у нас з телефоном?

(В трубку.)

Гуртожиток? Знову не туди?

Що? Тут живе громадянин Рибкін.

І дуже просить не заважати?

Рибкін, послухайте, сталась помилка.

Та я вам два слова хочу сказати...

Не кидайте трубку, хоч ви й не раді.

Годі вам сердитись хтозна-чого.

З вами говорить така собі Надя.

Вона дуже щаслива. І все. Всього!

Світло гасне.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Ленінські гори. Початок травня. Вид на Москву.

Н а д я

(наспівує)

У Москві, коли хоч день пробудеш,
І поїдеш потім в дальню путь,
То Москви ніколи, де не будеш,
Розлюбить не зможеш, ні забудь.

Підходить Гаранін.

Мишо!

Г а р а н і н

Надю, я вам сказать хотів...

Н а д я

Я знаю.

Г а р а н і н

Що знаєте?

Н а д я

Все.

Г а р а н і н

Сумнівно...

Н а д я

А ваші очі, Мишо, без слів
Мені про все розказали сумлінно.

Г а р а н і н

Надю, послухайте, в довгії ночі...

Н а д я

Ви думали про мене? Коротше.

Г а р а н і н

Надю, повірте, сказати я хочу...

Н а д я

Ви мене покохали? Повірю. Коротше.

Г а р а н і н

Надю, я прошу!..

Н а д я

Ух, грізний дядя!
Погляньте, на тому березі як...

Г а р а н і н

Ви можете бути серйозною, Надю?

Н а д я

Серйозною? Як вам сказать? Так!

Г а р а н і н

Надю! Не вмію я грати словами:
Ви — талант!

Н а д я

Гордість Москви!

Г а р а н і н

Те, що комусь не дається роками,
Легко і з жартом берете ви.

Н а д я

(жартівливо)

І вельми я вдячна за все це природі.

Г а р а н і н

За вами — успіх, вам таланить.
Про 12-й рік ви написали й відтоді
У їх зуміли заповонить.
А Суздальцев наш постарів, посивів,
Роками над темою цею сидів.
І раптом сюди не відома нікому
Білоголова прибрела
І з веселою піснею, не знаючи втоми,
Першу премію відняла.
Вас розхвалили...

Н а д я

По-вашому, надто?

Г а р а н і н

«Новий талант!» — у пресі кричать,
Знайшли, що книжку видати варто...

Н а д я

В школах її почали вивчать!

Г а р а н і н

І ви зазнались. Зоря інституту,
Перша робота, премія, ах!

Н а д я

Більше, Гаранін! Я, може бути,
Зараз триматиму другу в руках.
Приступ спинять я не маю охоти.
Зазналась, та не занедбала діла!
Про декабристів свою роботу, —
Гаранін, заздрить! — Я вже здала.
Другу роботу закінчено. Все.
Академік Петров її вже читає.
Секретарка відзив сюди принесе.
Я попросила: терпіння немає.

Г а р а н і н

Нам ви роботу не показали.

Н а д я

Академік хай перш перевірить мене,
А тоді покажу.

Г а р а н і н

Ну, звичайно, вважали
Рядовий учений не збагне.
Є друзі, та де вже там їм,
Розуму доля не всім приділила.
Ви — світило і світлом своїм
Ділитесь тільки з іншим світилом.

На д я

Гаранін! Так можемо ми й посваритися!

Г а р а н і н

І стільки, як ви, нам ніколи не знать.

На д я

Ви не хлопчисько — вам скоро тридцять.

Г а р а н і н

І ви не дівчинка — вам двадцять п'ять.

На д я

Я вам цього не забуду, Гаранін.

Ні, не вберегти вам голови.

Г а р а н і н

І тільки подумать,— на серці рана

Через чудовисько таке, як ви.

На д я

Ах, ви чудовиськом мене назвали!

Чи варто ж чудовиська всюду шукать?

Г а р а н і н

Я хочу, щоб ви, Надійко, знали,

Що я довіку вас буду кохать.

Я вас, Надійко, повік не залишу.

Як горе чи хворість обірвуть ваш труд,

Ви лиш гукніть мені: «Де ти, Мишо!»

І я відгукнуся: «Надю, я тут».

А зараз піду, щоб не мучитись марно.

Настрої ваші цілком ясні.

Над усією Москвою хмарно,
Щоправда, помітно це тільки мені.

Надя
Меланхолія?

Гаранін
Значить, нема надії?
Навік?

Надя
Ну, хто поручиться за вік!

Гаранін
Ви мені жить не даєте, Надіє!

Надя
Ви дуже, Гаранін, смішний чоловік.
Я з вами, Гаранін, давно знайома.
Ви — кандидат наук, ви — парторг,
Але мені смішно стає, коли дома
Я уявлю себе з вами удвох.

Гаранін
Сміх нерозумний!

Надя
Сміюсь, як умію.
Оце резолюція вам моя.

Гаранін
Раніш я не вірив, що жінки — змії.
А тепер я бачу, що ви...

Н а д я

Змія?

Правильно Кобра!

Г а р а н і н

Ви неможлива.

Н а д я

Я зводжу десятки людей з ума.
Краще на весну погляньте... — Красиво!

Г а р а н і н

Кому весна, а кому зима.

(Виходить.)

Н а д я

(вслід)

Мишо!

(Біжить за ним.)

Входять Яша і Незнайомка.

Я ш а

Так от, ми з вами гуляєм,
В серце запала навік ця година,
А як одне одного звати — не знаєм.
Скажіть, як вас звати!

Н е з н а й о м к а

Людина.

Я ш а

Знову те саме ви заспівали!
Точнішу відповідь дайте мені.
Ми тістечка їли, ситром запивали...

Незнайомка

Шкода вам грошей?

Яша

Ну, що ви? Ні!

Доле! І знов мене не зрозуміли.
Погляньте, — пари. Повернуться в дім,
Ім'я коханої, з ким гомоніли,
В пам'яті легко викликать їм.
А я? Прилечу, мов пташина, до хати,
Все пригадаю, як наяву,
Схочу у мріях вас ніжно назвати
Та як? Ну, яким вас ім'ям назову?
Особисто мене звуть Яша.
Я аспірант. Тут гуляння у нас.
Вся тут весела компанія наша;
Історики — люди привітні, і вас
З ними я був би радий познайомить,
Але ж я не знаю, як ваше ім'я?

Незнайомка

От, слово честі, Яшо, ви — комік!

Яша

Та роль зараз дуже трагічна моя.

Незнайомка

Ну, годі вас мучить!

Яша

Пора кінчати.

Ви бачите, в горі моє лице.

Незнайомка

Мене дуже просто — Катею звати.
І день мені сподобався цей,
І наша зустріч, і ції гори,
Розмови, тістечка, сміх, пісні...
Але ви знов зажурилися?

Яша

Горе,
Горе туманить очі мені!
Дві години я з вами гуляю,
Зачарований вами давно,
А що про вас я, Катюшо, знаю, —
Ім'я, тільки ім'я одно.

Катя

Що ж вам анкету заповнити треба?

Яша

Ви знову не так зрозуміли мене!
Розстанемось ми, і нахмариться небо,
І радість душу мою обмине.

Катя

Чую вже стогін її і прокльони...

Яша

Бачите, пари... Яка це краса!
У всіх є улюблені телефони,
Адреси завітні... А я — завжди сам.
Якщо нудьга свою пісню заводить
Або самотність кличе в бори,

Їм на поміч одразу приходить
Міський телефон — набери й говори.
Швидко номер вони набирають,
Ніжне слово шепчуть: «люблю»,
Телефонну станцію благословляють.
А я? Кого я благословлю?
Катю, словечко одно-єдине.
Невже це розлука? Не вірю ніяк?
Може, ще стрінемось?..

К а т я .

Там, де годинник?

Я ш а

Який?

К а т я

Ще домовимось.

Я ш а

Так?

К а т я

Чи на зеленій лавці у сквері...

Я ш а

У сквері? Вухам своїм не вірю!
Але ж мені тільки ім'я відоме.
Катенько, ви олівець візьміть.
Чуєте, близиться пісня знайома.
Швидше ваш телефон запишіть.
Швидше! Чуєте, шум, співомовки...

К а г я

Вас ваша знайома не підведе...

(Взяла олівець.)

У що хвилину юрба гуляючих вилітає на сцену, проноситься, як вихор, і вибігає, забираючи з собою Катю.

Я ш а

Це що таке? Землетрус чи масовка?

Катю, де ви? Катенько, де?

(Біжить услід.)

Входить Надя, за нею три молоді хлопці з гітарами. Вони, видимо, гналися за Ковровою.

Н а д я

Відчепіться!

Пер ш и й с о л о в е й

О, це неможливо!

Так от, перед вами три солов'ї.

Давайте зараз ніжно, красиво

Прославим Коврову, друзі мої!

Пишуть про неї часто газети,

Академік Петров за неї завжди.

Отож, почнем.

(Рекомендує.)

Соловей номер третій.

Соловей номер другий.

Соловей номер один.

(Співає.)

Неукам скажем:

Ковровою наше

Місто гордиться й нехай

Скаже лиш слово
Надя Коврова,
Слухає весь рідний край.

В с і

Вір нам на слово,
Надю Коврова,
Втратили ми супокій.
Зглянься над нами,
Над солов'ями,
Ніжно всміхнися з-під вій!

Пер ш и й с о л о в е й

Скажемо прямо:
Надя так само
Скрізь, як в науці, мастак.
Гляне привітно —
І в серці розквітне,
Як в полі весняному мак.

В с і

Надю Коврова,
Вір нам на слово,
Втратили ми супокій.
Зглянься над нами,
Над солов'ями,
Ніжно всміхнися з-під вій!

Пер ш и й с о л о в е й

Від імені солов'їної бригади
З успіхом хочемо вас привітати.

Н а д я

Не думаю, щоб солов'ї були раді
Таких новоявлених родичів мати.

Краще б на травку ви посідали,
Прийняли б запрошення мое
І не дуже голосно проспівали
Що-небудь хороше, не своє.
Хоч, може, буде старе все знову,
Але й не погане.

Пер ш и й с о л о в е й

Мерсі за пораду!

Сілають відалік, за підгірком, співають.
До Наді підходить доцент З д о б н о в.

Н а д я

Приємно бачить доцента Здобнова.

З д о б н о в

Спитати, спитати прийшов я вас, Надю...

Н а д я

Про що?

З д о б н о в

Про дуже важливу справу.
Відкрить вам душу і мислі свої.
Хто це тут щойно співав без угаву?

Н а д я

Так... Початкуючі солов'ї.

З д о б н о в

Вони далеко?

Н а д я

Он, за підгірком.

З доб нов
Нас не чують?

На дя
Думаю, ні.

З доб нов
Живу я сам. Жить самотньому гірко.
Я вам скажу, а свій присуд мені
Можете зараз не говорити...

На дя
Натяків цих не збагну я ніяк.

З доб нов
Я поясню вам.

На дя
Прошу пояснити.

З доб нов
Я вас кохаю.

Надя сміється.

Вам смішно?

На дя
Так.
Такий збіг обставин!

З доб нов
Якого роду?

На дя
Освідченням я не бачу кінця,
Така вже, мабуть, сьогодні погода:

Згубно впливає всім на серця,
Оживляє якісь там приховані центри.
Якось дивно хвилює кров,
І, як висновок, всі кандидати, доценти
І солов'ї прославляють любов.

З д о б н о в

Сміятись не варто! Ви — гордість країни.

Н а д я

Ого, оцінка — найвищий бал.

З д о б н о в

Для мене ви є ідеалом людини.

Н а д я

Це я — ідеал?

З д о б н о в

Ідеал.

Ваша робота, ваші шукання
Дорогі і співзвучні мені.
Я так би сказав: я в океані
З вами лечу на хвилі одній.
Все запальне у вас, юне і вірне,
Усе цікаве, хоча і спірне.
Ви дуже розумна, велика ви сила.
Ми вас повинні цінити, збагніть!
Ви і фізично й морально красива.

Н а д я

Промову цю склали ви заздалегідь?

З д о б н о в

Розберіться уважніше в цьому факті,
Не бийте згарячу будь-куди.

Н а д я

У ідеала кепський характер, —
Люблю подражнити.

З д о б н о в

Подражнити? Півбіди...
Ідуть... Хай буде це все між нами.

Н а д я

Куди це щодуху ви подались?

З д о б н о в

В самотність... у мрії... Коли я не з вами,
То я самотній, самотній скрізь.

(Виходить.)

Входять Гаранін і Яша.

Г а р а н і н

Кажуть, Надю. мене ви шукали?

Н а д я

Ні, і не думала навіть.

Г а р а н і н

Шкодá!

Значить, збрехали?

Н а д я

Значить. збрехали

Я ш а

Товариші, у мене біда!
Зустрів я дівчину, звати — Катюша...
Іншої в світі такої нема.
Я їй освідчився... Звірив їй душу,
Спитав телефон, і раптом — пітьма:
Юрба налетіла, море, лавина!
Вмить підхопила Катюшу мою.
Я за нею, лоток перекинув,
Налетів на спину чиюсь.
Хтось мене лаяв, штовхнув раз і вдруге,
Я вліз у костер, крізь болото пройшов,
Та незнайомку, Катю, друга,
Дівчину милу, ніде не знайшов.
Ви тепер веселіться, гуляйте!
Радійте! Я в горі, в журбі — один...
Мені залишилось ім'я тільки — Катя!
Скільки в Москві живе Катерин?
Десять тисяч, двадцять чи тридцять?
З якою із них я знайомий, скажіть?
До кого звернутись? Де правди добиться?
Дружбу свою ви мені доведіть!

Г а р а н і н

Може б, слід написати у «Вечірку»?

Н а д я

Може, тугу розвіє час?

Я ш а

Ех! Я сяду тут на підгірку,
З горя деревом стану враз.

(Сів віддалік.)

Надя

Пристрасть така рідко трапляється.

Гараніи

Надю, то ви не шукали мене?

Входить Суздальцев.

Надя

Ні! Заступник директора ось наближається...

Суздальцев

Він запізнився й себе клене.

(До Наді.)

Секретарка поїхала до Петрова,
Відзив за двадцять хвилин буде тут.
Дуже радий, що праця готова.
Жде перемог ваших весь інститут.

(Оглянувся навколо.)

Усі — свої. Пропозицію вношу...
Яшо, вип'ємо келих до дна!
Грузовик закуску привіз хорошу.

Яша

Тільки духовного прагну вина.

Надя

Я хвилююсь. А тут чудово.
Пропоную тут вчотирьох погулять.

Солов'ї за підгірком почали нову пісню. Співають.

Г а р а н і н

Чуєте, друзі, співають знову!
Прошу, послухати.

Н а д я

І співать.

Н а д я і Г а р а н і н
(співають)

Розлилась Москва — ріка широка.
Чом на серці лід о цій порі?
По мостах московських одиноко
Часто я гуляю до зорі.

Москва мені всміхається
Чарівна, як завжди!
У груди хай вривається
Твій голос молодий.

Скажи устами ніжними
Хвилюючі слова,
Велика, безбережная
Чарівнице Москва!

Під час співу входить капітан Крилов, зупи-
няється слухає.

Г а р а н і н

Я на Москву надивитись не можу!

С у з д а л ь ц е в

Я так само.

Н а д я

І я.

Я тепер сюди рідко приходжу,
А в дитинстві бувала щодня.
А Москва, Москва вдалині шуміла,
І від мрій ішла обертом голова.
Я мужніла, вона молоділа,
Москва.

Г а р а н і н

Москва...

С у з д а л ь ц е в

Москва...

Н а д я

Де ти, дитинство, ясне мое, де?
Куди відпливло весняною порою?
Життя! І кожний в нього іде
Своїми стежками, своєю ходою.

Г а р а н і н

Часто в житті нам доводиться туго.
Вперто іди до ясної мети.
Я хотів би життя разом з другом,
Міцно за руки взявшись, пройти.
Щоб вірним словом я друга міг втішить,
Щоб дружба була, як маяк уночі,
Щоб інколи він казав мені: «Мишо!»
А я йому...

Я ш а

«Надю!»

Г а р а н і н

Яшко, мовчи!

Н а д я

Звичайно, з друзями бути чудово!
Та я люблю і сама поблукать.
Ціню я людей незламного слова,
Що вміють за себе відповідать.
Життя — це гори. В них сам один
Іде подорожній до верховини,
Іде він між скель, серед гроз, між крижин.
Світ перед ним розступається синій.
Його не розчавиш, як муху, я знаю.

Г а р а н і н (жартівливо)

Ось чому ви співаєте гімн!

Н а д я

І віршовку цілком відкидаю,
Яка когось іншого зв'язує з ним,
Що ж! Коли власної сили замало,
Падай! Яшо, думка твоя?

Я ш а

Якщо б мене й Катю віршовка зв'язала,
То за віршовку, звичайно, я.

Н а д я

Я за гордих людей стою,
Які не бояться страшної зав'юги
І покладаються не на силу друга,
А на свою.

С у з д а л ь ц е в

Ковровій здається все просто і ясно,
Чужі їй слова «журба», «сумувать».

Даруймо це їй. Вона ж прекрасна,
А прекрасному як не прощати?
Важко в житті отак зразу й злетіть.
А людина — це, знаєте, Надю, не пташка.

Н а д я

Дехто літ тридцять може сидіть,
І не доб'ється нічого — важко!..

Я ш а

Надіє!

Н а д я

Сміливо один виліта,
Інший крильми безсило тріпоче,
В небі гордо летить літак,
А внизу по землі колимага гуркоче.

С у з д а л ь ц е в

Та є літаки, а є й метеори:
Блисне на мить і назавжди погас.

Я ш а

Боюсь, що повітряні теми ці скоро
Призведуть до аварії нас,
А я забув парашута взяти.

С у з д а л ь ц е в

Весна! Деньок же скажу я вам!

Н а д я

Ні, товариство, навіщо ці жарти!
Талант, він мусить бути сам.
Ну, хто з ким-небудь ділив його марно?
Хто щастя, хто славу в юрбі добував!

К р и л о в

Ви бували в Центральнім басейні полярнім?

Всі обернулись до нього.

Н а д я

Ні, не бувала.

К р и л о в

А я бував.

Н а д я

За нятяк я дуже вам вдячна, проте
Зараз мені він не може згодиться.
Я не торкаюсь льодів, експедицій,
Про талант у нас мова йде.
Про те, що, як зірка, він сяє ввесь час
І не підвладний начальника слову.

К р и л о в

І таланту, товаришко, теж раз у раз
Доводиться дрейфувать, як «Седову».
І талант криголама часом потребує,
Щоб вийти із криги йому помогли.

Н а д я

Товариші, громадяни, що я чую?
Звідкіля ви з'явилися? Коли?

Я ш а

Можливо, з неба.

К р и л о в

Навряд, запевняю.
Мені недоступні польоти такі.

Я на річковому прибув трамваї,
Встряв у дискусію біля ріки.
Пробачте мені! З дороги збився.
Занесло на прогулянку, дивака.
Згадував, мріяв і от — заблудився
В околицях даного городка.
Не туди, видно, крок направив,
Марно по цих місцях блукаю.
То ви, як виняток із ваших правил,
Мене підтримайте.

Н а д я

Обіцяю.

Яшо, миттю виконуй наказ:
Провести філософствуючого моряка.

К р и л о в

Ух ти! Вона бойова у вас.

С у з д а л ь ц е в

Бережіться її язика!

Я ш а

Попливею. Все одно я в печалі.
Засидітись тут — можна смерті діждатись.
Ви тут дівчину не стрічали?

К р и л о в

Стрічав, звичайно, як не стрічать?
Вони тут щебечуть, як пташенята.
Їх тут багато, адже — весна!
Помічав і гарненьких дуже багато,
А мене не помітила ні одна.
Немає в них інтересу до мене,

Видно, в супутники їм не годжусь.
Я їм частиною лісу, напевне,
Таким ось дубом столітнім здаюсь.

Я ш а

Не такий вже ви древній! Старіші бувають.

К р и л о в

Пробачте мені, що ввірвався. На все...

Виходять.

Я ш а

(кричить здалеку)

Налю, внизу секретарка чвалає,
Від академіка відзив несе.

Н а д я

Мишо! Біжімо її зустріти!

Вибігають.

С у з д а л ь ц е в

(сам)

Я на сумний настроєний лад.
Перед нею — всі скарби світу.
Хапай, користуйся, бо ти — талаяті!
А мій баланс, мій доробок — убогий.
Адже моєю ця тема була,
Підповзав я роками до перемоги,
А вона перемогу — прийшла і взяла.
І вчора сказало щеня якесь:
«Посередній учений». Що гірш може бути?
Нею колектив захоплений весь,
А я — колимага у інституті.

Бути останнім судилось мені.
Скільки круг неї шуму, вогнів!
А я вже нікому не інтересний,
Мені пісень не співають чудесних.
Ну, і не треба. Я не заплачу.
Не раз я дививсь на подібні дими.
Грайтесь, а ми поживем і побачим,
Пустуйте, а переможемо ми!

Входять Надя і Гаранін. У Наді в руках відзив
академіка.

Суздальцев

Шлю привіт! Стрічаю перемогу!
Ви чого зблідли? Стомились?

Надя

Ні.

Раніш папірця прочитайте ось цього,
А вже потім привіт посилайте мені.

(Передає Суздальцеву відзив.)

Суздальцев

(читає)

«Здивований і засмучений дуже.

Талановита жінка написала погану роботу.
Навіть загальновідомі матеріали використані
далеко не повністю... Підхід до теми поверхо-
вий... Багато фактичних помилок.

Повторюю із сумом: дуже погано. Петров».

Гаранін

Роботу ще вчора Петров мені дав.
Я знав, що тон буде дуже холодний...

Надя
Ви читали її?

Гаранін
Читав.

Суздальцев
І ви з ним згодні?

Гаранін
І я з ним згодний.
Суздальцев
Яке нещастя!

Надя
Мовчіть!
Гаранін хоче щось сказати їй.
Ви теж.
Самій би побути хотілось мені.

Гаранін
До чого дожив я, Надійко, все ж!..
Я — друг.

Надя
І в дружби є вихідні.
Гаранін і Суздальцев виходять. Надя сіла, закрила
обличчя руками.
Вбігають три Солов'ї, навшпиньки підходять до
неї, співають.

Всі
Неукам скажем:
Ковровою наше
Місто гордиться, й нехай

Скаже лиш слово
Надя Коврова,
Слухає весь рідний край.
Надю Коврова,
Вір нам на слово,
Втратили ми супокій.
Зглянься над нами,
Над солов'ями,
Ніжно всміхнися з-під вій.

Надя схопилась, вибігла.

Пер ш и й с о л о в е й
Тш, хлопці, Коврова плаче.

Д р у г и й с о л о в е й
Плаче? Вона ж сміялась весь час.

Т р е т і й с о л о в е й
Що це значить?

Д р у г и й с о л о в е й
А що це значить?
Це означає, що їй не до нас.

Виходять, наспівуючи.

Вбігає Я ш а.

Я ш а

Усі розбіглись. Я сам один.
Щастя шукач, усе я втратив.
Тільки ім'я залишилось — Катя!
Скільки ж то є в Москві Катерин?

Темніє. В Москві загоряються вогні. Звучить пісня.

У Москві коли хоч день пробудеш,
То поїдеш з гордим почуттям,

Скільки стріч, тривоги, розлук гарячих!..
Тут бували всі: і ви, і ви...
Хто із нас не призначав побачень
Під оцим годинником Москви?
Сліз незримих безліч тут пролито:
То нудьга, а то захват, екстаз.
Скільки милих сердець тут розбито
Об нечулий цей стовп... і не раз!

П'ять п'ятнадцять —
Товариш жде.
Шість п'ятнадцять —
Товариш жде.
Сім п'ятнадцять —
Товариш жде.
І в вісім тридцять
Додому йде.

Скільки стріч, тривоги, розлук гарячих!..
Тут бували всі: і ви, і ви...
Хто із нас не призначав побачень
Під оцим годинником Москви?
Світло гасне.

КАРТИНА ДРУГА

Інститут. Великі двері. За дверима гомін зборів. Раптом
двері різко відчиняються, вибігає Надя. За нею —
Гаранін, Яша, група учасників зборів.

Надя
Ні, з мене досить! Категорично!

Г а р а н і н

Надю!

Я ш а

Надійко, що тобі?

Що Москви ніколи, де не будеш,
Розлюбить не зможеш все життя.

З а в і с а

ІНТЕРМЕДІЯ ПЕРША

На площі годинник. Під годинником — Я ш а.

Я ш а

Ні сну, ні спокою, сумбур в голові.
Ходжу, повторюю: Катенька, Катя...
Сотні годинників, певне, в Москві.
Під яким вона жде? Де маю шукать я?

(Вибігає.)

Входять Солов'ї і співають пісню про московський годинник.

В с і

Нема кращої в світі новини.
За наказом міськради трудивсь
Давній майстер-усач і годинник
Добродушний на вид спорудив.
Той годинник ішов бездоганно,
І години щодня відміряв,
Та негадано, зовсім нежданно,
Місцем зустрічей дивних він став.

П'ять п'ятнадцять —

Товариш жде:

П'ять сімнадцять —

Вона іде.

Скільки щастя!

У небо зліт!

Мій милий, здрастуй!

Мій друг, привіт!

Скільки стріч, тривоги, розлук гарячих!..
Тут бували всі: і ви, і ви...
Хто із нас не призначав побачень
Під оцим годинником Москви?
Сліз незримих безліч тут пролито:
То нудьга, а то захват, екстаз.
Скільки милих сердець тут розбито
Об нечулий цей стовп... і не раз!

П'ять п'ятнадцять —
Товариш жде.
Шість п'ятнадцять —
Товариш жде.
Сім п'ятнадцять —
Товариш жде.
І в вісім тридцять
Додому йде.

Скільки стріч, тривоги, розлук гарячих!..
Тут бували всі: і ви, і ви...
Хто із нас не призначав побачень
Під оцим годинником Москви?
Світло гасне.

КАРТИНА ДРУГА

Інститут. Великі двері. За дверима гомін зборів. Раптом
двері різко відчиняються, вибігає Надя. За нею —
Гаранін, Яша, група учасників зборів.

Надя
Ні, з мене досить! Категорично!

Гаранін

Надю!

Яша

Надійко, що тобі?

Надя

Хоч я до дискусій, до воєн звична,
Та це був не розбір, а розбій!
А розбій, на жаль, не в моєму дусі.
Я краще піду. Мене ждуть діла.

Гаранін

Надю, боюсь, що слово «дискусія»
Ви розумієте, як «похвала».

Надя

Піду я.

Яша

(стає на дорозі)

Зостанься!

Надя

Не варто. Ці збори...

Не буду я.

(Іде до дверей.)

Гаранін

Надю!

Яша

Я б не пішов.

Надя

І хто критикує? Філософ? Історик?
Нічого подібного! Петя Кустов.

(Пародіює оратора.)

«Мушу признатись, повинен сказати,
Слід бути точним, треба дерзати,
Не можна не визнати, з погляду плану...»
Не виступ — а чверть години туману.
Думки на півкопійки немає.

Я ш а

Петька, звичайно, це кожний знає,
Він не Белінський, але ж тобі мій...

На д я

Як працювати з такими людьми!

Пер ш и й с п і в р о б і т н и к

Ну, та і вдача ж у неї завзята!

Д р у г и й с п і в р о б і т н и к

Іншої годі такої шукати.

Т р е т і й с п і в р о б і т н и к

Це ж не забава, а діла.

Ч е т в е р т а с п і в р о б і т н и ц я

Ну, від Коврової, мушу сказати,
Цього сподіватися я не могла.

Виходять.

На сцені Гаранін, Надя, Яша.

На д я

(вслід тим, що пішли)

Журавльова надумала слізку пролить.

(Передражнює.)

«Ах, я стурбована, в страшній зараз муші».
А найстрашніше буває, коли...
Коли стара діва в науці.

(Передражнює.)

«З болем у серці, сказати мушу...»

Я ш а

Слово честі, похоже, Надюшо!..

Н а д я

Жахливо бачить ехидство в сльозах.

Я ш а

Журавльова — вона не Бальзак.

Г а р а н і н

Невже вас люди оці з'їдять?
Для чого ви дружбу порвають готові?
Адже там друзі ваші сидять,
Про вашу роботу ведуть розмову.

Н а д я

Цькування!

Г а р а н і н

Яке там цькування?
Вони кажуть правду.

Н а д я

Вони? Дурниця!

Я великі ставлю завдання.

Г а р а н і н

А може, праця нікуди не годиться?
Може, праця?

Виходить академік Петров, слухає.

Н а д я

До чого тут праця?
Є в мене очі, все бачу скрізь.
Заздрять мені, коли чесно признаться,
Хтось і Петрову на мене доніс.
Старий і бовкнув.

(Показує на двері.)

Огонь атак!

Суд... Столи, понакривані сукнами...

П е т р о в

Я, значить, бовкнув, а друзі стукнули.
А ви дверима грюкнули? Так...
Усе виходить дуже красиво:
Як ви сказали? Бовкнув? Чудово!
Хоч термін цей не цілком науковий,
Та енергійний, проте, на диво.

Н а д я

Не смійтесь!

П е т р о в

А ви вгамуйте азарт!
Путь не тільки трояндами вкрита буває.
Академік Березов, це знати вам варт,
Років сорок тому мене знищив до краю.
Все померкло для мене — і фарби і звуки.

Здавалось, в болото мене він втоптав.
Березов! Він богом був!.. Богом науки,
І бог цей мене своїм громом скарав.

На д я

Березов був чуйний. Про нього zostались
Спогади теплі. Я маю цей том.

Пет р о в

Чуйність чудово завжди сполучалась
З строгістю в нього.

На д я

Та не з батогом.

Я ш а

Надю!

(Петрову.)

Пробачте їй!

Пет р о в

Рахунків не зводжу!
Коврової правда і в цьому є.
Роботи поганої сторінка кожна,
Наче батіг, по автору б'є.
Оранжерея — чудова штука:
Тепло проникає в усі кутки,
Та в них ростуть не люди науки,
А помідори та огірки.

На д я

Олександрє Олександровичу, не треба далі.
Може б, скінчити читання моралі?

Воно стає довгим і примітивним,
Повторення бачу я в нім.
На щастя, світ не зійшовся клином
На інституті вашім однім.
Я дуже вас прошу: не протестуйте,
Не ускладнюйте мою біду,
А я вже в іншому інституті
Інтерес і любов до себе знайду.
Прощайте!

(Виходить.)

Я ш а

Що ж це? Мишо! Надю!

П е т р о в

Вогню подібна! Темперамент — ну, ну!

Я ш а

Олександрє Олександровичу, треба догнать її!

П е т р о в

Боюсь, що я її не дожену.

Я ш а

Прощайте!

(Біжить слідом за Надею.)

П е т р о в

Очам своїм віри не йму!
Трах-та-ра-тах! Лютість незмірна!
Невже і я сорок років тому
Був таким самим? Неймовірно!

Г а р а н і н

Вона не слухає дружніх порад,
Її не цікавлять наші турботи.

П е т р о в

Так залишати цього не варт.
Справа тут уже не в роботі:
Настрої ці слід розбити дощенту,
Змусить повірити нашим словам.

Г а р а н і н

А може б, написати в нашу газету?

П е т р о в

Правильно. Виступить треба вам.
Саме вам.

(Пішов до виходу, вернувся.)

Забув. Пробачте.
Зрозумійте правильно думку мою.
А загалом, по-своєму зважте,
Коли не хочете — не пишіть статтю.
Дещо помітно було. І я вже
Мав вас вітати.

Г а р а н і н

Підстав нема ще.

П е т р о в

Ну, в цілому як серце підкаже,
Так ви і дійте. На все краще!

(Виходить.)

Г а р а н і н

(сам)

«Як вам серце підкаже...» Я,
Я відзвив суворий писати мушу?
Мій гнів, мое серце, моя стаття
Повинні ударить Коврову Надюшу?
Ту саму, яка мені дорога,
Над якою нещастя, зав'юга...
Не давав я пощади в житті ворогам,
Та як я зможу вдарити друга?

З а в і с а

КАРТИНА ТРЕТЯ

Гуртожиток інституту. Кімната Наді. Велике вікно.
Праворуч частина коридору. Спільний телефон. Над-
вечір.

У коридорі.

Довго дзвонить телефон. Підходить комендант, бере
трубку.

К о м е н д а н т

Чого горлаєте? Не можна без крику?
Відповідаю, як хто зове.
Говорить комендант гуртожитку...
Ніякий Рибкін тут не живе.
Не наш, а ваш телефон очманів.
Другий тиждень нічого не добереш...
Набрид ваш Рибкін за кілька цих днів.
Що? Йому ми набридли теж?

Що таке? Голосніш! Не швидко!
Це там у вас божевільний дім.
Тут не квартира, а гуртожиток...
І я комендант у гуртожитку тім.

Кидає трубку, гасить світло, стукає в двері Наді.
На д я виходить.

Товаришу Коврова, привіт!

На д я

Вітаю!

Комендант

Заявляю з душевним болем:
Над телефоном світло палає.
Не вимикається ніколи.

На д я

А я ж при чому?

Комендант

Ви — найближчий житель.
Доводиться підходити частіше за всіх.
Так що чи хочете, чи ні це робити,
А світло все-таки ви гасить.
Боротьбу з перепалами ми відкрили,
А тому, що ваша найближча кімната...

На д я

Чому ж ви раніше не говорили?

Комендант

Раніш минуло, а тепер — варто.
Хазяйське око все поступово

На облік візьме, але не враз.
До речі, газетку бачили нову?
Там, між іншим, пишуть про вас.

Надя

І що ж?

Комендант

Страшенно лають.
Поблажливості не дають.
Роботу на кісточки розкладають
І по кожній по кісточці б'ють.

Надя

Хто ж автор?

Комендант

Підписів не читаю.
А спец. і спритний, що й казати.
Тож, громадяночко, доручаю
Невтомно за лампою слідкувати.

Надя йде в кімнату. Входить Яша, в руках у нього
згорнутий у трубку аркуш паперу.

Комендант

Що це, Яшо, у вас в руках?

Яша

Остання надія.

Комендант

Зовсім не ясно.

Яша

Коврову бачив?

Комендант

Бачив.

Яша

Ну як?

Комендант

Коврова світла не гасить вчасно.

Яша

Це все, що ти помітив?

Комендант

І тільки.

Яша

Нервує? Плаче?

Комендант

Плач не плач,

А нерви мене не цікавлять ніскільки.

Я комендант, а не лікар, пробач.

Яша

Ти, брат, стіна! Тобі все байдуже.

Ти, брат, орел!

Комендант

Ну, вже птаха знайшов!

Яша

Щоб ти лікарем був, а я занедужав,

Я б помер, а лікуватись не пішов.

Комендант виходить.

(Підійшов до дверей Наді, зупинився.)

Ех, Надю, подорожній, що йде на вершини,
Який зневажає слова жалібні!
Од світу замкнулась в кімнатні стіни
Й гадає, що правда на її стороні.
Моему вона не повірить слову.
Мишко?! Ех, Мишко!.. Ну, що тут робить?
Я написав депутату Крилову.
Просив його з Надею поговорить.
Треба ж їй якось допомогти.
Це мене дуже бентежить... Може,
Стороннє втручання досягне мети.
Можливо, що їй саме це й допоможе?
Своїм приходом, своєю порадою
На неї він вплине, вона збагне.
Зараз про все це скажу я Наді,
І зразу ж мене вона геть прожене.

(Постукав, увійшов.)

У кімнаті Наді.

Н а д я

Яшо! Як справи?

Я ш а

Потім. Надіє!..

Н а д я .

Що в тебе? Креслення?

Я ш а

Ні.

Це те, що зветься остання надія,
Це, Надю, все, що лишилось мені.

Н а д я

Не розумію.

Я ш а

І я так само.

Вчора в журбі проходів дотемна.
І на портрети ударників прямо
Набрів. Придивився: вона!

Н а д я

Вона?

Я ш а

Портрет її, я хочу сказати.
Ти розумієш, за маршрутом колон
На минуле першотравнєве свято
Портрети ударників ставив район.
Мені ці портрети знайти пощастило.
Метр на півметра. Я ледве не впав.
Один із них вітром на землю звалило.
І підпис хтось під ним одірвав.
Обличчя її, а як звати — в секреті.
Шукав — не знайшов. З хвилювання тремчу.
І от з анонімним оцим портретом
Ледве ноги весь день волочу.
Я так стурбований, а хлопці, ну вже! —
Глузують з мене. Що за народ!

(Розгорнув портрет.)

Тобі подобається? І дуже?

Н а д я

(нерішуче)

Дуже.

Великуватий трошечки рот.

Я ш а

Неправду кажеш, Надіє! Ну що ти.
Маленький рот. У тому й біда,
Що в такому масштабі й маленький ротик
Лева пащеку нагада.
Брови її, мов крильцята пташини,
А Репін оцей, ач розмахнув!
І нащо брати такі величини?
Очі в прожектори обернув.

Н а д я

Він її не хотів образить.

Я ш а

Ні, я довго не протягну!
Надю, я мушу скоріш побачить
Їх в натуральну величину.

Н а д я

Коли не схожий, викинь портрет.

Я ш а

І в тебе поради знайти не вдасться!
Ні, це моя, скажу наперед,
Схема прекрасного, контур щастя.
Якого б масштабу вона не була,
Вона мені люба. Кажу я сміло.
Та мене до тебе привели діла...

Н а д я

Я тебе, Яшо, спитать хотіла.
Хоч ти й потрапив в любовні тенета
І все на світі, мабуть, занедбав,
Ти, може, знаєш, одна газета...

Я ш а

Тебе облаяла? Ще не читав.

Н а д я

А хто написав?

Я ш а

(*поспішно*)

Не читав, не знаю.

Я так зайшов по дорозі, чи ти...
Що ж, Надю, я продовжувать маю
Оцей чарівний тягар нести.
Шансів на щастя лишилось мало.
Через неспілість не радий життю.
Бувай!

(*Махнувши рукою, виходить.*)

Н а д я

Як знітився, коли я сказала,
Коли я спитала про цю статтю!
Тепер в інституті розмова пішла...
Чули? Читали? Навіть не спилось!
Високо наша Коврова була,
Загордилась і — провалилась!
Ну, і нехай! Я не заплачу,
Сльозинки єдиної не зроню.
Я, можливо, свою невдачу
Вище ваших перемог ціню.
Мене не лякає негода грізна.
От тільки Мишка підводить знов.
Тепер уже не прийде — пізно,
Хоч би на хвилинку зайшов.
Як би я його відхльостала,

Які б я прізвиська йому дала!
Як тепло б в кімнаті цій стало,
Як би душу я відвела!

Стук у двері.

Мишо!

Входить Здобнов.

Здобнов

Можна? А ми в журбі?
А ми сьогодні дуже красиві!
Пробачте, люблю квітки голубі,
Червоні і сині...

(Подає квіти.)

Надя

Спасибі.

Що в інституті?

Здобнов

Та все те саме!

Знов засідають товариші!
Але не кожний, скажу між нами,
Розбереться у вашій душі,
У ваших сумнівах, в стражданнях, в горі,
Їм радість, що хмари вас повили.

Надя

Я тоді пішла зі зборів.

Здобнов

Даремно, Надюшо, даремно пішли.

Надя

Яку ви думку про роботу маєте?
Прямо, чесно!

З д о б н о в

Ми ж друзі! Так?

Цікаво. Спірно. І ви знаєте:
Тут кричати не можна ніяк.
А в нас буває, повірте мені:
Або-або. Можна певно сказати:
Якщо вас дуже хвалили всі дні,
То дуже будуть і критикувати.
Стерті фрази, словесні хащі,
І так ім'я ваше крутять і так.
Заспокойтесь, Надю, не в цьому щастя.

Н а д я

А в чому ж?

З д о б н о в

Можливо, в оцих квітках.
Варто було вам піти в інститут,
Посумувать, нічого дивного,
Діждаться кінця обговорення й тут
Визнать помилки. Коротко, чинно...
До себе поставитись з повагою, строго.
Круг пальця критиків обвести.
От що, Надюшо, я маю змогу
Через Петрова вам допомогти.
Ґрунт підготую там я охоче,
І знову голос його прозвучить.

Н а д я

Та він же назад взяти відзив не схоче?

З д о б н о в

Він його мимохідь зм'якшить.
Старий зрозуміє, чому ви сумні.

Ми постараємось. Думаю — вийде.
Адже, по суті, між «так» і «ні»
Дуже-дуже коротка віддаль.
Старий чіпляється до вас не буде,
Скаже декілька теплих фраз,
В одному з виступів згадасть не забуде,
І всі зрозуміють: Петров — за вас.
Це — головне. А решта — дим!
Про це нехай буде моя турбота.

Н а д я

Я думала, головне — це робота.

З д о б н о в

Робота? Як вам сказати? Не завжди.
Можна трудитись чесно, ретельно...
Та я за успіх в роботі боюсь.
Головне — це створити враження певне,
Що лаяти вас не можна чомусь.
Що хтось заступиться в грізний час,
Що хтось там, зверху, за вас!

Н а д я

Та як же можна вченим стати,
Коли отак думати? Я вже не знаю!
І як ви посміли мені сказати...

З д о б н о в

Тому що я дуже вас, Надю, кохаю!
Тому що ви не вмієте жити,
Не звикли до стусанів і каміння,
А я вас, Надю, хочу навчити,
Озброїти вас цим нелегким умінням.
Успіх — складні і вмілі ходи,

Це не азбука в зшитку дитини...
Я не був дон-кіхотом зроду,
А товаришем вашим єдиним.
Ах, не схожий я на поета
І в мріях не вмію ширять!
Хай уже інші пишуть в газетах.

Н а д я

В газетах?

З д о б н о в

Я не хотів казати.

Н а д я

Кажіть!

З д о б н о в

Надіє, страшний, признаться,
Друг, що зраджує в грізний час.
В нашій газеті сьогодні вранці
Читав я велику статтю про вас.
Тон її здався дивним, негарним.
Біль в мою душу він заронив.
І це ваш друг Михайло Гаранін
Цілком і повністю вас розгромив.
Що суперечка, я визнать мушу, —
Корисна справа, та він — не з тим ще:
Він просто-напросто лізе в душу
Хоч, може, й дружнім, а чоботищем.
При цьому роботу він віддалив,
Він вам, так би мовити, вчинив аналіз:
«Та як ви посміли, та як ви могли,
Та як ви заїлись, та як ви зазнались!»
Каже — нездатні ви до роботи,

Що у вас лиш про себе болить голова,
Що мало у вас за науку турботи...

Н а д я

Це Гараніна слова?

З д о б н о в

Цієї точки зору він автор.

Н а д я

Що ж, тим краще і тим ясніш.

З д о б н о в

Я вас вразив?

Н а д я

Ви сказали правду?

З д о б н о в

Правду.

Н а д я

З правдою легше мені.

З д о б н о в

Передбачав я раніш дорікання,
Тому тільки зараз наважився я.
Ось, до речі, газета...

(Віддає газету.)

Н а д я

(читає)

Гараніні

З д о б н о в

Гарані!н.

Н а д я

Мишка!

З д о б н о в

Мишка.

Н а д я

Стаття!

З д о б н о в

Стаття.

А я вас не кутав туманом фраз,
Не присягався на кожному слові,
Я просто, щиро кохаючи вас,
Хотів постукати в двері Петрова.
Ну що ж, обруште свій гнів жахливий,
Гоніть Здобнова під три чорти
За те, що він, дивак нещасливий,
Своїй коханій хотів допомогти.

(Хоче йти.)

Н а д я

Не покидайте. Пробачте, милий!

З д о б н о в

Нема прекрасніш ваших рук.

Н а д я

Я сама не знаю, що говорила.
Ви мій товариш?

З д о б н о в
Я ваш друг.
Стук у двері.

Хтось іде!

Входить Гаранін.
А, Гаранін, вітаю!
Пауза.

Мені
Час іти. Ось книга нова. Почитайте!
(*Подає йому книгу.*)

Надю, на вечір підете?

Н а д я

Ні.

З д о б н о в
Дуже, дуже шкода. Бувайте.
Там шум і співи молодечі.
Мені ж банкет без неї — мла.
Вона б усмішкою цей вечір
Одна осяяти могла!

(*Виходить.*)

Пауза.

Г а р а н і н
Ось як зустріли мене ви — мовчанням!

Н а д я

Перш ніж вас попросить піти,
Я хочу цитату одну на прощання
З промови вашої навести.

Нещодавно ми з вами чудово гуляли,
Внизу за рікою шуміла Москва,
Ви були ніжні тоді і сказали
Мені такі гарні і теплі слова,
Що ви мене повік не залишите,
Як горе, чи хворість обірвуть мій труд,
Варто мені лиш гукнути: «Мишо!» —
І ви відгукнетеся: «Надю, я тут!»
І я слова ці запам'ятала.
Слідом, я гадала, ідуть діла.
Так цитату я прочитала?
Перебrehати не могла?

Г а р а н і н

Так. І що ж?

Н а д я

А що ж воно вийшло?
Що я чую з усіх сторін?
Хто мене перший ударив? — Миша!
Хто статейку нашкрібав? — Він.
Я докори оці читаю,
Оці поради — і ледве терплю.
От що ви скажете зараз, не знаю.

Г а р а н і н

Тільки одне — я вас люблю!

Н а д я

Я вас не прошу гукати «браво».
Критикуйте роботу. Не жаль!
Та що ж, — любов дала вам право
Мені прилюдно читати мораль?
Ах, ви, наставник, беретесь повчати,

А я легенький успіх ловлю?
Ну, а чому б вам зараз мовчати?

Г а р а н і н

Тому, що я вас люблю.

Н а д я

Он як! Забавно!

Г а р а н і н

Надю Коврова,
Я вас люблю і любов'ю горджусь.
Але ні думки своєї, ні слова,
Ані рядочка не зречусь!

Н а д я

Я вас просити про це не збираюсь.
І ви не турбуйтеся про мене дарма...
Прощайте! Своїм розумцем постараюсь
Якось прожити. Сама.

Г а р а н і н

Це вірно. Даремно я тут стою.
Мало відради дає ця розмова!
Та ви вчитайтесь в статтю мою,
В ній горе мое від слова до слова!
Я з вами разом уболівав,
Думав про вас я і дні і ночі.
Ні, не легким пером я писав,
А глиби, глиби слів я ворочав.
Ви збилися з путі, і це треба вам знать.
Ви стали жити минулим, даром.
Ви були над безоднею, і врятувать
Я міг вас не втіхою, а — ударом.

Статтю писати я зваживсь не враз.
Надю, погана ця ваша праця.
То краще вже друг нехай вилає вас,
Ніж іншому, гудить і насміхаться.
Я знав, що вам серце стаття обпече,
Що стане на деякий час між нами,
Що хтось оббрехать мене схоче іще,
Казатиме інше моїми ж словами.
Що шавкам дрібним тільки й треба того,
І голос підлоти відразу воскресне.
Я знав, та заради кохання свого,
Я хотів залишитися чесним.
Я міг проявити спритність тимчасом,
Зам'ять, попросить, до друзів піти...
Врятуватись можна викрутасом,
Та тільки не перемогти.
Тяжко і боляче серце нило.
І ще чимало страждань принесе.

Н а д я

Ні, чому ж, це дуже мило...

Г а р а н і н

Мило? Це все, що ви скажете?

Н а д я

Все.

Г а р а н і н

Оце вже справді — удар грому,
Що віру в щастя руйнує мою.
Та вас я люблю. Біля вашого дому,
Біля цих вікон, як перше, стою.
Не знаю, що на мене чекає,

Можливо, в домі цім пустота,
Можливо, в кімнаті тепер проживає
На ймення та, а на серце не та.
Прощайте!

(Виходить.)

На д я

Прощайте! Ну, от я й сама.
Був Мишко у мене — і вже нема!

У коридорі.
Суздальцев і комендант.

Суздальцев

Привіт коменданту.

Комендант

Начальство вітаю.

Суздальцев

Що нового? Чи все як годиться?

Комендант

Коврова світла гасить не бажає.

Суздальцев

Не турбуй ти її. Це дрібниці.

Комендант

Крім того, аспіранту Попову,
Якому тісно в кімнаті жить,
Авторитетне дали ви слово
В кімнату більшу переселить;
А тому, що часу чимало пройшло,
То Попов репетує так, що й не снилось

І мені за ввірене вами скло
Боятись доводиться, щоб не побилось.

Суздальцев

Хто великі кімнати займає?

Комендант

Одну — Гаранін, другу — Коврова,
А в третій — ремонт... Як начальство вважає?

Суздальцев

Доведеться мого дотримати слова.
Сьогодні ж Попову дати кімнату;
Як буде готово — прийти сказати.

Комендант

А яку?

Суздальцев

Дивіться. На місці видніш.
До речі, вона

(показує на двері кімнати Наді)

через кілька днів,

Можливо, і зовсім залишить нас.

А врешті, дивіться. Не вчити ж вас!

Комендант здивований виходить. Суздальцев підходить до телефону. В цей час із своєї кімнати виходить Надя.
Вона в пальті.

Надю! Ідіть на вечір! Весна!

Чого ви хмуритесь? На вас це не схоже.

Надя

Товаришу Суздальцев...

Суздальцев

Я узнав...

Надя

Жалість мені, шкода, не допоможе.

Суздальцев

Так говорить ви не маєте права.
У мене не камінь, а серце б'ється.
Коли ви в пошані були, у славі,
Я не приходив до вас, здається.
Мені від вас не потрібно нічого.
Свої у вас плани, обрії, далі...
І я добре зрозумів, на кого,
Колимагу згадавши, ви натякали.
І все ж, Коврова, я прийшов.
Бо я у житті переніс немало.
І все це я знаю, усе пройшов,
Всього зі мною в житті бувало.
І я недавно був безтурботний,
Життерадісний громадянин.
Крильцята розпускають сотні,
А злітає, на жаль, один!
На вас опускають за глибою глибу,
Та я не дам вам піти до дна.

Надя

Пробачте, зараз чи не могли б ви...

Суздальцев

Все ясно. Іду. Залишайтеся одна.

(Виходить.)

Дзвонить телефон.

Надья
(бере трубку)

Слухаю. Так. Знову помилка.
Так. З телефоном у нас біда.
Що? Говорить громадянин Рибкін?
Так, на ім'я Надя. Шкода.
Що ви, що ви, будьте ласкаві!
Що? Мій голос вам підказав?..
Усе змінилось, недавно навіть.
Гроза наді мною промчала, гроза!
Ні, нещастя. Кажу серйозно.
Як видно, доля моя така.
Коли телефон нам замінять — бозна,
А вже мене лихо на герць виклика.
І я колись була безтурботна, —
А мені роз'яснив один громадянин,
Що крильцята розпускають сотні,
А злітає, на жаль, один!

(Поклала трубку, присіла десь у куточку на
стілець.)

Ух, яка туга і тишина
В коридорах у вечірні години.
Чого мені хочеться? Шуму, вина?
Співів, танців, балаканини?
Всі на вечір пішли в інститут.
Сама, сама тепер ви, судариня.
Ніхто не зустріне тепер вас тут...
А може, я і справді бездарна?

Підходить комендант.

Комендант

Загалом і в цілому почнемо сміло!
Товаришу Коврова, таке діло...

Як би вам пояснить толково?
Не чіпляйтесь до слова знов!
Словом ви перейдете в кімнату Попова,
А до вас Попов.

Н а д я

Чому?

К о м е н д а н т

У Попова площа мала.
Багато книжок. Людина вчена.
Крім того, у нього є наречена,
А хоче він, щоб дружина була.
А дружині нікуди переїхать,
А ви одинока.

Н а д я

А я не згодна.

К о м е н д а н т

Не заперечуйте. Отже, сьогодні...
Змусить я можу вас, громадянко,
Вам вісімнадцять годин даю.
Завтра прокинетесь на світанку
І здасте кімнату свою,
А в ту переїдете.

Н а д я

Геть від мене!

Я до директора вас одведу.

(Замахується склянкою.)

К о м е н д а н т

Громадянко, то посуд — казенний,
Зачекайте! Я вже іду.

Надя виходить.

Ну, посада моя! Немає трудніш:
«Самі вирішуйте! На місці видніші!»
А він пішов і горя не знає.
І те не так і то не ото...
В газеті Гаранін Коврову лає,
А хто Гараніна лає? Ніхто!
Значить, Гаранін вище знову,
Йому неприємність не слід чинить.
Значить, так і запишем: Коврову
Сьогодні до вечора переселить.
Звичайно, можна б було Попову
Кінця ремонту і там почекать,
Коли ж начальство дало йому слово,
Не наша справа критикувать.
Виходить, я справу довів до краю.
Ум комендантський мене врятував.
Той, хто на данім етапі лає,
Вищий за того, хто лайки зазнав.

(Витягає з кишені наказ.)

Мною не буде програно битви...
Кілька коротких, залізних фраз.
Коли ж папірець на стінку прибитий,
Цей папірець — уже наказ.

(Прибив папір. Виходить.)

Пауза. Входить К р и л о в. Невпевнений, чи туди потрапив.
В його руці лист.

К р и л о в

(читає)

«Від телефонного апарату
Перші двері ліворуч». Отож,
Дотримуючи бойового порядку,

Візьмемо ліво руля. Ну, що ж,
Маю завдання перекувати
Громадянку з цієї кімнати.
За довір'я спасибі, та — легко сказати!
Я вихователем мушу стати.

(Читає лист.)

«Коврова... робота... скандал такий...»
Ого! Скандал! Суворе слово!
Чи це не та сама Коврова,
Яку зустрів я біля ріки?
Постукаєм. Тиша сама...
Певне, хазяйки дома нема.

(Побачив наказ.)

Що це? Якась об'ява?
Навіть наказ? Що ж тут у нім?..

(Зняв наказ.)

Ого, посувається, видно, справа.
Уже з'явилися вогонь і дим.

(Читає.)

«Наказ.

У зв'язку з тим, що Попов щиро любить
І збирається стати незабаром до шлюбу,
І вже наречена була тут,
А товариш Коврова живе одна,
То Попову мусить вона
Звільнити кімнату.
І за мотивами, вище повтореними,
Йому свою кімнату передати».
Ух ти, автор який моторний!
Цікаво б такого орла повидати!

Входить комендант.

Комендант

Це що ви з дверей зірвали?

Крилов

Так, писанину якусь дурну.

Комендант

Ви ризикуєте, щоб ви знали.

Крилов

Навряд.

Комендант

Я в міліцію вас потягну.
Я покажу вам, як рвать накази.
Попереджаю вас — це не забава.
У мене ви загуркочете зразу!

Крилов

Ух ти, до чого ж говорить цікаво!

Комендант

Ах, тобі весело, смішно, ти радий.
Дізнаємось, хто ти, звідки прийшов.

Крилов

Правильно. Депутат Верховної Ради
Крилов.

Комендант

(стає по команді «струнко»)

Товаришу депутат! Йй-богу
Велику помилку я вчинив.

За те, що наказа повісив такого,
Кари великої я заслужив.
Прошу доповісти про мене начальству,
І як годиться мене покарати.

К р и л о в

Стрічав я диговинки різні часто,
Таких не траплялося зустрічати.
Горілку п'єш?

К о м е н д а н т

І смаку не знаю.
Не можу бачить. Правду кажу.
Краплини горілки в рот не приймаю.
Тільки почую запах — біжу!

К р и л о в

Чарочку випий. Від страху, від дрожі
Поможе.

К о м е н д а н т

Я валер'янки б рад...

К р и л о в

От валер'янка тобі не допоможе:
Не та в ній сила, не той заряд.
Інше горюче тобі не завадить.

К о м е н д а н т

Загрубів, зачах в коридорах тісних.

К р и л о в

Так, значить, пішла Коврова? Досада!

Комендант

Пішли на вечір, певно, вони.
Молодь, весна, так би мовити, що ж!
Вирішили, так би мовити, зібратися.

Крилов

Усе ще дроз пробирає?

Комендант

Дроз!

Крилов

Вібрація, так би мовити?

Комендант

Вібрація.

Крилов

Ну, виграв цю сутичку швидко і просто.
В інститут попливемо, щоб не поспішать.
А душа у тебе невеликого зросту,
Дрібнокаліберна душа.

Комендант

Цілком справедливо. Інших вказівок не буде?

Крилов

Ні, вже! Куди вже! Бувай здоров!
І звідки беруться такі от люди?

Комендант

Я радий зустрічі, товаришу Крилов!
Ви вже йдете? Так не годиться.
Адже від вас я вказівок жду.

К р и л о в

Ні вже, браток, я краще піду.
З тобою возиться, як крапивою жалиться.

(Виходить.)

Комендант зовсім збентежений і переляканий.

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Перед завісою Солов'ї співають пісню-запрошення.

Сам заходь і друзів приводь;
Час весняний в природі.
Роки, стаж, науковий багаж
Залишай в гардеробі.

Ціль ясна, бо нині весна.
Ніжне сонце над нами.
Час весни зустріти ясний
Ми повинні піснями.

Проходить Гаранін. Солов'ї співають йому.

Гей, співай, товаришу мій,
Завтра в путь на світанку.
Громадянин, чого ж ви один?
Ваша де громадянка?

Ціль ясна, бо нині весна.
Ніжне сонце над нами.
Час весни зустріти ясний
Ми повинні піснями.

Відкривається завіса. Інститут. Гардероб. Вестибюль.
В інституті вечір. Танці виплеснулись навіть у вестибюль.

Солов'ї намагаються взяти в танець гардеробницю
тьотю Машу. Хвиля вальсу відкочується за сцену,
нагору, де у великому залі відбувається вечір. Музика
затишає, тепер її чутно тільки здалека. Сходами спускається
Суздальцев. Через сцену швидко іде Добнов,
ледве не налітаючи на Суздальцева.

Суздальцев

Обережно, спіткнулись! Так біжіть!
Куди поспішаєте?

Добнов

Дама жде.

Суздальцев

Чи не Коврова?

Добнов

Ну, що за жарти!

Суздальцев

Потанцювала, сердешна, хоча б.
Вчорашню «славу» сьогодні варто
Кваліфікувати як «пройдений етап».
І шукати незмінності марно.
А ви, як завжди, одягнені гарно!
Заздрю — ніколи ви не сумні,
Відпочити вмієте після роботи.

Добнов

Коли я слухаю вальс, в мені
Просинаються ніжні ноти.

(Танцює.)

Суздальцев

Та ви, я бачу, меткий танцюриста.
Хороший вальс?

З д о б н о в
Але спірного змісту.
(*Біжить нагору.*)

Суздальцев виходить. Входить Яша з портретом в руках.
Тьотя Маша вийшла звідкілясь із-за одягу. Бере у Яші
плащ.

Т ь о т я М а ш а
Яшо! Яшенько! Вимок бідний!..
Ну й видавсь вечір — дощ аж плющить!..

Я ш а
Мені, тьотю Машо, необхідно
На вішалці креслення це залишить.

(*Віддає їй портрет.*)

Креслення, попереджаю, важливе.
Бережіть, щоб ніхто не потяг!..
Криється в цьому папері, можливо,
Все моє; в даний момент, життя.
Різні нитки сплітаються в ньому.

(*Пішов, повернувся.*)

І ще до вас буде просьба моя:
Не говоріть, будь ласка, нікому,
Що цей рулончик залишив я.

(*Знову пішов, знову повертається.*)

Тьотю Машо, рулончик дома?
На місці кресленнячко?

Т ь о т я М а ш а
Спитав!..

Яша пішов.

(*Крутить портрет, цікавість не дає спокою.*)

Яша, — звичайно, дивак відомий!
Що ж він у кресленні цьому сховав?
Чого він так турбувався за ним!
Не видно, а очі сверблять безбожно.
Так, глянуть, між іншим, оком одним,
А потім згорнуть. Не можна!

(Поклала креслення, взяла знову.)

Мое, говорить, життя усе там.
Давай, стара, я розгорну.

(Розгорнула, ахнула.)

Ба! Та це ж на зразок портрета,
Та це ж дівчина. Ну й ну!
Немала — на полиці не вміщається,
А так, здається, зовні — до пуття.
Так ось в чому криється, як виявляється,
Оце саме Яшине життя.

Грім. Дощ.

Ух ти, грім, шибки задзвеніли!
Люблю, коли така злива гуде!

(Відчинила двері на вулицю.)

Ей, громадянко, ти геть змокріла?
Дивись, потонеш! Заходь, переждеш!
Матінко, дощ ллє, як із відра!

З вулиці входить Катя. Вона змокла.

К а т я

Вулиця, ніби ручай тече,
На тротуарі, як на містку, вузько...
Куди я потрапила?

Тьотя Маша

В Ноїв ковчег,
Та в який ковчег! З музикою.

Катя поправляє капелюшок, згори спускаються Солов'ї.

Солов'ї

Хто це?

Перший соловей

Вперше бачу її.

Третій соловей

Мое серце, забилося знову ти!

Другий соловей

Чекайте, ви — рядові солов'ї,
А я соловей-бригадир, так би мовити
Поговорю з незнайомкою сам,
Усе їй скажу, як серце велить.
Ви звідки, товаришко?

Катя

Звідтам.

Третій соловей

Ви надовго до нас?

Катя

Ні, на мить.

Перший соловей

Це товариство вам не огидне?

Катя

Ні, запитання ж прошу пояснить.

Третій соловей
Ви — частина зливи, як видно?

Перший соловей
Шматочок Москви?

Третій соловей
Чи образ весни?
Другий соловей
Як опинились ви тут?

Катя
Не знаю.
Це якось так сталося само.

Солов'ї
Чого ви бажаєте? Тістечка, чаю,
Дотепів, жартів, пісень, ескімо?

Катя
Нічого.

Третій соловей
Сюди квітку серця свого
Найкращу земля принесла весною.

Перший соловей
Ми понаносимо зараз всього.

Другий соловей
Тоді потанцюєте.

Перший соловей
Тільки зі мною.

Третій соловей
Тільки зі мною.

Другий соловей
Тільки зі мною.

Солов'ї вибігають. Катя знімає шляпу. Тьотя Маша
уважно її розглядає. Катя здивована.

Тьотя Маша
Хвилину, хвилину... Десь тут у нас...

Катя
А що таке?

Тьотя Маша
Профіль! Фас!
(Порівнює Катю з портретом.)

В рисах обличчя розходжень нема.
Громадянку, не ти це сама?

(Розгортає портрет.)

Катя
(убік)

Я. Звідки це тут?

Тьотя Маша
Дивіться!
Вона і є. Ніс, чоло, рот.

Катя
Будь ласка. не говоріть нісенітниць:
Це не малюнок, а анекдот.
Звідки ви цю афішу взяли?

Т ь о т я   М а ш а

Яка афіша! Адже це ти!
Перший раз чую таке, коли
Від своєї відмовляються красоти.

К а т я

Хто вам приніс його?

Т ь о т я   М а ш а

Знатъ не знаю,
Слова не видавиш, не підіб'єш.

К а т я

Ну, так я його забираю.

(Вихоплює портрет, вибігає.)

Т ь о т я   М а ш а

Громадянку! Громадянку! Куди ви! Це ж...
Розбійниця! Хапнула і гайда!..
Молоде-зелене. Ех, біда!..

(Кричить услід.)

Громадянку! Вернись!

Відповіді нема.

А як же, зараз...

Ех ти, дівчисько, такі діла!
Може, від долі ти сховалась,
Від нареченого втекла.

(Сумна сіла на те місце, на якому тільки що сиділа Катя.)

Згори біжать С о л о в'ї. Побачивши замість Каті тьотю
Машу, розгубились.

Перший соловей

А де ж вона?

Тьотя Маша

На душі — печаль!

Оркестра не чую. На вас не дивлюся.

Солов'ї

Ескімо, тістечка, чай...

Тьотя Маша

Давайте, з горя я підкріплюся.

*(Бере в них тістечка, чай, зникає десь за
одягом.)*

Солов'ї ідуть нагору, на вечір. Входить Крилов.

Крилов

Ну, от і друга стоянка моя.

Хто тут командує?

Тьотя Маша

(виходить із-за одягу)

Ая!

Крилов

Де ж ви, мамашо?

Тьотя Маша

Та тут я, тут.

Крилов

Багато хто тут, мамашо, тиняється.

Прийдуть, чуже пальто заберуть,

І назад не повертаються.
А власник сердиться, кричить, лає.
А ви, мамашо, ходіть сумні.

Т ь о т я   М а ш а

Сам ти не гардеробник буває?

К р и л о в

Ні, мамашо.

Т ь о т я   М а ш а

Бачу, що ні.

А хто ти такий?

К р и л о в

Я, мамашо, моряк.

А тепер, мамашо, мрія моя —
Побачить директора і Коврову.

Т ь о т я   М а ш а

Обійшлись з нею дуже суворо.

К р и л о в

Та ну?

Т ь о т я   М а ш а

Спочатку всі: ах та ах!
Але ж історія! Все може статись.
Як уночі, батечку, в віках —
Чи ж довго заблукатись.

К р и л о в

Тисячоліття минули, і де .
Який-будь просвіток там знайдеш?

Т ь о т я   М а ш а

Ох, і дуже складна наука!
Поглянеш — памороки забива.
На що гардероб — клопітлива штука,
А все ж спокійніше.

К р и л о в

Ти права.

Чи ж тут Коврова?

Т ь о т я   М а ш а

Нема.

К р и л о в

Отуди!...

А директор?

Т ь о т я   М а ш а

Петров? Чувать, в Ленінграді.
В кабінет заступника пройди.

(Показує наверх.)

К р и л о в

Краще б, звичайно, побачити Надю...

Т ь о т я   М а ш а

(згоджуючись з ним)

Все б розказала вона як і де,
Що її мучить, що тривожить.

К р и л о в

Значить, в історики не підем?

Т ь о т я   М а ш а

Боронь мене, боже!

К р и л о в

А що з нею сталося, скажи?

Т ь о т я   М а ш а

Звідки знать? Моя вішалка з краю.

К р и л о в

Ну, ти шинельку постережи,
А я розвідаю, розпитаю.

(Виходить.)

Згори долинає музика: хтось грає на роялі.

Т ь о т я   М а ш а

Музиці нема ні кінця, ні краю.
Стара я стала, а танці люблю.
Нехай вони наверху пограють,
А я подрімаю, посплю.

(Збавила вогонь.)

У вестибюлі стало майже темно. Тьотя Маша сидить збоку
непомітна, дрімає.

Входить   Н а д я

Н а д я

Я вернулась. Ще освітлений інститут.
На вулиці дощ. Промокла, спіткнулась.
Усе життя моє міститься тут.
Куди ж мені більше іти? Я вернулась.
Я тут була з ранку й до ночі,
Навіть і шум засідань любила.
Нікуди крім тебе іти не хочу,

Й робити без тебе що-небудь несила!
Тут, під світлом шуміли твоїм
Витівки, мрії у неспокої.
І от інститут став для мене чужим,
І я, мов прохачка, в передпокої.
Вигляд у мене який нехороший!
Що ж так самій і стирчать мені?
Може, ви, товариші макінтоші,
Зі мною згодитесь погомоніть?

(Вклоняється одягові.)

Дозвольте представитись: Надя Коврова.
Мовчите? Не цікаво для вас?

Наверху заграли вальс.

Чуєте, одяги, — музика знову!
Це — вальс. Розумієте, вальс!

(Співає.)

Чайка злітає над Волгу.
Сумно на серці чомусь.
Я відпливаю надовго,
Може, назад не вернусь.
Та і навіщо вертатись.
Це вже відомо давно:
Білому голубу щастя
Стукать не нам у вікно.

Надю, а може, ти й справді винна?
І зараз в море це вогняне
Тобі треба піти, ти сказати повинна:
«Друзі, вилайте, але прийміть мене!
Друзі, я зробила щось не так!
Може, заплуталась, може, зазналась,
Але ж у думках не інакше ніяк,
А другом вам щірим завжди залишалась».

Хтось іде... Сховаюсь! Соромно як!

(Ховиється в гардероб.)

Згори йдуть дівчина і Здобнов.

З д о б н о в

(веселий і жвавий)

Ну погодьтесь, скажіть «так».

Погляньте — ніч бреде за вікном.

Д і в ч и н а

Дощик стукає по дахах завзято...

З д о б н о в

Стомився бути я адвокатом,

Захисником чиймсь, опікуном.

Тут поряд клен зеленіє якраз.

А ви сьогодні дуже красиві —

І я кохаю трошечки вас.

Д і в ч и н а

Трошечки? І за це спасибі...

З д о б н о в

Ходімо де-небудь в садочок чудовий,

Будем бродить, говорить, мовчать...

Д і в ч и н а

Можна про це сказати Наді Ковровій?

З д о б н о в

Ну, навіщо жалю завдавать?

А я для неї дещо значу.

Над нею хмара нависла густа,

Певне, сидить край вікна, плаче,

Адже робітка, на жаль, пуста!...

Д і в ч и н а

Ви говорили не так, пам'ятаю:
Вартовим у Наді стояли на посту.
Тепер змінились?

З д о б н о в

А що це означає?
Це означає, що я расту.

Д і в ч и н а

Просто думку змінили свою?

З д о б н о в

Не будем так мілко ставить питання,
Мої не змінювались переконання,
Я переріс їх, я вище стою.
Не я один таку думку висловлюю,
А всі — так би мовить, начальство, штаб.
Загальна думка, що слава Коврової —
По суті пройдений нами етап.

Д і в ч и н а

Вас це засмучує?

З д о б н о в

Дуже!

Д і в ч и н а

Дуже?

З д о б н о в

Але зараз не хочу я сумувать.
Вечір, весна, плюс ви, мій друже,
Кличуть мене вдалину мандрувать.

Згадайте: «Скажи мені слово,
Посміхнись, наче квітка в саду,
Не терзай мовчанням знову...»
Ну, підем гуляти!

Д і в ч и н а

Не піду!

(Виходить.)

Здобнов обернувся, побачив Надю. Вона вийшла йому
назустріч.

З д о б н о в

Надю? Ви тут? А я шукав,
Бігав, питав, кликав, чекав...
Вальс...

Н а д я

Не підходьте. Не раджу вам.

З д о б н о в

Вас ваше горе мучить страшенно.

Н а д я

Дружба, Здобнов, однакова у мене
І на людях і сам на сам.

З д о б н о в

Надіє Петрівно...

Н а д я

Слухать не хочу!

Не наближайтесь!

З д о б н о в

Ви... Я один...

Н а д я

Я вас ударю і дуже боляче.

З д о б н о в

Ну, це вже, ви знаєте, перегин!
Надю, не будьте ідеалісткою!

Н а д я

Або ви підете...

З д о б н о в

Слухаю вас.

Піду, пригноблений такою звісткою.
Я винен... Прощавайте. Гарзд.

(Виходить.)

Н а д я

«Загальна думка — Надія Коврова,
По суті, пройдений нами етап».
Ні до кого не йди! Не шукай ні душі!
Уперше в скрусі такій опинилась.
Кепки, капелюхи, пальта, плащі —
От і все, що від друзів мені залишилось.

(Закрила обличчя руками.)

Із-за одягу вийшла тьотя Маша.

Т ь о т я М а ш а

Що сталося?

Н а д я

Ти не збагнеш.

Т ь о т я   М а ш а

Казала Гараніну? Він про це знає?
Адже він твій друг?

Н а д я

Авжеж!..

Знайомих з цим прізвищем в мене немає.

Т ь о т я   М а ш а

Гордість іще керує тобою!
Жаль, я зустріти не мала нагоди.

Н а д я

Піду поброджу, на мосту постою.
А він красивий в усяку погоду.

Т ь о т я   М а ш а

Що тобі, місця у місті мало
Чи сад для тебе зів'яв?
Одна ось так на мосту стояла —
Міліціонер її й оштрафував.

Н а д я

Смішна ти, тьотю Машо!

Т ь о т я   М а ш а

Смішна я?

Н а д я .

Прощай, тьотю Машо!

(*Виходить.*)

Т ь о т я   М а ш а

Нащо їй ріка?
Чого б на мосту їй стоять — не знаю!
Дожену, скажу їй про моряка...

(Біжить слідом за Надею.)

Згори йдуть Суздальцев і Крилов.

С у з д а л ь ц е в

Виявилась вона у цілому слабка,
Малувато душевної сили.
Сутичка перша абияка
Її, на жаль, надломила.

К р и л о в

Панночкою виявилась?

С у з д а л ь ц е в

На жаль, буває.

І ні на кого нарікать.
Ви — майстер, і я свою справу знаю.
Ми все це можемо легко узнать.
Кожному свій маршрут кораблю.
Гине в час бурі ніжна птичка...

К р и л о в

Дуже слабких я людей не люблю,
Така вже, знаєте, морська в мене звичка.
Тільки тут помилитись не важко, —
Ви не спускайте на неї собак.

С у з д а л ь ц е в

Ні вже, вона не злетить, — не пташка!

К р и л о в

А може, вона у kota в зубах?

С у з д а л ь ц е в

Ні, обстановка у нас ясна:
У грудях її пустота нерозумна.
Випадковий успіх вхопила вона.
А далі — крапка.

К р и л о в

Ну що ж, це сумно!

С у з д а л ь ц е в

І не кажіть... Прошу за мною!
Журба — журбою, весна — весною.
Банкет першотравневий у нас.
Прийнятно, знаєте, з молоддю бути.

К р и л о в

В розпал розваги потрапив до вас,
Даруйте, що зваживсь невчасно прийти.

С у з д а л ь ц е в

Що ви! Прошу наверх на годину!
Всі будуть раді — така людина! —
Участь візьмете в наших розмовах,
Чи потанцюєте?

К р и л о в

Не мастак!

Танцюю лише в домашніх умовах
Або на крижинах, як моряк.
Не проводжайте мене! Пізній час,
До того ж молодь чекає на вас!

Суздальцев

Тоді, коли будете в наших краях...

Крилов

А ви, коли будете в наших морях,
За Полярним колом, чи біля нього...

Суздальцев

Ми розумієм один одного.

Попрошались. Суздальцев піднімається сходами. Крилов
унизу. Вбігає тьотя Маша. Вона дуже схвильована.

Крилов

Що там, мамашо? Та що з тобою?

Тьотя Маша

Ех, лебедику, кепські діла!
Шойно тут Коврова була,
Запахнулась пальтиною голубою,
Шапчину біленьку в руки взяла.
Я хотіла догнати, але не змогла.
Піду, сказала, на мосту постою.
Навіщо це треба в ніч отаку?
Ну, що як покінчить вона з собою?
Очі закриє та бух в ріку.

Крилов

Що ти? Просто красивий вид,
Міст, весна, чудова погода...

Тьотя Маша

У кого, лебедику, душа болить,
Той на вид не дивиться зроду.

К р и л о в

Ти марно про це заводиш розмову!
Може ж такий ото сон приснитися!
Молода дівчина в нічку чудову
В голубому пальті не буде топиться.

Т ь о т я М а ш а

Все, лебедику, все може статись.
Ех, поганенькі тут діла!
Бо ж хотіла вона зостатись
І раптом взяла і втекла.

К р и л о в

Кажеш, вона в голубім пальті?

Т ь о т я М а ш а

В голубім.

К р и л о в

І давно подалася в дорогу?

Т ь о т я М а ш а

Щойно. Ти дожени, бо в житті...

К р и л о в

Інколи марні бувають тривоги.

Т ь о т я М а ш а

Чого б то їй справді іти на міст?
Певне, на серці її — не легко.

К р и л о в

А в тебе нема чого-небудь від сліз?

Т ь о т я   М а ш а
Нема.

К р и л о в
Як заплаче, зараз в аптеку.
(Виходить.)

Т ь о т я   М а ш а
Ти знайди її швидше, знайди!
За руку візьми і в аптеку vedi!
Входять Суздальцев і Гаранін.

Су з д а л ь ц е в
Гаранін! Дали ви правдивий аналіз.
Ладен підписатись, поставить печать.
Нарешті, мій голубе, ви признались,
Що не варт орлами курчат величать.
Що можна набить на цитатах руку,
Безліч їх по путі прихватить,
Але ніяк не можна в пауку,
Як у трамвай, на ходу ввійти.
Та от що, любий, мене вражає:
Вірний огонь ви відкрили, чому ж,
Коли Коврову я понижаю,
Ви мені кажете: «Не руш!»

Г а р а н і н
Драма Коврової — моя драма...
Печалі Коврової — печалі мої.
Я сказав їй правду відкрито і прямо,
Тому що я поважаю її.
Та ось чого я не розумію:
Хтось, невидимий ворог мій,

Моею статтею б'є по Надії —
Не по роботі — по ній самій!

Сузда льцев

Хтось? Адже ви, наскільки пригадую,
Автор статті. Злякались вогню?

Гараніи

Писав я правду. Моею ж правдою
Свою ви хочете прикрити брехню!

Сузда льцев

Вас недостойні подібні штуки...
Що я зробив? Висновок із статті...
Зрозумійте: інтереси науки —
Єдині інтереси в моєму житті.
Як там говорять, чия б корова...
Я не можу цю історію зам'ять.
Тому, як не жаль, доведеться Коврову
З роботи самостійної знять.

Гараніи

Та це ж Коврову зіб'є з дороги!
Повинні подумати з вами про те ми,
Щоб тема оця ж їй дала перемогу.

Сузда льцев

Нічого, хтось інший розробить цю тему.

Гараніи

Ви — цей «хтось інший»!

Суздальцев

А хоч би і я,

Адже, по суті, ця тема моя.
Давнішня, так би мовити, рідна.
Вона ж з нальоту її взяла.

Гаранін

Ви, що ж, звільняючи її, як видно,
Поправить хочете свої діла?

Суздальцев

Слова, слова!.. Я чув і дзвінкіші.

Гаранін

Я так не залишу цього.

Суздальцев

А шкода!

Прошу, не будемо говорити більше:
Коврова зажде. Невелика біда!

(Іде наверх.)

Гаранін бере з вішалки шляпу. Згори, з вечірки іде Яша

Яша

Мишо, здоров був!

Гаранін

Здоров був, Яшо!

Яша

Я не шуряк твій, ні сват, ні зять,
Ні дівер, але давня дружба наша

Мене примушує правду сказать.
Мишо! Справедливості ради,
Не бажаючи судити тебе,
Знаю: у відношенні до Наді
Ти по-хамськи повів себе.

Г а р а н і н

І ти? Ну, звісно — я лютий звір!
І двері вона не відкриє звірю,
Надя не вірить, і ти не вір!
Яшо, секрет я тобі довірю,
Тільки не виказуй, благаю!

Я ш а

Не викажу. Слово честі дано.

Г а р а н і н

Я Надійку люблю.

Я ш а

Я знаю.

Г а р а н і н

Ти це вже знаєш?

Я ш а

Давним-давно.

Г а р а н і н

Та невже тобі Надя сказала?

Я ш а

Ні.

Г а р а н і н

Під слово честі скажи, ми ж друзі,
Хто?

Я ш а

Мишо, ці секрети страшні
Давно відомі усій окрузі.
Від багатьох доводилось чути.
Кажуть, що любов тебе губить,
Що твоєї статті вогонь і отрута
Викликані тим, що вона не любить.

Г а р а н і н

Та це ж мерзотність, даю тобі слово.
Яшо, збагни!..

Я ш а

Розумію. Я сам...

Г а р а н і н

Коли б усе почалося знову,
То я знову таку б статтю написав.
Чорти, я ж її врятувати хочу!
Я ж для неї — справжній друг!
Але хтось навколо усіх морочить...
Хтось каламутить воду навкруг!

(Пішов.)

Із-за одягу виходить тьотя Маша.

Т ь о т я М а ш а

(побачила Яшу)

Матінко, Яша!

Я ш а

Ну, як мій рулончик?
Щоправда, це ж не голка мала...

Т ь о т я М а ш а

Лай мене, Яшо, лай, скільки хочеш!
Я рулончика не зберегла.

Я ш а

Де ж він?

Т ь о т я М а ш а

Пробач на милость!
Його вже вернути не можна тепер.
Раптом дівчина сюди заявилась,
Намальована на папері.
Рулон несподівано розгорнула,
І я вже ніяк еберегти не змогла!
Руками сплеснула, Яшо, й гайнула
І кресленнячко із собою взяла.

Я ш а

Звідки вона з'явилась? Коли?
Що говорила? Куди прямувала?

Т ь о т я М а ш а

Прийшла, коли вітер і злива гули,
І разом із зливою далі помчала.

Яша вибігає. Тьотя Маша приголомшена. Музика.

З а в і с а

ІНТЕРМЕДІЯ ДРУГА

Сквер. Лавка. Іде дощ. На лавці — Солов'ї.

Солов'ї

(співають)

По домах не тягне нас, —
Даль рожево квітне.
Здрастуй, місто, в ранній час,
Друже мій завітний!
По Москві весна іде,
Сплять на ліжках дітки.
Вулиці двірник мете
На світанку швидко.

Ах, весна московська,
Всіх обнять готова,
Площа Маяковського,
Вулиця Садова.

Як у пам'яті лишить
Ці зірки живії?
Як без зустрічі прожить,
Я не розумію.

Гаснуть зорі вдалині,
Місто в фарбах різних.
До побачення, до ні...
До зустрічей ніжних!

Ах, весна московська,
Всіх обнять готова,
Площа Маяковського,
Вулиця Садова.

У цей час проходить пара. За парою — Яша. «Катя!» — кричить він. Дівчинна оглядається. Це не Катя. Яша в горі.

Над Москвою дощ іде,
Теплий дощ, весняний.
А кого юнак той жде
Від кохання п'яний?
Дощик вимочив сади,
Від пилюки вимив.
Десять тисяч тонн води
Він на місто вилив.
Ах, весна московська,
Всіх обнять готова,
Площа Маяковського,
Вулиця Садова.
Зранку він прийшов до нас,
З півдня теплий, гарний.
Хлопче, йти додому час, —
Не прийде кохана.
Хоч весною дощ іде,
Квітів не збиває.
Все одно, вона прийде,
Прийде, бо кохає.
Ах, весна московська...

Світло гасне.

КАРТИНА П'ЯТА

Новий Камінний міст. Видно Кремль. Ледь світає.
На мосту Надя, віддалік — міліціонер.

Н а д я

Прямо не знаю я, що зі мною,
Що робити, куди мені йти?
Ех, якби хвилиною стать легкою

До моря-Каспію попливти!
А тут треба думати, з чого почати.
В житті, як видно, не так все просто.

Нерішуче підходить міліціонер.

М і л і ц і о н е р

Змушений вас я потурбувати.
Може, пройдете все-таки з мосту...

Н а д я

Кому-небудь я заважаю?

М і л і ц і о н е р

Хочете, стійте біля води!
Та той, громадяночко, хто близько від краю,
Може раптом звалитись туди.

Н а д я

В мене, товаришу, — горе безкрає!
Погибаю я ні за гріш!

М і л і ц і о н е р

В таких випадках чомусь вважають,
Що варто на міст поспішати скоріш.
Тугу нібито міст розвіває.
Допомагає їм від біди,
І що туга тоді у людей зникає,
Коли вони дивляться на рух води.
Не поділяю я цей відомий
Погляд на воду та на мости.
Бо я особисто вважаю, — дома
Горе краще можна знести.
Щоб гроза кругом клекотала,

А будинок од вітру дрижав,
Щоб чарочка поряд стояла,
Щоб хлібець близенько лежав.

Вдалині несамовито гуде мотор.

(Дивиться туди.)

Хто там швидкість розвинув такую?

(Наді.)

Удома треба журбу лікувати!

Знову реве мотор.

Летить!

(Свистить.)

Зараз я його оштрафую
І знов повернуся порозмовлять!

(Біжить вбік, свистить, повертається.)

То ж то! Не натискай на педалі!
Тепер, до громадянки ходім.

На міст зійшов К р и л о в, зупинив міліціонера.

К р и л о в

Ви тут дівчини не стрічали
В голубому пальті?

М і л і ц і о н е р

В голубому пальті?

(Показує на Надю.)

Оця, погляньте?

К р и л о в

По всіх прикметах...

М і л і ц і о н е р

Вигляд засмучений в неї такий;
Стоїть, схилившись над парашетом:
Чому я, каже, не хвиля ріки?
Роботу провести хотів виховну,
Коротко зміст життя з'ясувати,
Але один тут водій майнув,
І нашу бесіду встиг обірвати.
Мчить, мов ракета кудись на Венеру,
Швидкість сто десять, вогнів нема...
Ну, я, звичайно, за це шофера...

К р и л о в

Я підійду, бо вона ж там сама.

М і л і ц і о н е р

Правильно. Роз'ясніть їй, значить,
Розтлумачте про весну та про ріку...

К р и л о в

Плаче?

М і л і ц і о н е р

По всіх прикметах — не плаче,
А сльози от-от зволожать щоку.

(Відходить вбік.)

К р и л о в

(нерішуче підходить до Наді)

Може, це нескромно, невірно
На мосту підходить з привітом мені.
Та ми зустрічались, Надіє Петрівно!
Ви не пригадуєте?

Н а д я

Ні.

К р и л о в

Ні?

Ну і не треба... Я, значить, Крилов.

Н а д я

Крилов?

К р и л о в

Він самий. Іду за вами.
І на цьому мосту, вітрам на зло,
Обмінятись хочу двома словами.
Вам треба силу і твердість знайти:
В інституті становище зараз — не жарт.

Н а д я

(різко)

Жаліти! Для цього б не треба іти.
Я дуже вас прошу, не варто!

К р и л о в

Ваш директор сказав, що нема..

Н а д я

Пробачте, я хочу побути сама.

К р и л о в

На мосту? А не холодно?

Н а д я

Як-небудь...

К р и л о в

А тут на мосту може вітер продуть.

Н а д я

На мосту? А я не боюсь простуд,
Я люблю таку от погоду.

К р и л о в

(до міліціонера)

Власне не всякий, хто стоїть на мосту,
Мусить, як правило, падать у воду.

Н а д я

У воду? Звідки ви це взяли?
Ні, Ковровій, у воді не бувати!

М і л і ц і о н е р

І з цього б зразу ви й почали.
Нащо ж міліцію хвилювати?

(Відходить.)

К р и л о в

(до Наді)

Аналіз усіх помилок, протиріч
Не варто робити, — самі зумієте?

Н а д я

Не варто.

К р и л о в

Чудово! Гора з пліч!
А можна так, постоять?

Н а д я

Стійте!

К р и л о в

Я також люблю у таку погоду
Невідомо де ранки стрічать молоді,
Дивитись на талу весняну воду...

Н а д я

А що в ній хорошого, у воді?

К р и л о в

Тоді любоватись, як хмари спішать.
Давайте на небо дивитись весняне.
Все воно — вдалині, в прозорім тумані,
Глянеш — і завмирає душа.
Подивимось, чи ні?

Н а д я

Не варто.

Подумаєш, радість яка, не збагну,
Дивитись в жорстокого простору шати,
Де хмари безглузді плывуть вдалину.
Нема їм до нас ніякого діла.

К р и л о в

Значить, і хмарам уже влетіло.
Якщо вже й весна не вривається в груди,
Тоді на людей слід увагу звернути?
Он, подивіться, проходить пара.
Здивовано дивиться постовий:
Вони непомітно зійшли з тротуара,
Ідуть у захваті по мостовій.

Торкаючись плечем до плеча, ідуть,
Обірвавши раптово фразу...
Про що говорять? Ні про що, мабуть,
І про все одразу.

Н а д я

Хороше ранок в дорозі стрічать,
З пронизливим вітром зштовхнутись швидким.
Хороше йти, говорити, мовчать,
Тільки немає куди і з ким.
Може, помилилась — і там, і тут,
Може, багато дурниць наробила,
Потім вершіть надо мною свій суд,
А зараз збагніть, — я сама залишилась.
Ну, куди мені йти? До кого?

К р и л о в

А друзі?

Н а д я

Один до одного.
Я до них прибігла. Мовляв, так і так,
Дружбу давайте відновим гарячу.
А друзі кажуть мені: «Пробачте!
Ви — уже пройдений нами етап».

К р и л о в

А ви доведіть, що це не так.

Н а д я

У мене опускаються руки.
Я думаю, може, це вже кінець?

К р и л о в

Зверніть увагу, — борець науки.

Надя

Вам легко казати — борець!
Вам легко...

(Заплакала.)

Крилов

Отак завжди!

Вода — струмками. Ох, громадянки!
Коли б я не купив валер'янки...

(Дістає пляшечку.)

Чекай... А накапать її куди?
А чим розбавить! Неможливо.
Ну, не чекав я такої біди.
Друзі, та це ж просто жахливо!
На мосту, над рікою — ні краплі води...
Може, побризкати її, покропити?
Коврова, що мені з вами робить?
За вами я йшов, не як нянька вмовляти.
Не помічник я діда Мороза.
Не хочу витирати вам сльози,
Мені таланту шкода, таланту!

Надя

А ваша жалість мене ображає,
Без неї обійдусь як-небудь.
Ви праві: різкий тут вітер гуляє,
Може здорово вас продуть.

Крилов

Дозвольте...

Надя

А знаєте, скільки моя робота
У мене крові відняла?

А на вас — розумію — без моїх турботок
Завжди чекають діла.

І які! Величезні! У вас до хвилинки
Весь ваш, певне, розписано час.

А невдача однієї людини —
Ну, хіба це масштаб для вас?

К р и л о в

Але доводиться, треба признатись,
Дрібними випадками також займатись.

Н а д я

Ну, тоді візьміться за баню!

Бані у нас, по суті, нема.

А я із зціпленими зубами

Бажаю все пережить сама.

Ліфт псується у нас щогодини,

Продають у кіосках несвіжий квас...

К р и л о в

А невдача однієї людини?

Н а д я

Ну, хіба це масштаб для вас.

Ідіть, ідіть, я дуже вас прошу!

І чого б вам не спать, по ночах тиняться?

К р и л о в

А ви усе-таки дуже хороша...

Щоб часом старому не закохаться!

Не соромтесь, проберіть добре,

Не церемоньтесь зі мною... Ваша

Оця жорстокість мені до вподоби.

А Суздальцев про вас мені: «Кваша!

Шукав, — говорить, — я в ній людини,
Шукав у ній силу і не знайшов».
І я у аптеку з цієї причини
За розрадою для вас зайшов.
Як, я думаю, сльози витру?
Де я знайду потрібних слів?
І я, пробачте, ледь не півлітра
Валер'янки вам купив.
«Вогонь у Коврової, — каже, — пропав,
Загинула, з першим зіткнувшись горем».

Н а д я

Суздальцев так про мене казав?
Мені ж він, бувало, інше говорить.
Він так помагав мені.

К р и л о в

Він помагав?

Н а д я

Сам на квартиру мою приїхав...

К р и л о в

Для чого ж все-таки він збрехав?
Не задля жарту, не задля сміху?
В цьому питанні не простий зміст.
А світанок, світанок! Погляньте, злюка!
Посидьмо, спочинемо трохи...

Н а д я

А міст?

К р и л о в

Що міст?

Міст, Надіє, пречудесна штука!

На мосту з'являється Яша.

Ось наближається ранній прохожий,
Запропонуєм і йому відпочить.
Товариш прохожий на когось схожий...

На д я

На Яшку... Сам Яшка справді мчить.
Яшо!

Я ш а

Надю? Ти тут і так рано сьогодні?

К р и л о в

А вам хто так рано спати не дає?

Я ш а

Це дуже дивно!

К р и л о в

Я з вами згодний.

На д я

У мене причини...

Я ш а

(зітхнув)

І в мене є.

На д я

Не знайшов?

Я ш а

Немов не знались.
Міста обшукано кожний куток.

К р и л о в

А ми із вами стрічались...

Я ш а

Стрічались?

К р и л о в

На Ленінських горах.

Я ш а

А, морячок!

Чого ж ви тут?

К р и л о в

Посидіть охота.

Говоримо з нею...

Я ш а

До дня?

К р и л о в

Як їй таку написати роботу...

Я ш а

В інституті розмови, вогонь, маячня.
Відкрию секрет. Не кажучи й слова,
Про все, що не сподобалось мені,
Я написав депутату Крилову.

К р и л о в

Крилову? Він відгукнувся?

Я ш а

Ні.

К р и л о в

От бюрократ!

Я ш а

Вертайте назад!

На вітер не кидають слів, здається,
Я думаю так: герой, депутат
Про Коврову, напевне, чув. Відгукнеться.

К р и л о в

Ви з ним стрічались?

Я ш а

Раз, ненароком.

К р и л о в

Який собою?

Я ш а

Та пара не вам!

Високий, підтягнутий, бистроокий,
Богатир, мрія, та куди там...
З півроку він відомий народу,
Та скоро слава про нього піде.
Хоробрий безмежно: вогонь і воду,
Лід і полум'я — все пройде!
Слів не забуду його знаменитих!
Він споминав...

К р и л о в

Споминав?

Я ш а

Споминав,

Як на ведмедя прийшлося ходити
Малим з рогагиною...

К р и л о в

Брехав!

Я ш а

Брехав?

Люди йому, як відкриті двері,
Сила його зрідні чудесам.

Ви що, не вірите мені?

К р и л о в

Не вірю.

Я ш а

Чому?

К р и л о в

А тому, що Крилов — я сам.

Я ш а

(охоплений жахом)

Ви — Крилов?

К р и л о в

Треба сказати, —

Поети і ті не змогли б

Отак обличчя мое уквітчати...

Я ш а

Ви — Крилов?

К р и л о в

Я — Крилов.

(До Наді.)

Влип!

Забудьмо усе це, товаришу Яшо!

Я ш а

Ви — Крилов?

Н а д я

Яшо, мовчи!

К р и л о в

Листівку, я мушу сказати, вашу
Поштар своєчасно мені вручив.

Я ш а

Ви — Крилов?

К р и л о в

Іншого слова

Згадати зараз не можете ви?
Сідайте! Ну, що ж, Надіє Коврова,
Грізна товаришко, дочко Москви.
Не часто світанки ми зустрічаєм,
Пора казкова, чарівна!

(До Яші.)

Тебе, брат, відлюдним зробила весна?
Згадай що-небудь... Порозмовляєм...
Ну, говори! Досить мовчать!..

Я ш а

Ви — Крилов?

К р и л о в

(махнув рукою)

На мосту прекрасно!
Давно я світанок такий не стрічав.
Давайте затягнемо пісню сучасну!
Пам'ятаєте? На косогорах
Заблукався один капітан,
А ви співали. І дуже скоро
Капітан її вивчив. Та чи не та?

(Співає.)

Розлилась Москва-ріка широко.
Чом на серці лід о цій порі?
По мостах московських одиноко
Часто я гуляю до зорі.

М і л і ц і о н е р

(підійшов під час співу, раптом затягнув гучним басом)

На Волгу, аж до Каспію
Відходить пароплав.

К р и л о в

(здивовано)

А ти коли розучити мав?
Ну, брат, слух у тебе на славу.

М і л і ц і о н е р

Князя Греміна в клубі співав.
Для нас така пісня — забава!
Коли я нижче фа протягну,

Покажу, як співати, людям.

(Співає.)

«Й життя, і молодість, і щастя!»

(Справді, бере нижнє фа.)

К р и л о в

Не будемо тишу порушувать, ну,
Давайте не будем.

М і л і ц і о н е р

Давайте не будем.

К р и л о в

Співай тихо, та не спіши.

Видно по всьому, ти, браток, непосида,

А люди співають пісень для душі,

Для своєї душі і душі сусіда.

Міліціонер і Крилов співають. Надя приєднується до
них.

З а в і с а

ДІЯ ТРЕТЯ

КАРТИНА ШОСТА

Готель «Москва». Номер Крилова. Кілька дверей. Секретарка вносить папку з паперами.

К р и л о в

Оксано Петрівно, що це?

С е к р е т а р к а

Діла.

К р и л о в

Ну, привалило сьогодні! Багато!

С е к р е т а р к а

Я головніші вам принесла.

К р и л о в

Ох, і тяжка ти, папка депутата!
Справ чималенько, сказати правду!

(Віддає секретарці листи.)

Не пропустить би якоїсь мимо:
Цього листа слід відправить в райраду,

Цього в міліцію, цього до Криму.
Ну добре.

Стук у двері.

Хто там?

Г а р а н і н.

(входячи)

Гаранін

Секретарка виходить.

К р и л о в

А, Гаранін, давно пора!
Кого там іще стаття ваша ранить?
Хто ще від хвацького гине пера?

Г а р а н і н

Не смійтесь, товаришу Крилов!

К р и л о в

Не буду!

Як справи з Надею?

Г а р а н і н

Їх нема.

Її байдужість стискає груди,
Що б не сказав я їй — дарма!
Раніш бувало сварки кипіли,
Хвиля за хвилею мчали горою.
А тепер вона уже тиждень цілий
Абсолютно ввічлива зі мною.
І я не знаю, куди податись,
Я приголомшений холодом цим.

День, коли Надя почне знущатися,
Буде святом найкращим моїм.

К р и л о в

Ти цілком вірно зробив. Стаття...
Любов не стала тобі на заваді.
Ти цілком вірно зробив. От я
Так не міг би зробити, мабуть...

Г а р а н і н

А як би ви зробили?

К р и л о в

Мені

Неясно самому. Справа важлива.
Може б, статтю прочитав їй одній...

Г а р а н і н

Але ж це невірно було б!

К р и л о в

Можливо.

Ти критик — друг. Ти — не лютий звір.
Ти був чутливим, чесним... Тимчасом
Бувають такі хвилини, повір,
Коли хочеться критика вигнать надвір,
А з другом просто поплакати разом.
Може, цього їй і бракувало:
Трошечки звичайнісіньких сліз.
Та в розписі дружби твоєї не стало
Місця, щоб ти туди пункт цей заніс.

Г а р а н і н

Прошу...

К р и л о в

Життя гортаючи книгу, —
Ти пробач, я трохи знаю життя, —
Я помітив, що інколи вигук
Буває змістовніший, ніж ціла стаття.
Можна кричать і від крику оглухнуть,
То масло лити, то мед повсякчас,
А можна за руку взяти — і охнуть!
А той, кому слід, зрозуміє враз!
Прочитав я статейку твою про Надю.
Я полум'я в ній і сміливість відчув,
Та все мені хочеться крикнути: «Дядю!
А ти де був?»

Г а р а н і н

Я не хотів її знищити статтею.
У статтю клубок моїх нервів ліг.
Я хотів...

К р и л о в

А допоміг ти нею?

Г а р а н і н

Ні, здається, не допоміг.

К р и л о в

В Арктиці не доводилось бувать?

Г а р а н і н

Ні.

К р и л о в

Уяви, — пільма, непогоддя.
Прогавив день — треба лід розбивать.

А вчора ще тільки були розводдя.
Тільки вчора — а інша пора!
Вчора знайшов би словечко, фразу.
А з Ковровою не вчора почалася гра...
Адже лід утворився не зразу.
А тут у вас після меду — снарядом!
А ти де був?

Г а р а н і н

Рядом.

То що ж робити?

К р и л о в

Відповідаю.

На жаль, товаришу, не знаю сам.
А коли б я знав, то давно б, гадаю,
Книгу про серце людське написав.
Людина — це, брат, тобі не жарти.
Випадків різних мільйон ущерть.
З одним тобі чуло обходитись варто.
Іншому, попросту: «Вийди геть!»
А третьому, хай пощади не жде,
Слід надавати по шиї — і тільки.
А коли серйозно, — то скільки людей,
Стільки задач і вирішень стільки.

Г а р а н і н

(виглянув за двері)

Надя?

К р и л о в

Ти бач, як злякався тут!
Значить, кохаєш! Підтвердить весь світ.
Причепурись! Підтягнись! Поправ галстук!

Входить Надя.

Н а д я
(до Крилова)

Здрастуйте!

К р и л о в
Здрастуйте!

Н а д я
(до Гараніна)
Привіт!

Г а р а н і н
Привіт!

К р и л о в
Небагато почув. Не добавимо, часом?

Н а д я
Як живете?

К р и л о в
Та як завжди.
Займаюсь банею, ліфтом та квасом,
Морськими справами вряди-годи.

Стук у двері.

С е к р е т а р к а
(із-за дверей)

До вас прийшли.

К р и л о в
(виглядає за двері, повертається)
От нежданий візит!

З таким гостем каші не звариш.

Г а р а н і н

А хто це?

К р и л о в

Капелюх, тростина, статечний вид...
Суздальцев — багатогранний товариш.
Що ж робити, друзі, все ж?

Н а д я

Я не хочу його бачить.

Г а р а н і н

Я теж.

К р и л о в

Ну, хоч в чому-небудь та згодні.
Але ж я тут хазяїн сьогодні.
І з вами треба порозмовляти
І його прийняти повинен.
Ви посидьте в сусідній кімнаті...
Пробачте, винен.
Забув: дві ворогуючі держави,
На мир іще не вийшов декрет.

(Розводить їх по кімнатах.)

Ви — наліво, ви — направо,
Я — посередині — нейтралітет.

(Впускає Суздальцева.)

Суздальцев

(входячи)

Затримаю вас на хвилину, одну,
Не більше. І залишу знову.
Ви так до душі припали...

Крилов

Та ну?

Суздальцев

...Що вирішив я продовжити розмову.
Та у вас... діла. Телефон не засне.
Бачу, листами стіл завалений.
Може, в деяких з них і мене
Словами різними називали.
Це ж дуже просто — настрочить депутату
Лисячим почерком кілька фраз.

Крилов

Тут, дійсно, листів багато,
А, уявіть, ні одного про вас.

Суздальцев

Питанням Коврової, без зайвих поз,
Я стурбований всерйоз.

Крилов

Всерйоз?

Суздальцев

Повірте, до вас я прийшов не марно.

Крилов

Мені це питання відоме гарно.

Суздальцев

Я хочу вам повні відомості дати, —
З ким доводиться мені працювати.
Гірко я думаю знову і знову:
Хто мене оточує? На жаль! Здобнови.
І горе інших — для них торг.

Крилов

У вас є Гаранін.

Суздальцев

Місцевий парторг?

Це справді приклад! Ось його сфера:
Ефектна поза, стаття, кар'єра...
По темах — сусідка у нього Коврова.
Він же нічого іще не має.
До того ж, чутки йдуть, в інтимних розмовах
Коврова сказала, що не кохає.
Тоді завмерла пісня весільна,
Статейка блиснула, вдарив грім!

Гаранін неспроможний стримувати роздратування, ви-
глядає із-за дверей. Суздальцев його не бачить.

Крилов

(говорить водночас йому і Суздальцеву)

Терпіння, треба мати терпіння!
Заспокойтесь, узнаємо, що по чім.
Ну, далі, Коврова?

Суздальцев

Справа тяжка!

Крилов

Та що ви?

Суздацьцев

Людина слабка, на горі!

Я, як можу, тягну її вгору,
А вона схолола... Така вже, така...
Чванливість сумнівом зразу змінилась.
Вона від усіх відвернулась сама.

Крилов

Тобто, кілограм зарозумілості
На грам таланту і грам ума?

Суздацьцев

Правильно. Жінка! Виглядає мило.
Талантик є. Малій, я б сказав...
Скільки приходило друзів, молило,
Щоб я історію цю зам'яв.

Крилов

Молило?

Суздацьцев

Не прямо, а так, делікатно,
Натяком. Жаль, мовляв, праця, час...

Тепер Коврова в обуренні рветься в кімнату. Суздаць-
цев її не бачить.

Крилов

(каже водночас до нього і до Коврові)

А ви б їм сказали: «Ідіть в кімнату!
Заспокойтесь! Покличуть вас!»

Суздацьцев

(не розуміючи)

Куди покличуть?

К р и л о в

Це так я, до слова.

С у з д а л ь ц е в

Ви мало знаєте Надю Коврову.

К р и л о в

Можливо. Та от що безперестану
Мене дивує, не можу забути:
Мені здається, в цю нормальну рану
Хтось добавив краплю отрути.

С у з д а л ь ц е в

Незнана сила вступила в бій,
Хтось підкинув дровець, як вогонь розгорівся,
І звичайний, хоч і глибокий біль
В злоякісне запалення перетворився.

К р и л о в

Прошу вас, ви цього не забудьте,
Схоже на правду воно з лиця.
Ви проникливі, ну так будьте
Проникливі до кінця.

С у з д а л ь ц е в

Хтось усе-таки нам заважає.
Ні, я шкідництва не потерплю.

К р и л о в

А по-моєму, і без ворожої зграї
У нас чимало є падлюк.
Вони не сходяться темної ночі,
У вікна не лазять, дверима не грюкають,

Але падлюка, якщо й одиночка,
Все одно залишається падлюкою...

Суздацьцев

Слова красиві говорять завжди,
Радять і співчують порою,
Самі ж паскудять.

Крилов

Я дуже радій,
Що в цьому ви згодні зі мною.
Чудово.

Суздацьцев

Нагадаю один
Яскравий випадок, прикладу ради.
Є в нас комендант.

Крилов

Крутий громадянин!

Суздацьцев

Він намагався виселить Надю.

Крилов

Поговорить я хотів про це з вами:
Я з ним обмінявся двома словами...

Суздацьцев

І він вам, напевне, сказав, що я
Звелів йому досадить Ковровій?

Крилов

А ви догадливі! Даю вам слово!

Суздальцев

Така вже доля гірка моя!
Ви пробачте, що нарікаю.
У вас, напевне, не так огидно.

Крилов

Буває. Та от сидиш, розмовляєш,
А хто за плечима стоїть — не видно.

Суздальцев

Лестощі, заздрість — готові різати.
Я обурений до глибини душі.
Надя і Гаранін входять у кімнату.

Крилов

А ви скажіть їм: «Куди ви лізете?
Мить зачекайте, товариші!»

Суздальцев

Буду надалі не так верховодить,
Кожному з них я дам одкоша.

Крилов

Хвилинку!

Гаранін

Що ж це виходить?!

Крилов

(до Наді)

Секунду!

Надя

І він мене утішав!

Суздальцев

(побачивши їх)

Що за схованка? Що це значить?

Крилов

Тепер розмова піде інакше.

Тепер, як кажуть, розв'язано руки.

Суздальцев

Ви ображаєте особу мою.

Гараніи

Тільки подумайте, муж науки!

Крилов

Не всякий муж прикрашає сім'ю.

Суздальцев

Хто бажав допомоги таланту?

Я чи він? Хто помагав?

Крилов

А в коридорі звелів коменданту,

Щоб той з кімнати її прогнав.

Суздальцев

Я думав, що мужність її не покине,

Посилить хотів до життя апетит.

Крилов

А мені сказав, що вона не пташина

І, як видно, вже не злетить.

Суздальцев

Ви не збагнули моїх почуттів:
У вас я пораду знайти мріяв.
Я до вас не прийду більш ніколи в житті.

Крилов

А я вас про це і прохати не смію.

Суздальцев виходить.

Гаранін

Потьмарився світ йому через Надюшу.
Он що затіяв, он що верзе!

Надя

Як же мене він ненавидів дуже!

Крилов

Хіба це ненависть? Підлість — і все!
Невже ви думаєте, — цей мужчина,
Надю, усіх ваших бід причина?
Ми от його прогнали враз,
А причина лишилась.

Надя

В чому?

Крилов

В вас!

Ну що б вам цей Суздальцев міг зробити,
Коли б не зазнайство ваше бридке.
Сильніше від злоби, від заздрості світу
Маленьке серце людське.
Подумаєш, комендант, нападки!

Все буде в порядку, якщо серце в порядку.
Наша справа — усунуть лихо,
Перемогти ж мусите — ви!
От і дісталось вам на горіхи,
Надю Коврова, дочко Москви!

(До Гараніна.)

А все-таки я люблю її. Не ревнуй, не бійся!
За те, що далеко пливти кораблю,
За талант, за неспокій, за різкість,
За те, що всіх пережене, — люблю!
Люблю за те, що кипуча зосталась,
Зі мною полаялась біля ріки,
За те, що моя минає старість
Поряд з юним вогнем таким.
Юність! З Арктики вітер шугаючий!
Вчора, здається, вчив перші слова.
І я думав, я — хлопчик, ну, юнак іще,
А мені вже — п'ятдесят два.
А в неділю в садочку зеленім
На малечу дививсь дотемна,
Шкодував, що дочки нема в мене,
Такої ж химерної, як вона.
Ех, не хотів я про це говорити...
Скоро в далекім я буду краю,
Полярне сонце буде світити
На лід і на стоянку мою.
І ось там, в льодах, так би мовити, дома
Бажав би, щоб телеграма прийшла швидко,
Яку б прислала напівзнайома,
Оця ось нерідна дочка.
Я вирвав би ту телеграму в радиста,
Читав би її рядок по рядку:
До обіду б причепурився

І замовив сто грам коньяку.
За вашу юність, знайомство з вами,
Я з рушниці зробив би салют.
Але боюсь, що такої телеграми
Вони з Гараніним мені не пришлють.
Ну і не треба!

Гаранін подає йому склянку води.

А що це значить?

Г а р а н і н

Іване Івановичу, даю...

К р и л о в

Що «даю»?

Г а р а н і н

Іване Івановичу, Коврова плаче.

К р и л о в

Дайте води!

Г а р а н і н

Не візьме мою!

К р и л о в

До чого ж ви суворі, їй-право!
Залізні люди! Не серце — мідь!
Надю! — ворогуюча держава
Дуже просить вас: не ревіть!

Надя встає і швидко виходить.

З а в і с а

ІНТЕРМЕДІЯ ТРЕТЯ

Лава, бульвар. Молода мати з немовлям на руках. Дитина плаче. Входить Яша.

Яша

Мої надії ледве живі,
Я обійшов усі сквери, і мало.
Скажіть же, скільки є лав у Москві?
На якій вона зустріч мені призначала?

(Сів на лаву.)

Дитя заплакало. Яша пішов. Увійшли три Солов'ї. Почули плач дитини. Намагаються заспокоїти її, як уміють. Дитина плаче ще дужче. Тоді Солов'ї співають їй колискову.

Солов'ї

Ах, любий хлопчику, в цю пору
Поговорити ми прийшли.
Нам через двадцять буде сорок
І навіть з гаком немалим.
Суворо-ніжною рукою
Тебе голублячи, дитя,
Наш юний друже, із любов'ю
Москва пошле тебе в життя.
Колись весняною порою
Увечері ми не заснем, —
За двадцятилітнім, тобою,
Ми, сорокалітні, підем!
Підем гуляти на майдани
І на проспекти молоді,
А Палац Рад, він хвилювання
У грудях викличе тоді.
Йдучи по вулиці широкій,

Усі ми вклонимось Кремлю
І на Москві-ріці глибокій
Кивнем морському кораблю.
Колись весняною порою
Увечері ми не заснем, —
За двадцятилітнім, тобою,
Ми, сорокалітні, підем.
Чого, маля, тобі лежати,
Учися бігати скоріш!
Тебе ми будемо чекати —
Старіти будем повільніш.
І все це збудеться, повірте
У солов'їні ви слова!
Якщо і є секрет безсмертя,
Він називається — Москва.
Колись весняною порою
Увечері ми не заснем, —
За двадцятилітнім, тобою,
Ми, сорокалітні, підем.

І проспівавши пісню, Солов'ї прислухаються, чи не плаче дитина. І чують: дитина повторює мелодію приспіву.
Солов'ї приголомшені.
Світло гасне.

КАРТИНА СЬОМА

Обстановка другої картини.

В коридорі.

Друга половина дня. Гарна погода. Навіть у коридорі сонячно. Комендант наводить порядок: ставить на телефонному столику два вазони з квітами, здуває пилію.

Тьотя Маша

Що ж це без світла так і сидіти?

Комендант

(зажурено)

А ви ніжніше, стара, якби!
Прагне серце моє привіту, —
Ми люди теж, а не гриби.

Тьотя Маша

А хто Коврову хотів прогнать?
А хто підкрався тигром до неї?

Комендант

Прошу вас цього не споминать,
Слабкої душі не терзати моєї.
Рука депутата ударила сміло,
І я дістав хороший урок,
А тепер енергійно взявся за діло
І контролюю кожний крок.

Тьотя Маша

Іроде, сотні ти літ проживеш,
Одним ударом тебе не звалиш,
Так ти ловко сам себе б'єш,
Що ніби виходить, сам себе хвалиш.
Зміни ось лампу: зовсім не світить,
Без вогню ж мені не сидіть!

(Виходить.)

Комендант

(сам. Він сумний)

Тяжко жити стає на світі,
Тяжко хід подій зрозуміть.
Маятник ходить від краю до краю,

Все змінюється. Це я добре збагнув...
Вони сьогодні Коврову лають,
Завтра Крилов їх лає. Ну!..
Сьогодні я з цими, а завтра — з тими,
Я збився з путі, помилитись боюсь.
Усе життя шукав я системи,
До начальства тривалого тягнувсь,
Щоб про майбутні не думати дні,
На людей, щоб не змінювать погляд часто,
Щоб точно було відомо мені,
Де начальство, а де не начальство.

В свою кімнату проходить Надя. За нею Гаранін.
Комендант на ходу вручає йому вазон з квітами. Гаранін
бере його, навіть не помітивши коменданта. Засмучений
комендант гасить світло і виходить.

В кімнаті Наді.

Г а р а н і н

Локони два на моєму столі,
Пам'ятаєте? — я зберігаю.
Усе, що найкращого є на землі,
Іменем Надя я називаю.
Квіти — Надя, а дощик — Надія,
Увечері Надя — вогні Москви.
В легкому вбранні весняному, як мрія,
Шугаєте з вітром по вулицях ви.
Аж сором. Внизу під вікном я чекаю,
Поки в окні не погаснуть вогні.
Вернувшись, кімнату я відкриваю, —
Можливо, в кімнаті Надя? Ні!
Ходжу за вами з ранку до ранку.

Н а д я

(байдуже)

Між іншим, поставте склянку.

Г а р а н і н

Надю, Надійко, що ж це діється?
Сильніш і сильніш любов моя!
Чим менше шансів ждять і надіяться,
Тим більше жду і надіюсь я.

Н а д я

(стримуючи обурення)

Он як?

Г а р а н і н

Будьте жорстокі знову,
Я ж від кохання буду в огні.
І якщо навіть ви скажете ні,
Я цього не почую слова.

Н а д я

Значить, як ви сказали, — я дощ і я вітер?
Я весна і квітка, я вогонь і дим?
Значить, як ви сказали, — всі речі на світі
Ім'ям називаєте ви моїм?
Тепер же серце його непокоїться!
Я горя причина... Скажіть мені!..

В кімнату заглядає комендант.

К о м е н д а н т

Пробачаюсь, у вас не дме із віконця?
Може, ремонтик зробити?

Н а д я

Ні.

Комендант зникає.

Г а р а н і н

Надю, я мушу сказати, на жаль...

Н а д я

Мовчіть! Лише вам приступна печаль.
А в інших, ви думаете, почуттів не буває?
А інші — бовдури, куди вже їм!
Вони все на світі не називають
Коханим іменем своїм.
А я громадянку одну зустрічала...

Г а р а н і н

Надю!

Н а д я

Мовчіть! Були кепські діла.
Як вона в гості друга чекала,
Як бути без нього сама не могла!
Але нічого з цього не вийшло,
Статейки він в пресу почав відносить.
А та громадянка шептала: «Мишо!»
А Миша...

Г а р а н і н

Надю! Надю! Ну, досить!

Н а д я

Мовчіть! Вона дружньої ждала посмішки,
Бо, не криюсь, тяжкий її сум полонив,
А їй лиш один невидимка Рибкін
По телефону зрідка дзвонив.
Проспівані, видно, пісні до кінця.
Звичайно, громадяночка ця

Багато в чому була неправа,
Та у вас лиш тепер знайшлися слова,
А раніш ви тільки директиви знали.

Г а р а н і н

Ви мене не кохали.

Н а д я

Ні, ви не кохали.
Тепер віршуєте безперестанку.
Між іншим, прошу вас, поставте склянку.
Скільки листів я писать починала,
Якими дурницями їх начиняла,
А потім дерла. Задарма.
Я все чекала Мишка. Нема.
Дзвінок? Та де! Нудьгувала сама.
Я вас ненавиділа і кохала.

Г а р а н і н

Надю! Надю!

Н а д я

Все це бувало,
А тепер сиджу я зла без краю,
Сама собі про минуле звітую.
Говорити з вами ніяк не бажаю,
Дайте вже краще я вас поцілую.

(Цілує Гараніна.)

Склянка вислизнула.

Чого ж ви граєте, як ідол, в мовчанку?
Він усе ж таки випустив склянку.

Г а р а н і н

Надю! Що ж мені далі робити?
Скільки подій! Я немовби в чаду.
Скажи, як бути?

Н а д я

Іти. Лишити!

Г а р а н і н

Я йду!

Н а д я

А спробуйте, я вас піду!
Я сама була винувата.

Г а р а н і н

Думати зараз про це не час.

Цілюються.

Заходить комендант.

К о м е н д а н т

Пробачаюсь. В кімнаті холоднувато.
Грубочку я роздобув для вас.

Г а р а н і н

(в нестямі)

Мерсі.

Комендант зникає.

Н а д я

Ну, Мишо, життя свого тему
Я протягом тижня передумала знов.

Ї вас любила, але ця любов
Була якась від життя окрема.
Була вона підпора, прикраса,
Не велика, але й не мала.
І, на жаль, тільки в горі, з часом,
Всю її силу збагнуть я змогла.
Я думала: захочу — забуду,
Серце мое у мене в руках.
А любов, — вона опинилась повсюди, —
В траві, у хмарах, в телефонних дзвінках.
У все вона вміщується, непосида.
«Держись!» — ударить і крикне з виттям.
«Не нарікай, — каже, — до мене вийди!
Я не тільки приємна, я — як життя!»

Цілуються. Входить Яша.

Яша

(не помічаючи їх)

Надіє, досить совіти, як я!
Мишку викинь у ящик бездушно!
Що таке? Боюсь, порада моя
Може виявитись неслухна.
Чи це ж вони? вони, як бач...
Світе, який ти, по суті, мінливий!

Надя

Яшо, здрастуй!

Гаранін

Ти нам пробач.

Яша

Продовжуйте, я не соромливий,
На все дивлюся холодно дуже.

Серце моє до всього байдуже,
Не прагну помсти, добра чи жадань.
Час, обминувши мене, летить.
Із всіх п'яти людських відчужань
Мені доступний один апетит.
Перетворились в дріт мої нерви,
Світ сприймаю, як схему, гірш...
Скажіть-но, чим відкривають консерви?
Перестаньте цілуватись! Де у вас ніж?

(Ість консерви.)

Г а р а н і н

А де незнайомка?

Н а д я

Зникли сліди?

Я ш а

Візьміть консерви і дайте води.
Збагнув я, для мене давно не секрет:
Самі катастрофи в природі.
Побачив я знову Катин портрет,
Дізнавсь, на якому служить заводі...
Повний надії, — нарешті взяв, —
На завод прилетів, як птиця.
Що ж мені там сказали? Вона,
Катя, із заводу пішла... учиться!
Дізнавшись про любовну поразку більше,
Якийсь там старий сказати мусив:
«Іоначе, шукайте її скоріше!
Знаєте, люди тепер у нас в русі;
Час, як бачите, у нас мчить,
Дні за днями швидко йдуть,
Поки ви її шукаєте, вона перестане вчиться,

Поїде на периферію, тоді капут!»
І зрозумів я, вона пропадає!
Душа похолола. От тобі й на!
До речі, прізвище Катине знаю:
Рибкіна звалась вона.

Н а д я

Рибкіна? Наш телефон зіпсувався,
Майже два тижні чути
Якогось Рибкіна ввесь час.
Не можемо розплутатися...

Я ш а

Не може бути?

Г а р а н і н

Справді. Надійко, подзвони!

Я ш а

Я попрошу, не сміятись з людини.

Н а д я

А що як ці Рибкіни — справді вони?

Г а р а н і н

Батько й дочка.

Я ш а

Або муж і дружина...
Дзвоніть! Можливо, якраз я воскрес,
Може, я на порозі раю.

Н а д я

(вибігає в коридор, набирає номер)

Це Рибкін?

Г а р а н і н

Ну що?

Н а д я

Гуде АТС,

Телефон поправили.

Я ш а

Помираю!

Благословляю вас. Життя й кохання!

Дванадцять дітей вам до старості літ.

Хай у вашім ковчезі не буде страждання,

Закопайте мене біля ваших воріт.

Ніхто на лиці не побачить усмішки.

Життя, хоч хвилину, хоч вічність тягнись!

Заглядає комендант.

К о м е н д а н т

(до Наді)

Вас питає громадянин Рибкін.

Я ш а

(безнадійно)

Ну, от і видива почались!

Н а д я

Рибкін?

Г а р а н і н

Не розумію.

Н а д я

Так само.

Входить Рибкін, акуратний сивенький дідок.

Я ш а

Дивно! У привида шляпа й тростина.

Р и б к і н

Я — Рибкін. Мені незручно прямо,
Я — знайома по телефону людина.
Пам'ятаєте спільну нашу досаду:
З телефоном лихо сталось. Відтак
Подзвонила, пробачте, на ім'я Надя,
Сказала: «Рибкін, щаслива я!»

Н а д я

Так.

Р и б к і н

Дуже багато потратив я сили:
Сім заяв у папки лягли,
Сім бюро до мене ходили,
Ремонтували — і не могли.
Ваш на стогін мого відзивався,
В моєму вашого чувся крик.
Спочатку я лаявся і хвилювався,
Пізніш примирився і раптом звик:
І стало слухать цікаво дома, —
Мій вік, надіюсь, пробачить мені, —
Як із життя, мені невідомого,
Якась Надя дзвонить всі дні.
Потім ваш голос, — пробачте, — одразу
Став іншим, так ніби хтось підмінив.
Я схвилювався і по два рази
У гуртожиток щодня дзвонив.
І раптом, хай йому чорт, — пробачте! —

Почав телефон як слід працювать.
І от перед вами стоїть, як бачите,
Відвідувач, він усе хоче знать.
Почуть, як голос дзвенить у ці дні?
Надіюсь, що вік мій пробачить мені?

Н а д я

Дякую вам.

Я ш а

(нетерпляче)

І прекрасно! Кінчайте!
Надю, даю себе долі в полон!
Товаришу Рибкін, дочку ви маєте?

Р и б к і н

Маю.

Я ш а

Як звуть її?

Р и б к і н

Катя.

Я ш а

Соні

Р и б к і н

Чого ви хвилюєтесь, мені неясно.

Я ш а

Зрозумійте, це ніч минає тяжка!
Скажіть, а ваша дочка прекрасна?

Р и б к і н

(знімаючись)

Я — батько, вона — дочка...

Я ш а

Ведіть же сюди її? Катя моя!
Я буду ждати її тут у тривозі,
Я б вийшов назустріч їй, але я
Обов'язково розминусь по дорозі.
Лиш починаю шукать її знов —
Враз блискавично вона пропадає.

Г а р а н і н

Він усю Москву обійшов.

Н а д я

Дуже він любить і дуже страждає,
Приведіть! І Катя буде рада.

Г а р а н і н

Допоможіть! Хлопець в чаді.

Р и б к і н

Я здивований. Я живу рядом.
Ви мені пробачте, зараз приведу
Або пришлю.

(Виходить.)

Г а р а н і н

П'ять хвилин пробіжать,
І впаде з душі в тебе камінь.

Я ш а

Страшніших не доводилось переживать.

Н а д я

Закохані їх називають віками.

Стук у двері.

Я ш а

Вона!

Г а р а н і н

Ще рано.

Я ш а

Жодного слова.

Не можна голосно розмовлять.

Ввійдіть!

Входить комендант, стелить доріжку біля дверей і
безмовно виходить.

Г а р а н і н

Його принесло знову!

Я ш а

Кого за Катю я міг прийняти!

Н а д я

Тихо, тихо...

Я ш а

(прислухається)

Іде хтось!

Г а р а н і н

Ну і напруження! Нервів не хватить.

Чути кроки.

Я ш а

Ось вона східці минула, ось
Зараз постукає...

Стук у двері.

Н а д я

Ввійдіть!

Я ш а

Катю!

Входить огрядна дама, що молодиться, середніх літ,
кокетлива.

Д а м а

Пробачте, мене просили зайти.

Я ш а

Розсипся! Зникни!

Д а м а

Як вас розуміти?
Мені сказали — від двох до шести.

Я ш а

Все безкорисно, все нарочито!

Д а м а

Дім двадцять три — мені сказали,
Там меблі на продаж можна дістать.

Я ш а

Збагнув я: в світі все нетривале.

Г а р а н і н

Двадцять три? А тут двадцять п'ять.
Помилка.

Д а м а

Пробачте. З кожним буває.
Грубіянство приємне кому?
А тип цей зразу мені заявляє:
«Розсипся!»

Г а р а н і н

Він хворий, — пробачте йому!

Дама виходить обурюючись. Яша відвернувся від дверей,
на все махнув рукою.

Складні любовні ваші діла.

Я ш а

Я нічого не жду. Все пропало!

Тихо і непомітно входить Катя.

Г а р а н і н

Яшо!

Н а д я

Поглянь!

К а т я

Яшо, я прийшла!
Дуже давно я вас не стрічала.

Я ш а

(не вірить і не повертається)

Терзання щастя не принесе.

Г а р а н і н

Не стрічай її такими словами!

Я ш а

(обернувся, остовнів)

Коли ви не привид, то перш за все
Напишіть адресу, поки я з вами.

Тільки тепер повірив.

Катя! Жива! І посміхається!
Я знову щасливий, здоровий знов.

(Витягає з кишені віршовку, зв'язує свою руку
і руку Каті.)

Всі сміються. Вривається комендант.

К о м е н д а н т

Сюди направляється, сюди наближається,
Сюди насувається депутат Крилов,
Вигляд у нього неможливо строгий.
За мить сюди прибув він!

Входить Крилов. У руках у нього пляшка
шампанського.

К р и л о в

Зайшов прощатись. Знову в дорогу.

Н а д я

А, це чудово!

К р и л о в

На п'ять хвилин.
Давній звичай — привіт прощальний несу!
Пора настала на Північ мчаться.
Для довгих тостів немає часу.
Обмежимося коротким, — за щастя!

Н а д я

Вам я вдячна за все.

К р и л о в

А вам за знайому
Хорошу пісню. Вип'єм до дна?

К а т я

До дна.

К р и л о в

А ця громадянка мені невідома.
Це хто ж? Незнайомка?

Я ш а

(в захопленні)

Вона.

Н а д я

Я хочу про воду весняну сказати,
Про пісень Солов'їних велику силу,
Про місто, що незнайомих людей поєднати
І подружить непомітно зуміло.
Про те, як світ по-новому відкрився...
Але, пробачте, промовець збився.

К р и л о в

Ну, до побачення! Я не забуду
Зустрічі ці непомітні, живі.
І під небом Півночі я згадувать буду
Міст над рікою, весну в Москві.

(Співає.)

У Москві, коли хоч день пробудеш,
І поїдеш потім в дальню путь,
То Москви ніколи, де не будеш,
Розлюбить не зможеш, ні забудь.

Усі йому підспівують. Він виходить. Усі біжать до вікна.
дивляться йому вслід. В оркестрі звучить пісня.
Закривається завіса. Разом із завісою ідуть три Солов'ї
і співають:

Срібні зорі в небі загоряться.
Спалахне на березі маяк.
Ні, не можу я налюбуваться
На Москву сьогоднішню ніяк!

З а в і с а

1940

СЛАВА

*П'еса у віршах
на 3 дії, 8 картин*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Мотилькова Марія Петрівна — вдова робітника, домашня господарка, 55—60 років.

Мотильков Василь — її син, військовий інженер, 29 років.

Мотилькова Наташа — її дочка, комсомолка, робітниця, 20 років.

Медведев Володимир Миколайович — заслужений артист республіки, 64 років.

Медведева Лена — його дочка, льотчиця Військово-інженерного інституту, 25 років.

Маяк Микола — друг Мотилькова, військовий інженер, 27 років.

Студенцов Володя — листоноша, 20 років.

Очерет Тарас Петрович — начальник Військово-інженерного інституту, 50 років.

Черних Михайло Михайлович — професор, знаменитий хірург, 56 років.

Жінка — лікар.

Три брати Мотилькових, дружина Колі, два репортери, піонер і піонерка, медична сестра, міліціонер черговий.

Перша картина відбувається в московському Парку культури та відпочинку; друга й четверта — у Військово-інженерному інституті; третя, шоста і восьма — на квартирі Мотилькових; п'ята — в містечку Багір; сьома — в лікарні гідростанції «Перше травня», недалеко від Багіра.

Час дії — сьогодні і завтра.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Парк культури та відпочинку. Альтанка. Видно
Москву-ріку. Вечір. Вогні човнів, зорі. Далека музика
парку, протягом усієї картини вона то стихає, то поси-
люється. В альтанці гучномовець. Поки що він мовчить.
Увіходить Лена Медведєва, слідом за нею Ва-
силь Мотильков.

Лена

Уф, я стомилася!

Мотильков

Присядьте, як мовиться,
Товаришко майбутня дружина.
Лавочка. Природа. Гучномовці, —
Значить, тиша забезпечена неодмінно.

Сідають.

Лена

Москва красива.

Мотильков

Смеркло. До лица їй це.

Л е н а

Вогні за рікою то тут, то там.

М о т и л ь к о в

Люди працюють.

Л е н а

Сміються.

М о т и л ь к о в

Залицяються.

Л е н а

І все це разом зоветься — життям.

Пауза. Музика.

М о т и л ь к о в

Завтра у матері день іменин.

Ти прийдеш вітати? Вона чекає.

Вшануй стареньку на кілька хвилин.

Л е н а

Завтра польоти.

М о т и л ь к о в

А коли їх немає?

Життя моє, ти пройдеш самотою!

Я тебе коротатиму в землі.

Адже Лена — льотчиця. Птиця. Сокіл.

Їй не личить крота пам'ятать взагалі.

Л е н а

А хіба ти кріт?

Мотильков

Тут не варт сумніватись.
Ти з вітром змагання ведеш тепер.
А я? Та мені навіть сором признатись.
Коли вдуматись, хто я? Сапер.
Ну, скелю, скажімо, я висадить вмію.
Це проза. Прийшов і заклав амонал.

Лена

Що ж, не такого шукала в житті я.

Мотильков

Тобі, щонайменше, потрібен шквал.
З полону земного угору ти линеш.
Ти чуєш хмари грозяний клич.
А я? — Я звичайнісінька людина.
Нічим у житті непомітний москвич.
Льотчице, що він тобі — цей хлопець?
Крихта. Дрібниця. Бере аж зло.

Лена

Нове в зоології. Кріт — промовець.
І навіть не промовець, кріт — тріпло.

Мотильков

Ленко, не смійся!

Як тільки в небо
На літаку ти щодня летиш,
Що б не робив я, лечу до тебе,
Де б я не був; а лечу туди ж.
Я невидимкою пропливаю.
Мчусь. А внизу міста і поля.

Я круг твого літака літаю,
Ніби круг сонця летить земля.

Л е н а

Не помічала.

М о т и л ь к о в
Де там помітить!

Л е н а

Зігрій мені руку. Не чую руки.

М о т и л ь к о в
Хіба ж ти Ленка? Серпанок. Вітер.
Літак, що занурюється в хмарки.
Все життя ми повинні бути поряд.

Л е н а

Все життя?

М о т и л ь к о в
Та воно пролетить, як звук.
Але фах твій, фах, як на горі, —
Він складається з доріг та розлук.
А я інакшого хочу по суті:
Я, ти, самовар на столі...

Л е н а

Але ж ми працюєм в одному інституті...

М о т и л ь к о в
Тільки ти — на небі, а я — на землі.

Пауза.

Л е н а

Ти знаєш, це місце мені до смаку.

М о т и л ь к о в

В принципі тут непогано. Красиво.

Пауза.

Л е н а

Чи маєш ти мрію?

М о т и л ь к о в

Ого, ще й яку!

Л е н а

Про віщо?

М о т и л ь к о в

Про кухоль пива.

Л е н а

Покинь, Василю, сміятись. Я
Про справжню мрію кажу. Найчистішу.

М о т и л ь к о в

Найбільша в світі мрія моя:
Бачить тебе і як можна частіше.

Л е н а

Ти мені нагадуєш татуся.

М о т и л ь к о в

Дякую! Панаша.— чудовий старик.

Л е н а

Якось я прокидаюсь, — дивлюся,
Стоїть біля мене, до ліжка приник.
— Я, каже, місяць тебе не бачив.
Спиш, коли я додому вернусь.
Я, каже, артист, все життя бурлачив,
А ти перегнала й мене чомусь.

М о т и л ь к о в

Він правий.

Л е н а

А ти не сумуй, Василю.
Коли вітру я чую в обличчя удар,
Коли мотор зі страшним зусиллям
На крилах підносить мене до хмар,
Коли я крізь них машину веду мою,
В борні, в напруженні, до мети,
Про віщу тоді я, по-твоєму, думаю?

М о т и л ь к о в

Про те, щоб знизитись.

Л е н а

У мислях ти.
Я навіть пісні лиш такі співаю,
Де ти фігуруєш.

М о т и л ь к о в

Я? Чому?

Л е н а

Я тільки моторові їх звіряю.
Мотор не викаже, я вірю йому.

І коли я вириваюся з полону земного
І, як твердиш ти, чую грозяний клич,
Я думаю про звичайного такого:
Де несвідомий мій москвич?
І я лечу крізь бурю, крізь тишу
І думаю про доросле моє малятко.
Навіть, буває, у мить найскрутнішу...

Мотильков

Леночко!

Лена

Де мое смішне ведмежатко?
І я про розлуку недобру міркую,
Спішу, як ніхто ще не поспішав...

Мотильков

А що, коли я тебе враз поцілую?

Лена

У Парку культури? Та що ти! Штраф.

Мотильков

Скільки?

Лена

Червінець, не менш.

Мотильков

Ризикую!

Поцілунок.

Лена

Вася!

(Виривається).

Мотильков

Тут винен не я, а любов.

Поцілунок.

Входить міліціонер.

Лена

Вася! Міліція!

Мотильков

Нехай штрафує.

Міліціонер козиряє.

Міліціонер

Пробачте, я, ніби, невчасно прийшов

(Виходить.)

Мотильков

Ну, тепер...

Лена

При підтримці влади?

Мотильков

Тим більше, що представник її щез...

Поцілунок.

Лена, це така радість...

Радіо

«...Говорить радіостанція ВЦРПС...»

Мотильков

(до рупора)

Може б, вона потім сказала?

Л е н а

Васю! Десята. Вже пізній час.

Радіо

«...Катастрофа в районі гори Азау.

ПОВІДОМЛЕННЯ ТАРС

Дві години тому в районі вершини Азау обвалилася лавина надзвичайної сили. Лавина зруйнувала гірський аул Вакіль. Шлях лавині перетнули скелі, рух її уповільнився, але тепер вона загрожує гідроелектричній станції «Перше травня» і посольстві біля неї. Уряд вживає необхідних заходів».

Пауза. Чути далеку музику з парку.

М О Т И Л Ь К О В

Не хотів би я бути побіля гори.

Л е н а

Я була. Навесні. Краєвид мальовничий.

М О Т И Л ь К О В

Добре те, що ми тут,
що горять ліхтарі
Оцією густою московською ніччю.

Л е н а

Стихія...

М О Т И Л Ь К О В

Відбилися вогні у воді...

Л е н а

Ми з тобою тут любимось. Вечір, хороший.
А побіля Азау люди в біді,
Терзає їх розпач звірячий, тривожний.
Униз там каміння летить із виттям,
Довкола усе порохнею укрилось...

М о т и л ь к о в

І разом усе це зовється — життя.
Проходить М и к о л а М а я к. Він рвучкий і збудже-
ний.

М а я к

Мотильков? Добре, що ми зустрілись!

Л е н а

Маяк?

М а я к

І Лена Медведева тут?
Я б не пізнав, коли б ти не сказала.
Очерет викликає у інститут.
Ідеться...

М о т и л ь к о в

Про катастрофу в Азау?

М а я к

(збуджено, майже радісно)

Ти уявляєш собі цю пітьму?
Птиця від страху там скаженіє.

М о т и л ь к о в

Чому ж ти радієш?

М а я к

Радію тому,
Що позмагаюся з тобою, стихіє!
Що я схоплю, я скручу її так...

Л е н а

Давай мені руку, товариш Маяк.

М а я к

Дякую, Лено.

За кілька годин
Рушать від нас літаки до обвалу.
В небо й мене підніме один.
Я попросив, щоб мене послали.

Л е н а

Тільки тебе і слід надіслать.

М а я к

Друзі, не можу на місці стоять.
Зорі. Хмари. Місяць. Столиця —
Сяє вона, дзвенить, іскриться,
Тану я в ній, як оці вогні.
Хусткою ви помахайте мені,
Там-бо чекає удача, мій друже.

М о т и л ь к о в .

А що, як загинеш?

М а я к

Загину? Байдуже.
Я досить сміливий, щоб жить, як живу.
Коли ж і загину, то що ж!

Мотильков

Наяву

Змалюй собі, як інженер, небезпеку,
То ж вибух який — уяви цей момент.

Маяк

Я уявляю, та від страху далекий.
Не можу загинути.

Мотильков

Оце аргумент!

Це не прогулянка в місячну нічку.

Маяк

Васю, бурчати засвоїв ти звичку.
Мужність нам, Васю, потрібна тепер.
Вір — я з лавиною стрінусь, як треба.

Мотильков

Я тобі друг і хвилююсь за тебе.

Маяк

Васю, ти ангел!

Мотильков

Ангел — сапер!

Маяк

Невже твоя молодість відлетіла?
Лено, бувай. Ось, мій Васю, рука.
Ну, а якщо привезуть моє тіло,
Друзі, пригадайте Маяка.

Виходить. Далека музика парку.

Пауза.

Мотильков

(убік Маяка)

Факхом артиста він володіє.
От тільки мова зловісна, як ніч.
Я ж особисто вважаю: стихія —
В принципі, все ж неприємна річ.

Лена

(в задумі, не слухає)

Глянь, він пішов і всміхнувся лише...
Квітка в руці... А справа тяжка!
Повір, за тиждень чи ще раніше
Весь світ почує про Маяка.
Про нього співатимуть в санаторіях Криму,
Співатиме Омськ і Москва сама.
У нього за спиною відчуються крила...

Мотильков

(напівжартом, напівсеріозно)

А я хоч і ангел, а крил чорт-ма!

Лена

(посміхнувшись)

Я тебе дуже люблю, Василю.
Ти добрий, ти чесний, ти наш увесь.
Та в тобі я хотіла б відчутти силу,
Якої багато у ньому єсть.
Йому відчутна часу бистрина.
Він владний. Життя він інакше бачить.
Він — людина видатна.

Мотильков

Видатна? Що це значить?

Завіса

КАРТИНА ДРУГА

Перед завісою начальник Військово-інженерного інституту Тарас Петрович Очерет виголошує промову до слухачів інституту, які, ніби, знаходяться в залі для глядачів.

Очерет

Вночі по схилах блукав буревій,
Дерева ламаючи й скелі прадавні,
Лавина звисла, загрожуючи всій
Гідростанції «Перше травня»
І посьолкові поряд.

Там сотні людей.

Ми їхньою працею пишались.
І станція. Так! Про витвір цей
Десятки поем складалось.
В засланнях і тюрмах глухого Сибіру
Про неї мріяли побратими мої.
Ми збудували, ми повну міру
Любові вложили в стіни її.
Як важко було починати будову!
Але ми простували плече до плеча.
Ілліч не дожив, ми будову чудову
Прикрасили пам'ятником Ілліча.
І от на нього половина гори
Суне, руда від каміння й глини.
Так. Лиш вибух з цієї пори
Може розвіяти рух лавини.
Вона, як звір, лягла і притихла,
Та от-от кинеться напролом.
Вона мені нагадує тигра:
Його убивають перед стрибком.
Вибух! Інститутські підривники

Підготувати й зробити його повинні.
Час розраховано до хвилини.
О шостій чекатимуть літаки.
Начальник повітряних сил наказав
Найшвидших машин не жаліти.
Наступ лавини Азау
Партія вирішила відбити.
Більшовикам доведеться в цей час
Помірятися з природою сліпою.
Одинадцятьом найхоробрішим з нас
Випадає честь цього бою.
Лавина почує їхні імена.
Ви проникнете під гору, туманом встелену,
Ну, а потім — а потім амонал
Лавину зірве й жбурне в ущелину.
Ви силу виявите, пристрасть, уміння.
Я вірю в ваш більшовицький пал.
Десять закладуть заряд під каміння,
Одинадцятий —

командир —
запал.

Гасне світло. Під час короткої паузи чути пісню. Її співають низькі чоловічі голоси.

Вітер північний гукав: «Держись!»
Грай пісню, грай.
Один з них витер сльозу рукавом,
А другий — об хустки край.

Приймальня Очерета. О чер е т говорить по телефону.

О ч е р е т

Партком? Атарбеков? Вітаю.
Це я, Очерет. Так, так.

Вибух можуть здійснити, я вважаю,
Двое — Мотильков і Маяк.
Зараз в Москві лиш вони. Зажди...

Пауза.

Непотрібні тут любителі гучного слова.
Тут потрібна людина — командир —
Розумієш ти, загинути готова.
Це не звичайний вибух либонь.
Зваж хоч на вітер, що дахи зриває.
Це рейд у ворожий тил. Це — вогонь.
Тут часу для підготовки немає.
Тут смерть, як ніде, зазирає в лице,
Вона чатує за кожним каменем.
Маяк уже визвався? Знаю про це.
Мотильков? Не повідомляв мене.
Я викликав їх. Та, гадаю, прийшли.
Так, брате, це не зразкове навчання.
Я повідомлю за двадцять хвилин.

(Поклав трубку.)

Ну, командире, вирішуй питання.

(Дзвонить.)

Входить черговий.

Сюди Маяка.

Черговий виходить. Входить Маяк.

Чому я в цей час
Ває викликав — це вам відомо, неначе?

М а я к

Звичайно, відомо. Мій рапорт у вас.
Я перший подав і прошу призначити.

О черет

Прекрасна рішучість. Та має вам бути
Спочатку вся складність роботи відома.

М а я к

Усі з нас напевне колись помруть.
Все рівно за кожним заплачуть дома.
Зітхати не варто. Пізно чи рано.
Я вірю в свою зорю.

О черет

Авжеж,
Вірити в сили свої непогано.
Без віри далеко ніяк не втечеш.
Чи ви завдання вже цілком уявили?

М а я к

Прошу — покладіться на глузд мій і сили.
Тут діяти треба. Летіти у бій.
Від роздумів довгих слаба допомога.

О черет

А думать б а г а т о, шановний мій,
Ще зовсім не значить думати довго.
Та зопалу, раптом, і птах не літає.

М а я к

Уся моя воля в борню поспішає.

О черет

Це ще не дає перемоги в борні.
Навіть у революції репетиція буває.

М а я к

У революцій, — можливо. У подвигів — ні.
Уявіть — гора. А під нею в біді
Чиєсь життя, і дахи, і дітворá вся.
Подвиг я здійснюю тоді...

О ч е р е т

Коли я до нього як слід підготувався,
Коли я люблю не для пишних фраз
«Людців», яких мушу урятувати.
Все це ми чули уже не раз,
Але все це треба записати.
Записати!

М а я к

Не пройде і двох годин —
І злетять літаки в небесні вишини.
В цій справі для мене вихід єдиний:
Або я лечу, або мені загин.

(Помітив здивований рух Очерета.)

Я не так сказав. Слів не знайшов.
Прошу вас, дайте наказ: до польоту.

О ч е р е т

Так. Ну, скажіть, а Мотильков
Здатний виконати цю роботу?
Для здійснення вибуху запальне
Знайшлося б щось у ньому?

М а я к

Ваше запитання дивує мене,
Ви могли б доручити мені самому...

О ч е р е т

Прошу на запитання відповісти...

М а я к

Не підберу підходящої фрази.
Звісно, вітрові його не змести,
Звісно, він не порушить наказу,
Але — не більше...

О ч е р е т

Треба так зрозуміть,
Що не знає він досить вогню бойового?
Що свого завдання він не в силі рішить?

М а я к

Він мій друг. Не мені говорити про нього.

Пауза.

Ваше рішення?

О ч е р е т

Поки що немає.
Ми вам про нього знати дамо.
Надішліть Мотилькова. Він, певне, чекає.

Маяк вийшов. Входить Мотильков.

Ну, як живете, Мотильков?

М о т и л ь к о в

Живемо.

О ч е р е т

Чи ви угадуєте, в чому справа?

М о т и л ь к о в

Ясно, товаришу начальник.

О черет

Так.

Треба діяти. Сміливо і вправно.
Ви готові?

Мотильков

Готовий. Але Маяк...

О черет

Зараз про нього говорити не час.
Ви готові?

Мотильков

Готовий.

О черет

Серйозне це діло:
Сотні людей. Гідростанція. Для вас
Завдання почесне.

Мотильков

Зрозуміло.

О черет

У вашому тоні бракує металу.
Де переконаність, де гордість?

Мотильков

Товаришу начальник, щоб людина співала,
Їй щонайменше потрібний голос.
А у мене голосу немає ніяк.
Не можу я взяти високу ноту.
Дозвольте повторити: коли не Маяк,
То я готовий до польоту.

О черет

А рішучість в собі відчуваєте ви?

Мотильков

Я не тихше води і не нижче трави.
Я міг би — хоч в небі і холод, і тьма, —
Гукнути: «Я хочу», гукнути: «Бажаю».
І, хоча почуттям тут місця нема,
Вони — почуття оці — промовляють.
Адже звідти, можливо, й нема вороття.
Прогуляночка буде не з грайливих.
А у мене справжнє життя.
Воно й без вибуху цього красиве.
Скажу «я хочу», — порожня фраза,
Скажу «не хочу» — буде брехня.
Почуття мого не назвеш відразу,
Його не визначиш навмання.

О черет

Але воно сильніше від інших почуттів?

Мотильков

Мені трошечки сумно і ледь страшнуvато.
Воно вище від дрібних «хотів», «не хотів».
Як назвати це?

О черет

Можна радянським назвати.

Мотильков

Люди в огні.

О черет

Ще й які, до того!
А Маяк придатний на полум'я таке?

Мотильков

Це запитання для мене важке.
Він мій друг. Не мені говорити про нього.
А втім, скажу: нехай летить.
Хоробрий, він зробить усе по праву.
Але не людей він бачить в цю мить.

О черет

А що ж?

Мотильков

Не знаю. Знаменитість. Славу.

О черет

У вас особистих рахунків нема?

Мотильков

Особистих?

О черет

Так.

Мотильков

А що це означає?

Я зараз кажу отак недарма —
Інакше сказати — змоги немає.

О черет

Але ж рішення його таке запальне,
І стремління боротись неначе ж вдосталь...

Мотильков

Все це так. Але дивує мене —
Як можна зважитись на це так просто.

О черет

А ти зважишся?

Мотильков

Це наказ?

О черет

Така робота не по Маякові.

Мотильков

Зараз п'ята. О шостій якраз
Літаки будуть готові.

О черет

Прощай.

Мотильков

Що з вами, Тарас Петрович?
Вернуся і ще табачку привезу.
Не хмуртеся.

О черет

Краще нахмурити брови,
Ніж показати сльозу.

Мотильков

Нерви, Петровичу?

О черет

(посміхається)

Літа, на біду!
Я увійшов, брат, в осінню пору.

Ну, крапка. Хвилину. Погляну — піду.
Що там останнє зведення говорить.

(Виходить.)

Знову чути далеку пісню. Мотильков сам. Він пабля-
жається до вікна, перекладає на столі речі. ніби не може
ніяк зосередитись.

Мотильков

Скільки бузку за вікном синіє!
Пісня. Сонце. Промінь на вікні.
Старіє Тарас Петрович, старіє.
На жаль, не судилось старіти мені.
Лена купити книжку просила.
Що це? Здається, оса? Вона!
Отже, товаришу Мотильков Василю,
Вам лишилася доба одна.
За добу приблизно шлях скінчиться.
Ну що ж, адже вічного нічого немає.
Майже. Мабуть. Москва — столиця,
А в столиці на «мабуть» ніхто не зважає.

Пісня наближається.

Іч, і навчилися ж хлопці співати.
Хіба що потиснуть їм руки — піти?
А втім, ні. Треба звикати
До самоти.

Пісня зовсім поряд. Ось вона:

Двоє служило в нашім полку.
Грай пісню, грай.
Коли, бувало, сміявсь один,
То другий журився вкрай.

І часто сварилися друзі оці.
Грай пісню, грай.

Коли один із них скаже: «Так!»,
То другий перечесть і край.

І хто б це подумати, хлопці, міг, —
Грай пісню, грай, —
Що один одного врятує в бою,
Пішовши в далекий край?

І нині викликав їх командир.
Грай пісню, грай.
«На Захід поїде один із вас,
А другий у Східний край».

Вони посміхнулись. Ну, що ж, пусте!
Грай пісню, грай!
«Мені ти набрид», — сказав один,
А другий: «І ти мені вкрай!»

А час відраховував безліч годин.
Грай пісню, грай.
Один у машину, а другий в літак.
І чути лише «бувай»!

Вітер північний гукав: «Держись!»
Грай пісню, грай.
Один із них витер сльозу рукавом,
А другий об хустки край.

Ті, що співають, певне проходять повз вікно. Мотильков
співає разом з ними. Пісня віддаляється.

Мотильков

Загалом — мелодія дружна, єдина.
І хлопці співають усі, як один.
Отже — двадцять чотири години.

Тисяча чотириста сорок хвилин.
Сила часу! Можна сказати,
Далеченько до тліні, як на мене.
З них — на десять хвилин до матері
І на десять — до Лени.

Входить О черет. Віддає Василю зведення.

О черет

Летіти за годину.

Мотильков

Слухаю.

О черет

Чекать

Буду повідомлення завтра в п'ять.

Тиснуть руки. Мотильков вийшов. Очерет бере трубку,
набирає номер.

Атарбек? Доручив Мотилькову. Йому.
Не дивуйся. Пізніш поясню — чому.

Світло гасне. І знову поряд чути голосну пісню.

Вітер північний гукав: «Держись!»

Грай пісню, грай.

Один із них витер сльозу рукавом,

А другий об хустки край.

Завіса

КАРТИНА ТРЕТЯ

Квартира Мотилькових. Сцену поділено на дві частини. Ліворуч — маленький передпокій, шафа в стіні. Праворуч — велика, в порівнянні з передпокоем, кімната. Стіл накрито для вечері. Марія Петрівна в передпокої шукає щось у шафі.

Марія Петрівна

(шукає)

Наташо! Риба не підгоряє?

Голос Наташі

Порядочок, мамо! Горілого не чуть.

Марія Петрівна

Лишенько, тарілок не вистачає.

Збігаю, позичу...

Дзвінок.

Здається, йдуть!

Хто там?

Студенцов

(за дверима)

Пошта.

Марія Петрівна відмикає.

Шанування наше!

Марія Петрівна

А, Володя! Лист? Дозволь...

Студенцов

Три телеграми.

(Віддає телеграми.)

Немає Наташі?
Їй — рекомендована бандероль.

Марія Петрівна
Я їй віддам.

Студенцов
(стурбовано)

Що, нема її вдома?

Марія Петрівна
Віддам.

Студенцов
Не можу.

Марія Петрівна
Це ж доні моїй!

Студенцов
Згідно з розпорядженням наркома,
Я мушу віддати особисто їй.

(Навмисно голосно.)

То її немає?

Марія Петрівна
Ну, тихіше, тихіше!

Студенцов
А я її тільки-но бачив у вікні.

Марія Петрівна
Чи листи ці, буває, не сам ти пишеш?
Ну, віддавай, але при мені.

Студенцов

При вас? Чому?

Марія Петрівна

Не твоє це діло.

Наталю!

Студенцов

Не можу.

Марія Петрівна

Чи ти при умі?

Входить Наташа, вона швидко оцінює ситуацію.

Наташа

Мамуню! Риба геть пригоріла.

Марія Петрівна

Миколо-угоднику!

(Вибігає.)

Наташа

От ми й самі!

Студенцов

(швидко)

Наталю, о-пів на п'яту зміна.

На курсах не буде занять все одно

Сеанс в п'ять сорок.

Наташа

То що?

С т у д е н ц о в

Неодмінно.

Наталочко, — благаю — в кіно.

Н а т а ш а

Абсурд!

С т у д е н ц о в

Чому?

Н а т а ш а

Ні, ні.

С т у д е н ц о в

Схаменись ти!

Н а т а ш а

Іменини у матері.

С т у д е н ц о в

А я ж при чім?

Н а т а ш а

Вечірка сьогодні у нас урочиста.
Збереться повен дім.

С т у д е н ц о в

Наташо!

Н а т а ш а

Абсурд!

С т у д е н ц о в

Ну, яка ти уперта!
Або на картину ми підемо в клуб,

Або я ляжу отут і до смерті
Лежатиму на телеграмах, як дуб.

Н а т а ш а

Отелло!

С т у д е н ц о в

Сама ж ти хотіла сьогодні!

Н а т а ш а

Жах! Це мати. Негайно тікай!

С т у д е н ц о в

Наталю, не можу.

Н а т а ш а

Отелло! Я згодна.

Біжи.

С т у д е н ц о в

За годину?

Н а т а ш а

Часу ж бо не гай!

Студенцов біжить, але в дверях налітає на Володи-
мира Миколайовича Медведева.

М е д в е д е в

(*услід йому*)

Молодий чоловіче, вас любов погубить.

(*Наташі.*)

У цього вісника проворний крок!

Н а т а ш а

(пёрходить на інше)

Володимир Миколаїч, чому ви не в клубі?
Чому ви пропустили урок?

А ми збиралися...

М е д в е д е в

Заміна вистави.

Та й видно уроки вам зайві були.
Адже у серце своє не спроста ви
Листоношу замість театру ввели.
Ага, червонієте! Посмішка ваша,
Як поет говорив, мов ясні квіточки.

Н а т а ш а

(зняковіла)

Володимир Миколаїч, мовчіть.

Г о л о с М а р і ї П е т р і в н и

Наташо!

Наташа вибігає. Медведєв увиходить до кімнати.

М е д в е д е в

Ані Василя нема, ні дочки...

Входить Марія Петрівна з телеграмами в руці.

Марія Петрівна, моє шанування.
Бажаю здоровствувати тисячу літ.
Візьміть.

(Віддає подарунок.)

М а р і я П е т р і в н а

Духи!

М е д в е д е в

Новинка остання.

Як поет говорив, весняний цвіт.

М а р і я П е т р і в н а

Ой, батечку рідний, признаюсь між нами —
Зроду я ще не вживала духів!

М е д в е д е в

Від кого це, мила, у вас телеграми?

М а р і я П е т р і в н а

Від них же, від іродів, від синів.
Ох, діти ж пішли тепер! Горе та й годі.
Хоч би з них котрий на годинку забіг.
Оця ось від Вані.

(Показує телеграму.)

На Далекому Сході.

Писав же — приїду. А зараз — не зміг.
Ну, Ваня військовий. Скажімо, у Вані
Начальник накаже, — закон для людей.
А цей, Миколай. Він професор! В Казані!
Це ж поряд, а отже, не може і цей.
Ну, бог з ним — з Миколкою. Лекції кляті,
Господь йому зльоти і сесії дав...
Та Петька — подумать — живе на Арбаті,
А взяв на Таганку депешу прислав!
Арбат — та з горища ж побачиш відразу!
І знав — іменини на восьме число.
Грошам перевод, і для мене образа —
Харчів же на всіх припасла, як на зло.
За матір ріднішої не буває.

А я ж їх носила усіх на руках.
Літунка хоч прийде?

М е д в е д е в

А хто її знає?
Літунка моя може десь в небесах.

М а р і я П е т р і в н а

Сором! Дівчисько пустив на вітер.
Чого їй там треба? У тебе ж — одна!

М е д в е д е в

Розрада старості. Діти! Діти!
Я мріяв — актрисою буде вона.
Я думав: коли похилюся на сцені,
Коли до останнього року дійду,
Єдину дочку на підмостки священні
Рукою тремтячою поведу.
І встане Т е а т р,
і побачить А к т р и с у.
І він відповість їй сльозою на гру,
І я ухоплюся тоді за кулісу,
За серце схоплюся й помру.
Лена — кращої за неї немає.
А частенько, буває, чекаю дарма.
Пташка прекрасна, та вона відлітає.
Діти, як птахи. Злетить — і нема.

М а р і я П е т р і в н а

Ну, твоя хоч льотчиця... А мої молодчики
Служили б, нічого ж бо не заважа...

М е д в е д е в

Всі вони, матінко, нині льотчики,—
Літати наказує їм душа.

Марія Петрівна

Та краще б їм по землі ходити.

(Спохватилася.)

Голубе! Треба ж пляшки відкрити!

М е д в е д е в

Поет сказав:

пляшку мало відкрити,

Треба зуміти її спорожнити.

Життя — темний ліс, а не світле поле,

Вино ж — це промінь, подібний мечу.

Виходять. З'являються Лена та Маяк.

Л е н а

Ти мусиш з ним порозумітись, Миколо.

Ти не летиш?

М а я к

Так, не лечу.

Мій милий колишній друг Василь...

Л е н а

Колишній?

М а я к

...з причин, невідомих нікому,

Доклав, напевне, не мало зусиль,

Щоб замість мене полетіти самому.

І я здогадуюсь, в чому причина.

Орден — він може прикрасити, все ж.

Ризикнути, підвищитись хлопцеві чином

Перед весіллям непогано теж.

А те, що я перший на виклик рушив,
Що глянув раніш небезпеці в лице,
Що я тріпотів, що палив собі душу
Що друг я — йому наплювати на це.

Л е н а

Чекай, непокоїть занадто тебе він...

М а я к

Ну що ж, хай летить. Не в польоті суть.
Даремно він пнеться в герої. Я певен —
Героем йому ніколи не бути!
У нього із гуми зроблені нерви.
Вогню не боїться ні серце, ні кров.

Входить Мотильков.

М о т и л ь к о в

Як кажуть міліціонери:
Пробачте, я ніби невчасно прийшов?

Л е н а

Васю! Порозумійся з Миколою.

М о т и л ь к о в

Він не дівчина, загалом.

М а я к

(Лені)

Побачиш! Він не зважиться ніколи.

(Виходить.)

М о т и л ь к о в

(услід йому)

Читанка-декламатор, четвертий том.
Не дивися з таким докором на мене.

Л е н а

Йому не хочеш, — поясни мені.

М о т и л ь к о в

Ідеться про життя і про смерть, Лено.
А його мишачі пищання — смішні.

Л е н а

Пищання? Намагаюся зрозуміти,
Але, признаюся, не по плечу.
Адже ти замість нього маєш летіти?

М о т и л ь к о в

Так. За двадцять хвилин лечу.

Л е н а

Такого не зробить людина з сумлінням.

М о т и л ь к о в

Лено, легше!

Л е н а

Подумати! Пішов
Просто до начальника. З підозрінням.
Хто ти після цього?

М о т и л ь к о в

Я? Мотильков.

Л е н а

Покинь блазнювати! Виходить туго.
Подумай, як поставився ти

До мужності друга,
до хоробрості друга.
Без поваги, без теплоти.

Мотильков

Та це не прогулянка, зрозумій ти,
Не просто оркестру святкова мідь.
Маякові туди недоцільно летіти.
Через це наказано йому не летіть.

Лена

Припустимо. Припустимо — ти правий.
Та невже ж обов'язкова кандидатура твоя?

Мотильков

Так, доцільніше для справи,
Щоб летів на Азау саме я.

Лена

Та не можна ж спокійно отак. Взагалі ти
Загорітись не можеш нічим до пуття...

Мотильков

Можна вважатись весь вік динамітом
І нічого не висадити за все життя.
І взагалі — ні до чого ця свара.
Це, Лено, остання хвилина для нас.
Адже подумати, незабаром...

Лена

Що незабаром?

Мотильков

Незабаром... Мені вже летіти час.

Л е н а

Бажаю успіху.

М о т и л ь к о в

Сумна без міри!

Скажи, ну чим я тебе засмутив?

Л е н а

Просто боляче. Почуття моє щире
Ти заялозив і здрібнив.

М о т и л ь к о в

Я люблю тебе!

Л е н а

Цього ще мало.

Любити — кожен зуміє либонь.
Я хочу, щоб любов не тліла — палала,
Благородною щоб була любов.
Щоб грані її, мов сталь, горіли,
Щоб спиралась я на неї в бою,
Щоб всі твої якості відтінили
І окрилили любов мою.
Щоб твоя любов була мені школою,
Щоб відгук своїй я знаходила в ній.
Ти гидко з ним учинив — з Миколою,
А рану наніс любові моїй.
Ні, я не з тих жінок безсилих,
Які скоряються, бо вони слабі.
Чим більше люблю я тебе, Василю,
Тим менше прощатиму я тобі.
І мені зараз погано безмірно.
І, пробач, я з тобою тут не лишусь.

Мотильков

Загалом, Леночко, усе це вірно,
Та занадто пишномовно чомусь.
Я, Лено, лечу.

Лена

Що ж я плакати повинна?

Мотильков

Може, я не вернусь.

Лена

Не жартуй. Лети.
Я спокійна. Ти обережна людина.
Ти на вірну смерть неспроможний піти.
...До побачення, Василю! Щасливо!

Мотильков

Лено, зажди!

Лена

Лишайся один.
Прощай, мій любий.

(Виходить.)

Мотильков

І це, можливо,
Були останні десять хвилин!
Вона «не жартуй» сказала! Чекай же,
Василю — погані справи, ще й як!
Але ти завжди говорив, що «майже»
Це ще не значить «напевне» ніяк.
Думай, Васю, не стій, мов дубина.

Риба, ковбаси, ікра, чарки...
Що за вечірка тут бути повинна?
Входить Марія Петрівна.

Марія Петрівна
Дякую, Васю, ти з'явився таки!
А я вже поплакала, Васю, доволі,
Вже думала — жоден не з'явиться син,
Що байдуже Петі і Вані й Миколі.
Аж ти не забув моїх іменин!

Мотильков
Ах так, іменини! Вітаю.
Марія Петрівна
Сідаймо.
Бо стигне, а я все варю та печу.
А де ж це Лена?

Мотильков
Розумієш, мамо,
Ти пробач, але я полечу.

Марія Петрівна
Куди?

Мотильков
Невеличка прогулянка в небо.
Справа.

Марія Петрівна
А слід би тобі зрозуміть,
Що для матері справу відкласти треба.

Мотильков

Мамо, міцніше мене обніміть!

Марія Петрівна

(плаче)

Могли б хоч разочок відстрочити діло.

Мотильков

Мамо, лишиться сестра біля вас.

Голос Наташі

Мамо, риба знов підгоріла!

Мотильков

І мені уже час, і вам уже час.

Марія Петрівна

Мерщій повертайся!

(Виходить.)

Мотильков

(біля вікна)

Вітер, вітер!

Південний вітер піднявся знов.

Як це здорово: жити на світі!

Ну, прощайте.

(Іде до дверей, зустрічається з Студенцовим.)

Ага, Студенцов!

Якраз ти потрібний мені. Розумієш,

Я маю летіти в далекий край.

Чи ти берегти таємниці умієш?

С т у д е н ц о в

Неначе могила!

М о т и л ь к о в

Чекай.

Могила — це надто.

Послухай, можливо

Зі мною щось станеться. Дикі краї!

Коли телеграму одержиш важливу,

Ти матері не віддавай її.

Ти краще віддай телеграму Наташі.

Ясно?

С т у д е н ц о в

(радісно)

Коли хтось напише вам,

Всі телеграми й пакети ваші

Негайно ж сестрі Наташі віддам.

Та певен — нічого не буде страшного.

Повернетесь.

М о т и л ь к о в

Вітаю.

С т у д е н ц о в

Бажаю добра!

Мотильков виходить.

У звичайного хлопця такого

Така надзвичайна сестра!

(Дивиться на годинник.)

Початок за чверть години.

Катастрофа! Мати іде сюди!

(Ховається за дверима.)

Входять Марія Петрівна та Наташа.

Марія Петрівна

Так засмутив він мене, дитино, —
Прийшов і пішов, не сказав куди.
Стіл — ну, просто повна чаша.
І все це загине, як на біду.
Володимир Миколаїч, ти...

Студенцов

(з-за дверей, тихо)

Наташо!

Наташа помітила.

Марія Петрівна

Та я...

Наташа

Матусю, я іду.

Марія Петрівна

Куди? З листоношею?

Наташа

Безперечно.

Марія Петрівна

Не дозволяю!

Студенцов

Спізнимось. Жах!

(Вибігають.)

М а р і я П е т р і в н а

Боже, заборони поштарям безсердечним
Красти дочок на очах!
Боже, заборони авіації
Розлучати з синами нас,
Розлучи їх з клятою працею,
Приведи до мене на час.
Пошли їм додому попутній вітер
І життя тихе, голубе.

Пауза.

А втім — це такі діти,
Що навряд чи послухають тебе.

Входить Медведєв.

М е д в е д є в

Ну от, задрімав. Що поробиш — старість.
А ви розмовляли тут не з дітьми?

М а р і я П е т р і в н а

Усі випарилися. Зостались,
Володимир Миколаїч, тільки ми.

М е д в е д є в

Вася?

М а р і я П е т р і в н а

Помчався.

М е д в е д є в

Наташа?

М а р і я П е т р і в н а

Пропала.

М е д в е д е в

Лена?

М а р і я П е т р і в н а

Зникла.

М е д в е д е в

Нема і її?

Бачу я, справді, людей замало.

М а р і я П е т р і в н а

Самі телеграми — гості мої.

Ну, справді, посходили люди з ума.

Скажи: куди поспішають люди?

Та ж смерть за кожним прийде сама,

І не нагадує, а вона не забуде.

От Васька пішов. Турбуйся весь час.

Може, на смерть. А не випив чаю.

М е д в е д е в

Діти нині лиш в принципі нас

Про своє життя повідомляють.

М а р і я П е т р і в н а

Ну, а що ж з вечерею? Уже як лід вона.

Нема народу, а багато страв.

М е д в е д е в

Всяка їжа має бути з'їдена,

Як поет сказав.

Актор не припустить втрат у харчах.

То ж, гідно вшанувавши їх,

Вип'ємо за наших хлопців і дівчат —

За летючих, непосидючих, справжніх!

(Піднімає келих.)

З а в і с а

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Приймня Очерета. Сбстановка другої картини. Вечір.
О черет сам.

О черет

Дев'ята година! Мотильков був повинен
Повідомити про все о п'ятій.
Може, він мертвий цієї хвилини,
Може, лавиною об'ятий,
Може, поникла його рука,
Може, в цю мить торжествує лава.

(Дзвонить.)

Входить черговий.

Негайно викликати Маяка.

Черговий виходить.

Далі чекати не маю права.
Значить, — загинув.

(Пригадує).

«Хоч в небі тьма,
Я міг би гукнути: «хочу», «бажаю».
І, хоча почуттям тут місця нема,

Вони — почуття оці — промовляють».
 Ніколи руки вже не стисну йому!
 «Табачку привезу» — обіцяв, як завше.

(Дивиться на годинник.)

Дев'ята година!

Обережно увійшов *М е д в е д е в*.

М е д в е д е в

Саме тому
 Я й увійшов до вас, не спитавши.
 Пробачте, сяду. Перебої шалені.

(Сідає).

Хвилююсь. Пройде за мить.
 Прошу вас: дочці — Медведевій Лені...

О ч е р е т

Ах, ви, Медведєв!

М е д в е д е в

Тсі! Не кажіть.
 Про те, що я був — прошу ні слова.
 Горда. У матір пішла.

О ч е р е т

Ну і що ж?

М е д в е д е в

Вона ж наречена.

О ч е р е т

Чия?

М е д в е д е в

Мотилькова.

О ч е р е т

Стара новина. Наречений хорош.

М е д в е д е в

Хороший, та де він? Полетів зятьочок.
Грози, блискавки... Година тяжка...
Адже Лена для вас в основному — льотчик,
А для мене, в основному — дочка.

О ч е р е т

Вона спокійна.

М е д в е д е в

Спокійна, як же!

Стінки тонкі у нас — квартира нова.
Я чую: то зведеться вона, то ляже,
То книжку візьме, то води налива.
То зойкне, почувши годинника удар,
То раптом — у грозу — фіранку відкине.
Адже вона зовні — командарм,
А всередині — маля, дитина.
Вона до вас набіжить тепер,
Я знаю, яку вона скаже фразу...
То якщо Василь загинув, помер,
Не кажіть їй про смерть відразу.
Адже — зрозуміло — я батько. І от
Хвилююсь.

(Підводиться.)

О ч е р е т

Присядьте.

М е д в е д е в

З серцем неполадка.
От помилуйтеся: дочка — пілот,
А у батька вимушена посадка.

(Випив води.)

Ах, Лено, Лено... Колись виступав
В Казані актор-любовник Шумов.
То він актрису одну покохав
І вмер до весілля. І хто б подумав!
Три дні поплакала актриса ця,
А на четвертий навдивовижу
Пила, на п'ятий зустріла купця,
А на шостий з ним подалась до Парижу.

О ч е р е т

Оце характер!

М е д в е д е в

А Лена не вміє,
Бо серце вміщає одну любов.
Прошу зрозуміти мене...

О ч е р е т

Розумію.

М е д в е д е в

Він, може, пролив уже навіть кров?
Він вернеться звідти?

О ч е р е т

Звідки?

М е д в е д е в

З місяця!

Хіба ви доручите легке юнаку?

О ч е р е т

Мотильков справді в небезпечному місці.
Ви повинні заспокоїти свою дочку.
Він завтра повернеться.

М е д в е д е в

Врешті! Це свято.

Тепер я утішити Лену вправі.

Входить Л е н а.

Лишенько! Лена! Застала.

Л е н а

Тато?

Чого ви прийшли сюди?

М е д в е д е в

Я? У справі.

(Очеретові, ласкаво.)

Ось вам, товаришу Очерете,
Квитки до театру. Приходьте, прошу!

(До Лени.)

А ти чого?

Л е н а

(хвилюється)

По... статтю для газети.

О черет

Все в порядку, Медведева, я напишу.
Все в порядку. Завтра приїде Василь.
Наречену обніме, зрадіє мати.
І, хоча ніхто мене не запросив,
На весіллі я думаю ще погуляти.

Л е н а

(обурено)

Тату!

М е д в е д е в

Олено, будь ласка, тихіш.
Ти на землі, а не в аероплані.
І ти зараз ходиш, а не летиш,
І я тобі батько, а не бортмеханік.
Піду вже. Бувайте. Надворі п'ятьма.
Виходять. Годинник б'є дев'ять.

О черет

Бій годинника, як удари грому.
Десята година.

(Дзвонить.)

Входить черговий.

Повідомлень нема?

Ч е р г о в и й

Немає. Маяк чекає прийому.

О черет

Кличте.

Черговий виходить.

Крапка. Вирішую. Так.

Входить М а я к.

Як у вас настроїй, товаришу Маяк?

М а я к

Поганий.

О ч е р е т

Сідайте, порозмовляєм.
Будьте одверті.

(Глянув на годинник.)

Як лине час!

М а я к

Невже ви гадали, що я злякаюсь?
Що я не виконаю ваш наказ?
Що нижче мети я спроможний стати,
Що, смерть побачивши, я зігнусь?

О ч е р е т

Коли б я думав, що ви боягуз,
Я б не погодився розмовляти.

М а я к

То певне, zostавшись сам на сам,
Мотильков нашептав вам у вухо...

О ч е р е т

Ви командир. І не личить вам
Ображати свого друга.
До того ж, не знаю, чи він відповість.

М а я к

Що?

О черет

Надто довго звістки немає.
Я жду ще.

М а я к

Не ждїть. В цїй мовчанцї — вість.
Це горе так мовчки відповідає.

Пауза.

Васька мертвий. А довкола — весна.

О черет

Він знав, що загибель можлива.

М а я к

Знав?!

Пауза.

Тепер йому вже нічого не шкода.

О черет

Так. Слава — це не лише нагорода.

М а я к

Пам'ять його поважаю я,
Я любив його, як молодшого брата.
Та послали б мене, і воля моя —
Наслідки кращі були б набагато.
А він замахнувся, забіг, поспішив...

О черет

Я в ньому був певен. Тому й доручив.

М а я к

Послали б мене, я б інакше повівся...

О черет

Так в п'есі поет лиш зробити б міг:

Послать одного,

щоб він завалився,

А потім другого,

щоб він переміг.

Але в житті це не так просто.

Я командир, значить, крапка. Стоп!

Не можу я вірити на дев'яносто.

Я мушу певним бути на сто.

Я в вас вірю — це відомо либонь,

Отож послухайте і не лякайтесь:

Коли я бачу зверхяскравий вогонь,

То завжди побоююсь, що він бенгальський.

Ви усім своїм станом запевняли: «горю».

Ви в гарячці були. І скажу не від злості:

Коли б я наказав, ви б кинулись на зорю,

Не задумавшись про міжпланетний простір.

І повірте — мало бути смілим.

Перевірте серце й патрони свої!

А слава приходить до нас між ділом,

Коли діло достойне її.

«Отже, літак мене піднесе

за дві години». Красиве слово.

Коли ви сказали: в цьому все, —

я відразу вирішив, що пошлю Мотилькова.

М а я к

То, вирішивши мене на місце поставить,

Ви того лиш хотіли, щоб я зрозумів?

О черет

Наша партія на катастрофах навіть

Виховує синів.

М а я к

І все-таки, мое майбутнє стерте,
На очах перетворюється в дим, в пилюгу.
Я — другорядний. І, кажучи одверто,
Можу бути корисним лиш в другу чергу.
Як же бути мені?

О ч е р е т

Як будь?

М а я к

Еге ж, як?

О ч е р е т

Готуйтеся летіти, товаришу Маяк.

М а я к

Летіти?

О ч е р е т

Мабуть, Мотильков у біді.
І, якщо лавина лишилася ціла,
А він загинув, — тоді
Ви підірвете її.

М а я к

Зрозуміло.

О ч е р е т

І коли з ним загинули усі хлоп'ята...

Входить черговий.

Ч е р г о в и й

Вас викликають із наркомата.

Очерет і черговий швидко виходять. Маяк сам.

М а я к

Мертвий. Поринув у тишу і тьму.
Він уже не сьогоднішній. Він учорашній.
Навіщо ж слава потрібна йому?
Навіщо? Невже мені страшно?
Крапка. Воля в мені тверда.

Вбігає О чер е т.

О чер е т

Телеграма! Зв'язок обірвала вода.
Буря. Зв'язок перервався. На подив,
Досягнута ціля!

М а я к

Які Без жертви? Кажіть!

О чер е т

Але Мотильков...

М а я к

Він себе не пошкодив?

О чер е т

Мотильков помирає.

М а я к

То мені не летіть?

О чер е т

Ні.

Маяк похитнувся.

Що з вами?

М а я к

Усе... так раптово...

То не летіти?

О ч е р е т

Лавині кінець!

Посилаю хірурга до Мотилькова.

А тільки — чи встигне туди посланець?

М а я к

То мені не летіти? Ех, Василь! Обнімає

Уся країна тебе, мов дитя.

Що ж лишилось мені?

О ч е р е т

Життя,

Якого у Мотилькова немає.

З а в і с а

КАРТИНА П'ЯТА

Поблизу вершини Азау. Містечко Багір. Непевний на вигляд, можливо «мисливський», будиночок. Ганок. Два ледь освітлені вікна з фіранками. Пізній вечір. Гроза. Злива. На ганку з'являються піонер та піонерка.

Д і в ч и н к а

Його привезли сюди учора.

Х л о п ч и к

Він, мабуть, замерз, бо страшенно ду́ло.
А що ти скажеш йому?

Д і в ч и н к а

Ой, горе!

Приготувала і все забула.
Скажу, що ми турбуємось дуже,
Що нас загін сюди послав,
Що ми — піонери...

Х л о п ч и к

Коротше, друже.

Адже він ослаб.
А ти як почнеш і зрадієш — я знаю.
А зараз темно. Гроза тепер.

Д і в ч и н к а

То сам говори.

Х л о п ч и к

Охоти не маю.

Я змерз.

Д і в ч и н к а

А я не змерзла?

Х л о п ч и к

Але ти старша.

Позначається різниця в літах.
Коли я виросту, буду завше
Ходити навіть на лижах в трусах.

Блискавка.

Ого! Зараз гримітиме.

Д і в ч и н к а

(затуляє вуха, чекає)

Що, уже?

Грім.

Х л о п ч и к

Ти затуляєш вуха? Руками?

Д і в ч и н к а

Що з того! А ти боїшся мишей.

Х л о п ч и к

Так, але це пройде з роками.

Д і в ч и н к а

А ти не умієш сказати ні слова.

Х л о п ч и к

Я змерз.

(Образився.)

Д і в ч и н к а

Ну от, уже й сльоза!

Пауза.

Була б я льотчиця, я б Мотилькова
На літаку в Москву...

Х л о п ч и к

А гроза?

Д і в ч и н к а

А я підлетіла б ще вище грому.
Я б дорогу знайшла в темноті.
А ти полетів би, чи лишився б дома?

Х л о п ч и к

Якби дали пальто, полетів.

Пауза.

Всиплять нам. Темно. А дома ждуть.

Д і в ч и н к а

Ну, вилають.

Х л о п ч и к

(заклопотано)

Всяко буває з старими!

Д і в ч и н к а

Пішли, боягузику!

Хочуть увійти в дім.

Х л о п ч и к

Чуеш, ідуть!

(Прислухається.)

Хоча б не вигнали.

Д і в ч и н к а

Ставай за дверима.

Ховаються. Входять два репортери. Блискавка
Грім.

П е р ш и й р е п о р т е р

Ого! Природа, здається, мстить.
Та це Мотильков — тут зусилля марні.
Коли його мають забрати звідси?

Д р у г и й р е п о р т е р

Не знаю — дотягне він до лікарні?

Перший репортер

Він перед вибухом слово дав, —
Якщо не загине, то після всього
Розкаже про себе...

Грім.

Другий репортер

Оце удар!

Ні, він уже не розповість нічого,
А врятована станція струм дає...

Перший репортер

Герой! Він здатний гори ламати.
Не знаєте, дружина у нього є?
Родина, діти?

Другий репортер

Наречена і мати.

Перший репортер

(записує)

Я кожне слово про нього ловлю.
Я нарис назвав «Переможець лавини».
А ви?

Другий репортер

Я надто його люблю,
Щоб писати про нього всякі новини.

Перший репортер

Муза моя шість газет обслужила.
Шість областей — від Сибіру до Дону.

(Показує вічне перо.)

Казус — неvistачило чорнила.

Другий репортер

І що ж?

Перший репортер

Довелось розвести водою.

Другий репортер

І як?

Перший репортер

Телеграфістка тямуща, —

І та не помітила.

Другий репортер

Оце так — да!

Перший репортер

Від пропорції залежить, тому що —
Зайва крапля і виходить — вода.

Другий репортер

Так, Мотилькову не бути в живих.

Перший репортер

Лавина знешкоджена — знаменний фактор.
Перед грозою прилетів Черних.

Другий репортер

Знаменитий хірург?

Перший репортер

Неможливий характер.

Ми до літака. В слухну хвилину:

«Скажіть для газети — два слова лише».

А він:

«Не кожен висадить лавину,
Але кожен про це напише».
І зник у машині.

Другий репортер
Суворий без мір?

Перший репортер
Як? І з вами?

Другий репортер
Твердий без краю.
Кажуть, він геній.

Перший репортер
Геній, але звір.
(Вдивляється в темінь.)

Здається, він.

Другий репортер
Він.

Перший репортер
Зникаю.

Обидва виходять. Гроза стихає, чути її тепер, мов
далеку мелодію, — мелодію дощу, грому та вітру.
З-за дверей з'являються хлопчик і дівчинка.

Хлопчик

Він помре.

Д і в ч и н к а
Наречена і мати...

Х л о п ч и к
Я, мабуть, заплачу.

Д і в ч и н к а
Чути по тону!

Х л о п ч и к
Може, все-таки давай тікати?

Д і в ч и н к а
Тікати?

Х л о п ч и к
Ах, так! Доручення загону.
А лікар? Хірург! Я боюся. А ти?

Д і в ч и н к а
Трошки. Ми повинні зуміти,
Коли він відійде, букет пронести.

Х л о п ч и к
Якщо він лікар, — значить, помітить.

Д і в ч и н к а
Ідуть!

Піонери ховаються. Входить Черних. Його сугроводжує лікарка. Вона дуже зморена. Не спиняючись, вона схвильовано говорить до Черних.

Л і к а р к а
Весь час без пам'яті. Дихає важко.
Вже сил немає його жаліть.

Ч е р н и х

(сердито)

Ви їли сьогодні що-небудь, товаришко?

Л і к а р к а

(здивовано)

Ні.

Ч е р н и х

Зараз же додому ідіть.

Л і к а р к а

Серце стальне. Без цього в гробу

Він був би давно.

Кажуть, є в нього мати!

Ч е р н и х

Скільки ви спали за останню добу?

Л і к а р к а

Дві години.

Ч е р н и х

Негайно спати.

Бувайте.

(Подав лікарці руку і входить в дім).

Відкривається стіна будинку. Невелика кімната. На похідному ліжку лежить Мотильков. Над ним схилилася медична сестра. Черних швидко підходить до ліжка.

Ч е р н и х

Обережно. Це вам не дроба.

Поволі. Подушку під спід.

Сестра вийшла. Мотильков опритомнює.

Ну, як?

Мотильков

В основному, чудово.

Черних

Настрій?

Мотильков

В основному, як слід.

Що з гідростанцією?

Черних

Врятували.

Мотильков

Лавина?

Черних

Розтрощена впрах.

Ви так жбурнули її, що завали
Порохом сіли на дальніх горбах.

Мотильков

Хлопці живі?

Черних

Постраждав один.

Осколок. Дрібниця, кажучи щиро.

Мотильков

Значить, найбільше потерпів командир.

Черних

Доля кожного командира.

Мотильков

Скільки лишилося жити мені?

Черних

Сто років.

Мотильков

Це жарт.

Черних

Жартувати не вмію.

У вас болить голова?

Мотильков

Ні.

Ми посварились. Я втратив надію.

Черних

З ким? Точніше.

Мотильков

Прошу зрозуміти:

З Леною. Обрізала, як ніж.

Черних

Хворий! Може, припинимо мітинг,

Обговоримо справи пізніше?

Спочатку засніть. Не приховую: дуже

Серйозне становище. Засніть хоч на мить.

Мотильков

Плавати у власній кривавій калюжі,

Відчувати, що кров із ран біжить...

Це невесело. Мамо, мамо!
Лено, пригадуєш? Пломінь костра...

(Знепритомнів.)

Входить сестра.

Сестра

Помер?

Черних

Знепритомнів. Що?

Сестра

Телеграма.

З Москви.

Черних

(прочитав)

Пишіть-но відповідь, сестра.

(Тихо диктує.)

Поранення серйозні, ускладнені значною втратою крові. Побоююся за життя. Надаю першу хірургічну допомогу.

Основну операцію відклав слабкість пацієнта. Тутешній лікарні немає складних хірургічних інструментів. Вишліть негайно. Черних.

Приготуватись до операції.

Сестра вийшла. Готуючись до операції, Черних піби звертається до Мотилькова.

Випа́док!

Виходить, благополуччя відрода
Залежала від маловідомої гори.
Здвигнулась порода від дощопадү,

Змінилися зморшки земної кори,
Людей затисло у кут

і, щоб знов

З полону їм звільнитись,
Не тільки померти мав якийсь Мотильков,
А — що страшніше — з Леною посваритись
Життя, ти завжди — пістолет біля скронь.
Він веселий, трудяга, людина,
Та смерть падає, мов на тріску вогонь,
Летить, мов з-за хвіртки псина.
І хоч би велична причина була б,
Хоч кличу могутнього грюки.
А то ж — лавина — районний масштаб,
Клапоть вічності. Каменюка.
Він усе перевірів. Своїми руками.
Жбурнув лавину в морок і тьму.
Але камінь, нікчемних розмірів камінь,
Від імені гір відомстив йому.
Повзай же, лайся і штовхайся.
Лиха до людини природа німа!
У світі все, власне кажучи, хаос,
І ми — частина його дрібна.
Тож нічого проти нього перти,
Неначе у борщ півнюк.
Дах не врятує тебе від смерті,
Але врятує від каменюк.
Не загрожуй горі — вона непреложна,
Замахнулися смертю ці каменоломні...

М о т и л ь к о в

Професоре, заперечити можна?

Ч е р н и х

Заперечуйте, якщо притомні.

Мотильков

(з поривом)

Я жду — завдасте ви хворобі удар,
Ваш ніж не підпише на смерть мою згоди...
Я думаю — ви володар...

Черних

Володар?

Чого, дозвольте спитати?

Мотильков

Природи.

І раптом, пробачте мені, ви раб.
Ви поблідли.

Черних

Поблід? Перед ким?

Мотильков

Перед нею.

Перед природою. Що ж! Я ослаб,
Та за вас я сильніший, пробачте, душею.

Черних

Хворий, замовкніть!

Мотильков

Я хворий. Рука

У мене ослабла, обличчя змарніло.
Та є в мене воля більшовика,
Що хаос собі підкоряє уміло.

(З запалом.)

Та ринув би навіть на нас крізь туман
Океан: не минути, здавалося б, смерті, —
Ми б наказали:

умри, океан!

І мусив би він безперечно померти.

(Знов ослабів.)

На ладан я дихаю... В юні літа...
А все ж — не скорюся і на хвилину.
У нас із вами... спільна мета...

Ч е р н и х

Яка саме?

М о т и л ь к о в

Щастя людини.

От вам принесли уламки мої.
Смерть над постелею моєю,
І хіба ви без щастя за горло її
Хапаєте, зустрівшись з нею?
І хіба ви стрічаєтесь з такими моментами
Байдужо рік у рік?

Ч е р н и х

Я не дискутую з моїми пацієнтами,
Я їх ріжу, молодий чоловік.

М о т и л ь к о в

Люди уміють життя відчувати.
У них в цю хвилину багато справ.
Діти, юнаки, дівчата!
Я їх не бачив, але врятував.
Що сили приділено юності цій —
Їм не страшна ніяка лавина!

Шкода, що матері, мамі моїй,
Вони не замінять ніколи сина.
Мені страшноувато, професоре, нині.
Не звик я до смерт за всі ці дні.
Замало відпущено крові людині.
Як би вона придалася мені!
Професоре...

(Знепритомнів.)

Ч е р н и х

Усі отакі вони. Сили останні
Напружать, а жити лишилось — часок...

Входять піонери.

Д і в ч и н к а

Професоре, в якому він стані?

Ч е р н и х

Що за дитячий садок?
Ви звідки взялись?

Х л о п ч и к

Ми були на ганку.

Ч е р н и х

І довго?

Х л о п ч и к

Я з нею годину стояв.

Д і в ч и н к а

Адже ви врятуєте його до ранку,
Він же станцію врятував.

Могли ж загинути люди в лавині,
А він захистив багатьох!
Адже тільки в нашій родині
Шестеро.

Х л о п ч и к

Це крім нас двох.
Дівчинка ховає букет за спину. Черних помітив.

Ч е р н и х

А віник оцей заберіть з палати.
Ну, кому він потрібний, кому?

Д і в ч и н к а

Вони намокли. Не треба викидати.
Це наші квіти. Віддайте йому.

(Робить крок до ліжка.)

Ч е р н и х

Не лізьте, куди не можна, сказав же!

Д і в ч и н к а

Ви трошки допоможете йому, авжеж?

Х л о п ч и к

А потім я виросту і назавше
Вилікую його від хвороби теж.

Ч е р н и х

Та ніч надворі ж! Ледь буря стихла.
Дорога ж далека. Куди вас несе!

Х л о п ч и к

Все-таки висловитись устигли!

Д і в ч и н к а

До побачення, професоре.

Х л о п ч и к

Професоре, на все.

Черних випроваджує дітей.

Ч е р н и х

Вечір якийсь цілком безголовий!

Люди — неначе їх трясця трясє.

Хворі виголошують промови,

Піонери кричать: на все!

І всі воюють з горою чудово,

Усім набридла доля своя.

Увійшла сестра.

Приготуватись до переливання крові.

С е с т р а

А хто ж кров йому дасть?

Ч е р н и х

Я.

С е с т р а

Ви? Професоре! З вашим здоров'ям?

Ч е р н и х

Не стійте, як стовп, отут.

Я маю стільки власної крові,

Що можу позичити хоч пуд.

С е с т р а

Професоре, себе пожалійте!

Ч е р н и х

Сестрице!

Ви, здається, розмовляєте знов?
Ще й як вона йому згодиться —
Моя, не потрібна нікому кров!
Але незабаром, я просто певен,
Зібравши загін, в акурат,
Пролле мою кров, не жаліючи себе він,
За якихось маловідомих хлоп'ят.

(Засукує рукава.)

С е с т р а

Боже, на що зважаються люди!

Ч е р н и х

Він з нею помчить назустріч рокам,
Він кров'ю моею дорожити не буде,
Та я йому все-таки її віддам.

З а в і с а

КАРТИНА ШОСТА

У Мотилькових. Декорація третьої картини. Марія
Петрівна, Наташа, Медведєв.

М а р і я П е т р і в н а

День минув, а Василька немає.
Знала б де він — помчала б навстріч.

М е д в е д є в

Повернеться. І, як поет запевняє,
Музика гряде у сяйві свіч.
Банкет — горою. Пождіть деньок.

Н а т а ш а

Почнем?

М а р і я П е т р і в н а
Актриса! В печі погасне!

Н а т а ш а

Кухня потім. Зараз урок.

М е д в е д є в

Обдарування у неї прекрасне.

М а р і я П е т р і в н а

Учіться. Та я вам скажу між нами:
Не вабить урок ваш мене і па мнѣ.

(Виходить.)

М е д в е д є в

Пробачимо її. Починається драма,
Як поет запевняє, партер гримить.

(Сідає спиною до дверей.)

Наташа стоїть проти нього, обличчям до дверей, готова читати роль. Медведєв бере книгу, слідкує.

Н а т а ш а

(декламує)

«Час, друже мій! Уже пора нічна.
Нас жде війна, і хмара зустрічає.
О матінко! Свою дочку вона
Пожежам і негоді доручає.
Дочка іде в імлу, в нерівний бій.
І грає вітер на старенькій лірі.

О доблесть матері! В якій вмістити мірі
Все благородство, що в душі твоїй?
Яке зумію слово я знайти,
Щоб сяяло воно

яркіш за слово «мати»?
Иди, мій милий. Дай мені хоч ти
Мою стареньку матір обійняти.

Пауза.

Ну, як?

М е д в е д е в

Наталочко, трепету мало.
Подібні — улюблені ролі мої.
Пригадую, Стрепетова грала
В дев'яносто другому році її.
Маленька!

Дурнуля!

Душа ж — золота.

Лиш скаже:

«матір свою обняти!» —

І ти почуваєш — сум огорта,
І плачеш, і сліз не хочеш спиняти,
І горе охоплює цілий театр.
Це я в десятках міст зустрічав.
В Тамбові — пригадую — сам губернатор,
На що вже Каїн — і той ридав!
Як є у артистки справжня сила,
Як слово її проймає серця,
Нехай мені кажуть: вона некрасива, —
Немає прекрасніш за неї з лиця!
А нині з'явиться Манька чи Танька, —
Спідничка, жакет, капелюшок... Дарма!
Акробатика, біомеханіка,
А серця, а серця актриси нема.

Актори! Огляньтеся тільки навколо ви.
Палають знамена — нема їм числа.
То де ж вона, наша новітня Єрмолова,
Що вийшла б на сцену і всіх потрясла?
Чи, може, героя вам грати ні з кого?
Чи буря вогню у душі замала?
Та я б і сам заграв Леваневського,
Якби підходяща фігура була.
Огню мені, юності трохи підкинь!
А втім, та чому це тягну я сумної?
Актор, Наталочко, це старий кінь —
Він рветься на сурму пори бойової.
Так, друже, без серця

мистецтва нема.

От ви сказали: іди, мій милий.
А я дивлюся і бачу — пітьма.
Не бачу я милого. Заклик безсилий.
Та ви затужили? Даремно, їй-богу.
Ви здібна, і вам сумувати не час.

Н а т а ш а

(зраділа)

Володимир Миколаїч!

М е д в е д е в

(суворо)

Кінець монолога!

І так, ніби милий ваш тут, біля вас.

Медведев не бачить, як навшпиньки входить Студен-
ц о в, подає Наташі знаки, показуючи телеграму. Наташа
читає монолог, ніби відповідаючи йому.

Н а т а ш а

«Яке зумію слово я знайти,
Щоб сяяло воно

яркіш за слово «мати»?

Іди, мій милий. Дай мені хоч ти
мою стареньку матір обійняти».

Студенцов не йде.

М е д в е д е в

Ну, от. Непогано. Тривогою дише.
І милий поблизу, і любов — хоч куди!
Продовжуйте далі.

Але спокійніше.

Н а т а ш а

(Студенцову)

Доки я ще говоритиму? Йди.

М е д в е д е в

(слідкує по книзі)

Збилися. Фраза не ця, неначе.

С т у д е н ц о в

Наташо!

М е д в е д е в

(обертаючись)

Черговий набіг?

Та ви її переслідуйте, юначе.

Та ви ж всюдисущий, молодий чоловік.

Мистецтво ніколи не заважало.

Воно зникало, уздрівши любов.

(Збирається йти.)

Входить Марія Петрівна.

М а р і я П е т р і в н а

Наташо, а де це мій полушалок?

(Помітила Студенцова.)

Студенцов

Загинуло все...

Марія Петрівна

Ви з'явилися знов?

Лист?

Студенцов

Телеграма.

Марія Петрівна

Наташі?

Студенцов

Наташі.

Марія Петрівна

Давай.

Студенцов

Не можу.

Марія Петрівна

Не жаліти коли б!

Я припиню залицяння ваші.

А ще листоноша! До дівчиська прилип.

Віддай-но!

(Вирвала телеграму.)

А тепер змивайся.

Студенцов

Наташо!

Марія Петрівна
(розкриває телеграму)

Досить. Іди, не стій!

Студенцов
(Наташі, в розпачі)

Це ж про брата.

Наташа
Про брата?

Марія Петрівна
Про Васю?
(Прочитала телеграму.)

Васю... Синочку! Синочку мій!
(Майже падає.)

Всі кидаються до неї.

Наташа
Вася? Мамо!..

Студенцов
(у розпачі)

Що ж тепер?

Медведев
Помер?

Студенцов
Поранений. Можливо й помер...
Медведев затуляє йому рота.

М е д в е д е в

Мій друже, ви не лікар, а листоноша.
Не стверджуйте ж, це не все рівно!
Маріє Петрівно, він поранений... Може,
Він скоро одужає, Маріє Петрівно.
У нас, наприклад, був комік один:
Розбився. А нині гуляє пішки...

Марія Петрівна плаче.

Н а т а ш а

Мамо... не треба...

М а р і я П е т р і в н а

Васю, мій син!..

Н а т а ш а

Мамо!

М е д в е д е в

Покласти б її у ліжко.

С т у д е н ц о в

Я поможу.

Студенцов та Наташа виводять Марію Петрівну.

М е д в е д е в

Сил забракло їй, все ж.
День у жовтні не той, що у травні.
Отак до її років доживеш,
Розкиснеш
і слъози поллеш безугавні.

Васька! В траурі стягів кумач.
В'ється чорна дорога до тебе.
От і вернувся...

Входить Лена.

Лена!

(Плаче.)

Лена

Не плач.

З Марією Петрівною побути треба.
Ти тільки подумай — він же їй син!

Медведев

На серці у матері тягар непосильний.
Син виросте й от...

(Виходить.)

Лена сама.

Лена

Хода годин

Сьогодні чомусь така повільна!
Ще тільки учора він тут стояв,
Утома в очах його відбивалась.
Та він був твердий і спокійний, а я —
А я в душі його сумнівалась.
Він знав, що коротке його життя,
Що смерть у горі отій приховалась,
Та він був твердий і спокійний, а я —
А я в душі його сумнівалась!
Він рятував, країно моя,
Людей, за якими смерть ганялась,
Та він був твердий і спокійний, а я —
А я в душі його сумнівалась!
Де ж нині дороги мої й путі!
Як мені з серцем його зрівнятись?

Через які мені гори круті,
Через які мені грози промчатись?
Сміявся, коли вже летить пора,
Кадав: «коліно болить у мене»,
Купив сорочку...

І от — гора...
То краще б мене розчавило...

Входить М а я к.

М а я к

Лено!

Л е н а

Маяк? Іди!

М а я к

Не гони. Я хотів
Дізнатись — Марія Петрівна...

Л е н а

Нездужа.

М а я к

Очеретова правда, я зрозумів.
Василева правда... А я — я дуже
Любив попереду бути...

Л е н а

Зусиль

Не клав він, щоб сірим здаватись в усьому.
Але там, де бачив людей Василь,
Ти бачив шлях до свого підйому.

М а я к

Він був мені, Лено, другом здавна.

Л е н а

А що ти побачив в його привіті?

М а я к

Це дружба безжальна була. Та вона
Найкраща дружба в усьому світі.

Входить О чер е т.

О чер е т

Здрастуй, Медведева. Як мати?

Л е н а

Погано. Хвора. Там батько мій.

М а я к

Товаришу начальник, я хочу сказати...

О чер е т

Пояснення потім. До справи мерщій.
Нам ніколи зараз губити час,
Це злочин — кожне зайве слово!
Мотильков все зробив, щоб виконати наказ,
Ми зробимо все, щоб врятувати Мотилькова.
Професор Черних просив привезти
Важливі інструменти для операції,
Десять льотних годин до мети.
Пілот Медведева,

прошу збиратися.

Тепер — пів на шосту. До шести —
В польоті.

Л е н а

Дякую, товаришу начальник.

Входить Марія Петрівна, за нею Наташа,
Студенцов, Медведєв.

О черет

Марія Петрівна?

Лена

(батькові)

Навіщо пустив!

Медведєв

Немає на світі нічого печальніш...

О черет

Марія Петрівна, полегте.

Марія Петрівна

Ні.

Наташа

Ви ж слабі.

Марія Петрівна

Ні, я здорова.

Дайте слово сказати мені.

Хай повсюду звучить

материнське слово.

І це останнє слово моє.

Слізьми не залле робітничка мати.

І всюди — де вони тільки є —

Сини мої будуть йому вчувати...

Сини мої!

Брата, Васю, поранено.

Лежить він тепер серед горя та мли.
Над ним літаки гудуть затуманені,
Клеочуть над ним молоді орли...
Сини мої!

Він людей рятував у біді,
Хоча серед них —

чужі та незнанні.
Сини мої — в повітрі та на воді,
В Москві,

На Далекому Сході,

в Казані,

Я прошу вас — стара робітничка мати,
Я хочу вас бачити — повних сил,
Але якщо доведеться вам помирати, —
Будьте такими, як брат ваш Василь.
І якщо нагряне буря залізна
І ворог лихий принесе нам біду,
Я вам сама виперу білизну
І в сакви похідні сама складу.
Відкрию вікно у своїй квартирі,
Рукою змахну, виряджаючи в бій...

М е д в е д е в

«О, мужність матері! В якій вмістити мірі
Все благородство, що в душі твоїй?»

З а в і с а

ДІЯ ТРЕТЯ

КАРТИНА СЬОМА

Лікарня гідростанції «Перше травня». Дві кімнати. У великій праворуч лежить Мотильков, ліворуч, очевидно, прийомна для відвідувачів. Зараз в ній Черних та Лена. Дія відбувається по черзі — то в першій, то в другій кімнаті.

В другій — Лена та Черних.

Лена

Я вже сиджу тут

цілих три дні.

Операція пройшла, почало заростати.

Чому ж не дозволено провідати мені?

Черних

Жінок небезпечно до хворих пускати.

Лена

Пробачте, професоре, але — ви чудака.

Черних

Товаришу герой, скажу між нами:

У ваших літах розмовляв я не так,

А трохи чемніше, з професорами.

Л е н а
(ніяковіючи)

Пробачте...

Ч е р н и х
Ото ж бо!

Л е н а
Та я ж...

Ч е р н и х
Прощу.

Л е н а
Я так хвилююсь... Прошу зрозуміти...

Ч е р н и х
Ну добре, я вас до нього пущу.
Але якщо у вас розпочнеться мітинг...
Хоча тут не мітинг. Скоріш — серенада.
Древня ситуація: він та вона.
Ну, піду приготую експоната:
Та знайте — лірика шкідна.

(Черних виходить.)

Л е н а
Що ж скажу? Якими словами?
Я зовсім, здається, сходжу з ума...
Подумати, — прірва лежить між нами,
І викопала прірву я сама.
Я зроблю цей крок. Я скажу: Василю,
Я люблю тебе і любила за те,

Що жити без тебе я більше не в силі.
Ти герой, Василю, ти...

Гасне світло.
В першій — Черних, Мотильков.

Мотильков

Пусте!

Адже це від жалості. Вона примхлива.
Аби пересвідчитись, що я лежу.
Не хочу бачити її. Шкідливо.

Черних

Це корисно, хворий, я вам кажу.

Мотильков

Я вже призвичаївся. Минуле — дим.
Лена пішла. Я один zostався.
Розмови — зайві.

Черних

Як я був молодим,
То з цим так легко не змирявся.

Мотильков

Ви чудак, професоре.

Черних

Ах так!

Мотильков

Розмова небезпечна, як обвали породи.

Ч е р н и х

Я чув уже двічі, що я — чужак.
І двічі на це не давав я згоди.
Приготуйтеся до урочистого моменту.

(Впускає Лену.)

Л е н а

Здрастуй, Васю!

М о т и л ь к о в

Лена? Привіт!

Черних пораяється в шафі.

Ч е р н и х

Кудись поділись мої інструменти.
Піду, може, десь нападу на слід.

(Виходить.)

Пауза.

Л е н а

Як здоров'я?

М о т и л ь к о в

Краще. А твої діла?

Л е н а

Нічого.

М о т и л ь к о в

Як мати?

Л е н а

Уже не хвора.

Мотильков

Як батько? Прем'єра пройшла?

Лена

Здоровий. Прем'єра відбулася вчора.

Мотильков

Ну, от.

Пауза.

Лена

Ну, от.

Пауза.

Я хотіла пояснити...

Мотильков

Пояснень не треба.

Лена

Хотілось мені...

Мотильков

Дороги розходяться — що ж робити.

Не треба, Лено. Дороги ясні.

Приємно було, як бути й повинно.

І зараз — дякую: — приймний гість.

Лена

(мало не плаче)

Вася!

Мотильков

(так само)

Що, Лено?

Л е н а
(*стримуючись*)
Котра година?

М о т и л ь к о в

Недавно, здається, пробило шість.
Лено, посидь...

Л е н а

Часу вже мало...
До аеродрому — чотири верстви.

М о т и л ь к о в

Лено, чому саме ти прилітала?

Л е н а

Нікому було інструмент привезти.
Ну, бажаю здоров'я тобі та сили...

М о т и л ь к о в

Друзям привіт.

Л е н а

Ну, бувай. Піду.

(*Виходить, стримуючи сльози.*)

Світло гасне.

У другій: Черних, Л е н а.

Ч е р н и х

Як? Нагомонілися? Скінчили?
А я інструментів ніяк не знайду.
Що, все в порядку?

Л е н а

Так. Все ясно.
Затримуватись нічого. В путь.

Ч е р н и х

Та що тут сталося?

Л е н а

(плаче)

Я така нещасна!

Ч е р н и х

Виходить, льотчиці теж ревуть.

(Подає їй воду.)

Ковтніть. Недоглянув я вас, як дітей.
Що сталося? Чи ви оніміли?

Л е н а

(крізь сльози)

Як це можна — рятувати людей
І серця не мати!

Незрозуміло.

Черних розводить руками. Світло гасне.
В першій: Ч е р н и х, М о т и л ь к о в.

Ч е р н и х

Еге, стурбувала вас розмова невчасна.
Ну, вона заспокоїться. Не буде біди.

М о т и л ь к о в

Який я нещасний.

Ч е р н и х

І ви нещасні?

М о т и л ь к о в

Навіщо вона прилітала сюди?

Ч е р н и х

В крові вашій, друже, багато палання.
Ви гору скорили двома словами.
Тепер я бачу: — стихія кохання,
Єдина стихія, не скорена вами.
Звичайно, — ваша воля, мій друг,
Але Лені утер би я сльози пекучі.
Ради вас пронеслась вона через десять округ,
Через дві грози та чотири тучі.
Вона ж крізь вітри пройшла наполохані,
Відбила десятки піщаних атак.
Та ж так поводяться тільки закохані...

М о т и л ь к о в

Всі наші льотчики поводяться так.

Ч е р н и х

Можливо. Вам видніше, юначе.
Істина вам зрозуміла до дна.
Ну, а всі у вас льотчики плачуть,
Чи, може, плаче тільки вона?

М о т и л ь к о в

Плачуть?

Ч е р н и х

Так. І кричать: «Я нещасна!»
Так, ніби її розчавило горою.

М о т и л ь к о в

Професоре, професоре...

Ч е р н и х

Тепер вам ясно?
Тепер ви зрозуміли? Ех, герою!

Мотильков

У мене в очах проясніло неначе...
То вона мене любить? Любить, чи ні?

Черних

Коли б ви її запитали, юначе,
Не треба було б відповідати мені.
А тепер загублено зв'язки й адреси.

Мотильков

До нової зустрічі скінчиться рік.
Поверніть її, поверніть, професор!

Черних

Це вже занадто, молодий чоловік.
Отак ви мене пошлете й по воду
І кабінет замітати примусите... Дарма!
Я хірург. А тут нагоди
Для хірургічного втручання нема.
Тут знахар потрібний, чи божя мати.
Святої б водиці на вас хлюпнуть.

Мотильков

Професоре!

Черних

Годі! Перестаньте стогнати.
Зараз спробую її повернути.

(Переодягається.)

Приведу наречену — хай святкує любов.
Так би мовити, — одверзну ворота раю.

Мотильков

Професоре, швидше... Ви дали мені кров...

Черник

І тепер я винен, що вона грає!

Мотильков

Я смішний, професоре... Але вам зрозуміло...

Черник

Усі ми в юності смішили світ.

Іде до дверей, налітає на піонерів.

Дівчинка

Здрастуйте. А ми там тьотю зустріли.
Вона просила передати привіт.

Мотильков

Кому?

Хлопчик

А ви хіба з нею знайомі?

Черник

Та де ж ви, нарешті, зустріли її?

Хлопчик

Де? Майже на аеродромі.

Дівчинка

І чомусь витирала очі свої...

Хлопчик

Напевне, летіти не хоче.

Ч е р н и х

Їй-право,
Ти надзвичайно далекозорий юнак!
(Знову одягає халат.)

Ну-с, Мотильков, погані справи.
Музичний голос літака.

Д і в ч и н к а
(підбігає до вікна)

Погляньте, погляньте, літак!
М о т и л ь к о в

Її машина!
(Рух до вікна.)

Ч е р н и х
Хворий, не треба!

Ви збожеволіли. Пожалійте себе!

Наближається мелодія літака. Дівчинка та Черних див-
ляться у вікно. Мотильков притискує до себе хлопчика,
обнімає його.

М о т и л ь к о в
(хлопчику)

Коли б наречена була у тебе,
Якби вона раптом покинула тебе,
І де б ти не був з душею своєю,
Ти б її побачити хотів, —
Ти полетів би в небо за нею?

Х л о п ч и к
Якби тільки був вихідний — полетів.

Черних
(показує на хлопчика)

Він і любов поборов.

Мотильков
(посміхаючись)

Поборов.

Дівчинка
(біля вікна)

Вона наближається, чули?

Всі, крім Мотилькова, біля вікна. Все дзвінкіше мело-
дія літака.

Хлопчик
Спускається.

Дівчинка
І знов — струімголов.

Хлопчик
Мертва петля.

Черних
(Мотилькову)

Ви б її повернули!

Дівчинка
Падає, падає сюди!

Хлопчик
І — вгору.

Дівчинка
І знову летить над нами.

Черних
(Мотилькову)

Скажіть, вона так літає завжди,
Чи тільки, коли посвариться з вами?

Мелодія зовсім близько, здається, що літак над кімнатою.
Мотильков звертається до нього.

Мотильков

Лено! Клени мене. Я — безголовий.
Посміхнись мені, будь ласка, в небесній сині.
І від посмішки твоєї Мотилькову
Покращає — всупереч медицині.
Я хочу почути слово твоє,
Лено, — яка ти в цю мить красива!
Тільки очі у мене ще є,
Голос та серце, а руки — безсилі.
Але я з тобою. В літаку. Мчись!
Що з того, що стіни і скло круг мене!..

Хлопчик
(до Черних)

Скажіть: дядя — артист?

Черних
Артист.

Хлопчик

Який?

Черних
На даному етапі — тенор.

Гримить мелодія літака.

Завіса

КАРТИНА ВОСЬМА

У Мотилькових. Порівняно з третьою і шостою картинами — кімната прибрана дещо розкішніше. Квіти. Марія Петрівна і перший репортер. Марія Петрівна метушиться, хазяйнує.

Репортер

(записує)

Бесіда з матір'ю Мотилькова.

Чудово. Пробачте, як ви сказали?

Марія Петрівна

У мене ж, здається, людська мова!

Приїхали:

син Микола з Казані,

Син Іван з Владивостока.

О сьомій збирається вся сім'я.

Ти вже пробач, за такою морокою

Геть заморилася зовсім я.

Репортер

Скажіть, на вокзалі були ви з дочкою?

Героя стрічали?

Марія Петрівна

Ну й сказав!

Начальник прибув на машині за мною,

Мене і Наташу одвіз на вокзал.

Приїхали, а там — армія людей!

Поїзд прийшов, — музики гримлять.

І так шумно та тісно всюди —

Що ледве я встигла сина обнять.

(Схопившись, глянула на годинник.)

Ой, лихо, лишилося чверть години.
О сьомій...

Репортер
Рівно?

Марія Петрівна
Та, думаю, рівно.

Репортер.
Називається нарис: «Пленум родини».
Дякую, товаришко Маріє Петрівно.
Та я, вибачайте, ще не поїду.
Ми ще продовжимо інтерв'ю.
Я буду присутнім під час обіду.

Марія Петрівна
(без ентузіазму)
Ну, що ж, і вам тарілку даю.

Репортер
Шкода, не подумав про це раніш,
Передати б по радіо бесіди ваші:
«Увага, слухайте, стукнув ніж...
Мікрофон — біля гречаної каші.
Чуєте — дзенькнула ложка.
Кашу героєва мати їсть!»

Марія Петрівна
Яка там каша? Вип'ємо трошки.

Репортер

Ну, про це мікрофон наш не розповість.
На все!

(Виходить.)

Марія Петрівна

Дяка богові! Сьогодні шостий.
Тепер і зустрінуться, врешті, брати!
Накрию ж стіл, незабаром гості.
Може, хоч тепер не розлетяться в світи.

(Накриває стіл.)

Неспокійні діти пішли, взагалі.
Скаже — на хвилину, а потім не чути,
А сам летить аж на край землі
Гори висаджувати, падати з парашутом.
Чи в море іде, щоб у даль летіти,
Чи в шахту біжить — а мати сама...
Такі тепер пішли діти,
Що навіть управи на них нема.
Ну от, розвела я отут розмову,
А справа не рухається моя.

Дзвонять.

Дзвінок! Ну, коли з газети знову —
Не пущу. Відповім: полетіла і я.

(Відчиняє двері.)

Входить син Іван.

Іван

Мамо!

Марія Петрівна

Ваня! Синочок! Мій сокіл!

І в а н

Насилу добрався до рідної хати!

М а р і я П е т р і в н а

До чого ж ти, Ваню, виріс високий!

І в а н

Вирішив, мамо, до неба дістати.

М а р і я П е т р і в н а

Господи, нібито тільки учора
Дитину оцю на руки я брала.
Певне, ми входимо в нашу пору,
Часу на життя нам лишилося мало.

І в а н

Продовжимо, мамо, а старість зупинимо,
Сто літ вам прожити, як кажуть, без змін.

(Глянув у вікно.)

От і Микола іде з дружиною.

М а р і я П е т р і в н а

Коли ж це устиг одружитися він?

Іван іде відчиняти двері.

Ну, милий, цього я йому не прощаю.
Упертий, та я уперта так само.
Я тут в Москві невістку шукаю,
А він одружився в Казані!

Входить К о л я з д р у ж и н о ю.

К о л я

Мамо!

Марія Петрівна
Здрастуй! А жінку як звати?

Коля
Женею.

Марія Петрівна
Ох і казанський рід!
Без благословення! А мати?
Прощаю. Невістка ж, як маків цвіт!

(Цілує невістку.)

Онучка немає?

Колина дружина
Та що ви, мамо!

Коля
Йй, мамо, соромно.

Марія Петрівна
При чому ж стид?
Я, діти, по-баб'ячому, між нами,
Коли не до речі, то вже простіть.
Ну, добре! Нарешті ви в рідній хаті.
Не скоро вже, мабуть, прощатися знов.
Дзвонять. Поспішно вбігає Петро, молодший син.
Петька! Чи чули? Живе на Арбаті,
А отже, спізвився, останній прийшов.
І тобі не соромно?

Петро
Доповідь.

Марія Петрівна

Ні крихти?

Петро

Трамвай, мамо...

Марія Петрівна

Петре, гай, гай!

Ваня встиг з Владивостока приїхати —

І то не поскаржився на трамвай.

Брати вітаються.

Петро

(до Колі)

Професор! Як завше, будиш уми?

Коля

А ти підріс — і вершини не видко!

Петро

Все-таки рідко стрічаємось ми.

Іван

Значить, і розлучаємось рідко!

Входять Медведєв, Наташа, Студенцов.

Медведєв

Марія Петрівно, збулися сни...

(Помітив усіх, зніяковів.)

Пробачте мені: незнайомі лица.

Марія Петрівна

Все це мої сини.

М е д в е д е в

(урочисто)

Радійте, брати, за свою сестрицю.
Вона актриса.

М а р і я П е т р і в н а

Іспит скінчила?

Н а т а ш а

Я щаслива, мамо!

М е д в е д е в

І як здала!

Я бачив сам, своїми очима,
Як цілу залу вона підняла,
Як у всіх загорілися відразу лиця.
Як всіх захопив благородний порив.
А я сказав: це моя учениця —
І з нею овації поділив.

М а р і я П е т р і в н а

Доню!

М е д в е д е в

Нікому не збить її з ніг.
Дзвенить, мистецтва сурми сталеві!
Поштар театрові завадить не зміг.

С т у д е н ц о в

Бо і театр не заважав поштареві.

І в а н

Поштареві?

К о л и н а д р у ж и н а
Якому?

М е д в е д е в

Це кожен узнає.

Але поки що — таємниця, джентльмени.
Героя між нами ще немає?

М а р і я П е т р і в н а

Скоро прибуде. Та нема ще і Лени.

М е д в е д е в

Все буде гаразд! Але я не про це —
Я знов про актрису, не знали якої...

Н а т а ш а

А після іспиту був концерт.
Співав мій учитель.

М е д в е д е в

Ударив старої.

І в а н

А ви заспівайте!

М е д в е д е в

О, ні!

Н а т а ш а

Сто подяк!

М а р і я П е т р і в н а

Співай.

П е т р о

Всі вас просять.

К о л и н а д р у ж и н а
Благаю, між нами.

М е д в е д е в

Коли вже мене благають дами —
Я відмовити не можу ніяк.
Колись я, друзі, бувало співав,
А зараз прийшла вже, як кажуть, старість.
І пісня моя уже ледве жива,
Тепер ледве жевріє...

Дайте гітару.

Наташа вже приготувала гітару. Медведєв співає.

Двое служило в нашім полку.
Грай, пісню, грай.
Коли бувало сміявсь один,
То другий журився вкрай.

Мелодія переходить в оркестр. Світло гасне. Наступна сцена йде під тихий акомпанемент пісні. Освітлюється передпокій. В ньому Л е н а й В а с и л ь.
Лена хоче іти.

Л е н а

Ну, от ти вже дома.

М о т и л ь к о в

Буває.

Л е н а

Буває.

М о т и л ь к о в

Як минає життя!

Л е н а

Минає.

М о т и л ь к о в
Минає?

Л е н а

Ну, до побачення.

М о т и л ь к о в
Лено!

Л е н а

Васю!

Поцілунок.

М о т и л ь к о в

Та ти зрозумій, я дурний, як пень.
Я так безглуздо тоді тримався.

Л е н а

Я теж помилилася в той день.

М о т и л ь к о в

Лено, коли ти пішла, полетіла...

Л е н а

Не згадуй.

М о т и л ь к о в

Три рушники я погриз.
Вгору, у небо злетіти хотілось.

Л е н а

А мені хотілося спуститись униз.

Мотильков

Тобі відчутна часу бистрина.
Життя ти умієш глибоко бачить.
Ти людина видатна.

Лена

Видатна? Що це значить?

Мотильков

Ленко, доволі жартів!
На світі
Не було ще любові, як поміж нами.
Лено, коли у нас виростуть діти...

Лена

Які діти? Ходім до мами...

Мотильков

Як то які?

Лена

(показує на двері)

Туди усе чути.

Мотильков

Я не знавець на цьому,
проте
Я припускаю, що може бути
У нас не одне, а багато дітей.

Лена

(знову показує на двері)

Хтось увійде, а тут поцілунки.

Мотильков

Ну от, ти сувора знову.

Леня

Приєднаймося до родини.

Мотильков

Єсть, товаришко літунко!

Входить Маяк.

Маяк

Мотильков! Дуже прошу на коротку розмову.

Леня пішла в кімнату.

Мотильков

Я слухаю, Колю. А в чому справа?

Маяк

Ну, от — ти герой, і, як личить герою,
Тобі, я думаю, нецікаво,
Може, і розмовляти зі мною.

Мотильков

Колю, покинь!

Маяк

Я сказати хочу,
Не перед натовпом, не перед юрбою,
Тобі одному одверто в очі, —
Що я вважаю тебе героєм.
І не зневажай мене, Васю, ніколи,
Повір — я принижений до краю.

Мотильков

Ні, я люблю тебе, Миколо.
І тільки дечого не долюбляю.

Маяк

Можеш не слухати мого каяття,
Але я кажу, і ти мусиш знати,
Що я непомітно своє життя
Кожної миті радий віддати.

Мотильков

І знову в голосі зайва мідь,
Та тут же ворожих димів не видно.
Життя — це річ! І треба уміть
Його берегти, бо це необхідно.
Ходім же до столу, сап'юре, пора.
Вип'єм за дружбу

нашу залізну.

Повір мені, це не остання гора
На дорозі до соціалізму.
Стоять вони, зазналися... і нехай.
А ми їх висадимо — ці гори наші.
Праці — по горло...

Але обіцяй:

Ні слова про це моїй мамаші.

Маяк

Прощай!

Мотильков

Лишайся!

Маяк

Ні — ти знаменитий,
А в мене звичайні, буденні справи.

Тебе тут не можна ніким замінити.
Без мене ж обійдуться. Що я без слави!
Піду чергувати. Бувай.

Мотильков

На все!

Маяк вийшов.

Притиснуть його доведеться за це.

(Увіходить у кімнату.)

Світло гасне. Освітлюється велика кімната. Всі слухають Медведева. Непомітно входить Мотильков.
Стає позаду, поряд з Леною.

Медведев

Чимало я бачив, чимало чував —
Цікава й багата моя дорога.
Я чув: про старість Давидов співав,
І кращого зроду не чув нічого.

(Співає.)

Хороший день! І сонце гріє дуже!
Вітрило, сміх над річкою дзвінкий.
Але не клич мене, мій юний друже,
Облиш, адже я вже давно старий.

Назустріч друзям не розправлю плечі,
Не колихнеться чуб русавий мій.
Несу до вогника кістки свої старечі.
Тепла б мені — бо я давно старий.

Не збурить кров любов'ю запальною.
О юні зустрічі! О волзькі береги!
Моя любов посивіла зі мною,
У неї теж — онуки навкруги.

Зібрались ви в це незабутнє місце,
І в серце вдерся вітер молодий.
Я ж колював усіх вас у колісці.
Я серцем ваш, хоч я давно старий.

То ж за життя, за дружбу, за тривогу,
За шум дібров, за вітер-буревій!
Візьми й мене з собою у дорогу
І в те не вір, що я давно старий!

Пауза. Аплодисменти.

Мотильков

Дякую, крашого, мушу сказати,
Зроду ще чути не довелось.

Тут помітили його та Лену. Обійми, поцілунки, вигуки.

Голоси

Лено!

Васю!

Василію!

Брате!

Медведев

Герой, герой від п'ят до волосся!

Марія Петрівна обняла Мотилькову.

Марія Петрівна

Як же від матері ти міг приховати!
Помчав, а ти тут сиди — побивайся.
Глянь хоч у вічі — я ж твоя мати!
Ох, ти, шибенику!

(Заплакала.)

Васильку, Васю.

Ну, що з ним робити — скажіть мені, люди?

Мотильков

Пробач мені гріх цей великий, мамо.
Клянусь, що без дозволу не вийду нікуди
І звісно, не полечу так само.

(До першого брата.)

Майор Мотильков! Покажися на мити!

Іван

ОКДСА хвилювалась за тебе.

Мотильков

Ну, як океан?

Іван

Океан гримить.

Мотильков

Акули?

Іван

Слідкуємо, як і треба.

Мотильков

(до другого брата)

Професор! Ви, здається ж, подруги не мали!

Коля

Дозволь представити мою дружину!

Мотильков

Клянусь вам, професоре, ви дуже вдало
Нею доповнили нашу родину.

(До третього брата.)

Петрусь! Ну, як трамваї твої?
Чи довго їхати від нас до Арбата?

Петро

Зустрінеш лавину, не висаджуй її.
Залиш, прошу, для молодшого брата.
Ну, я вітаю тебе.

Коліна дружина

І я.

Наташа

(входить разом із Студенцовим)

І наші вітання — щирі і прості.

Медведев

В нашій республіці навіть сім'я —
Це бойовий підрозділ.

Марія Петрівна

Припиніть розмови. До столу, будь ласка.

Медведев

Головує найстарший. Я — не без прав.

Усі займають місця навкруг столу.

Огож, зараз ми заложимо за галстук,
Як поет сказав.

Сподіваюсь, бокали наповнені з шиком?

Зплітай же, славо, героям вінок!

З маленьким келихом,

та з почуттям великим...

Дзвонять.

Дзвінок!

Марія Петрівна

По Васю це.

Лена

Знову, мабуть у політ!

Медведев

Коли б його знову кудись не послали...

Входить Очерет.

Мотильков

Тарас Петрович!

Лена

Привіт!

Медведев

Привіт!

А тут вас, товариш начальник, чекали.

Очерет

Пілот Медведєва, вам наказ.

Марія Петрівна

Ну, тільки й побачила я невістку...

Очерет

Прошу приготуватись. За годину на вас
Чекає маленька поїздка.

Лена

Яка?

О черет

Таємниця.

М е д в е д е в

Летить кожна мить,
Вітер мчить, швидко і різко.
Друзі, — як звикли тепер говорить,
Години, — це ж величезні відрізки.
От був Мінервін — актор в Самарі,
Так він за годину набратись умів —
І поплакати, і заграти на гітарі...
То ж не гайте часу...

Дзвінок.

Хтось подзвонив!
Входить Черних.

М о т и л ь к о в

Михайло Михайлович!

Л е н а

Товариш Черних!

М е д в е д е в

Радість наша безмірна, професоре!

Ч е р н и х

(Мотилькову)

По-перше, — здрастуйте.

По-друге, — як на гріх,
Ви дали мені невірну адресу.
Я рвуся в чужу квартиру, а звідти
Збираюсь вже іти взагалі...

М е д в е д е в

Забудьте про всі неув'язки світу.
Зміст життя — на цьому столі.

Ч е р н и х

Мотильков біля столу! Прости йому, боі!
Чому ж це ви в бій не рветесь знову?

Наташа, ніяковіючи, наближається до Черних.

Н а т а ш а

Професоре, пробачте... Ми з матір'ю удвох...
Візьміть...

(Хоче віддати йому букет.)

М о т и л ь к о в

(посміхається)

Віник!

Ч е р н и х

(Наташі)

Та що ви... що ви!..

Н а т а ш а

Коли б не ви, то в оцю хвилину...

Ч е р н и х

(сердито)

Я краще піду...

М а р і я П е т р і в н а

(обнімає Черних)

Мій голубе! Світе!

Черних не знає, що робити з квітами.

Мотильков

Віник!

Черних

(сердито)

Те, що зоветься — віник,
За інших умов називається — квіти.

Його садовлять за стіл.

Медведев

Замкніть-но двері, хороші люди,
Щоб знов не з'явитись нежданим бідам.
Повірте — радянська п'єса повсюди
Тепер кінчається смачним обідом.
І ми не дамо його порушити криком
Навіть дзвоникові. Давайте карафку...
З маленьким келихом,
та з почуттям великим...

Дзвінок.

Знову! Ну, я подаю у відставку...

Очерет швидко іде до дверей. Коротка пауза. Всі чекають.
Він повертається з червоним квитком у руках.

Очерет

Прошу пробачити мене. Два слова.

Медведев

Ну от — заважають обідати знову!

О черет

Уряд просить родину Мотилькова
В Кремль, на дружню розмову.

Марія Петрівна

В Кремль?

Студенцов
Родину!

О черет

Заперечень нема?

В такому випадку поїхати прошу
Вас, професоре Черних, з усіма,
Артиста Медведева і листоношу.
Машини чекають на нас унизу.

Лена

А я?

О черет

Ви — родина!

Уряд у курсі.

Наташа

Мамо, визнайте: пустили сльозу?

Медведев

О там, я гадаю, ми вже закусимо!

Метушня.

О черет

(Лені)

Ну, як, до вподоби вам подорож, міс?

Лена

Ви, значить, про неї мені казали?

Н а т а ш а
(Студенцову)

Володя, а де ж рукавички? Займись.

С т у д е н ц о в
Де ж вони?

Н а т а ш а
На канапі лежали.
Мамо, а де ж капелюшок?

М а р і я П е т р і в н а
Шукай!

С т у д е н ц о в
Наташо, прошу, мерщій одягайся.
Наташа, Студенцов, брати виходять.

М о т и л ь к о в
Мамо, ви розгубитесь вкрай,
Коли Сталін підійде?

М а р і я П е т р і в н а
Та що ти, Васю.
Ми з ним люди однієї породи,
У обох нас доля була важка.
Сталін — син трудового народу,
А я — трудового народу — дочка.

М е д в е д е в
Оце так сказали! Зоря, а не фраза.
Блиск її, мов пісня, звився.
Родина виходить, вбігає перший репортер.

Р е п о р т е р
Невже всі роз'їжджаються зразу?
Невже обід скінчився?

З М І С Т

Стор.

Віктор Гусев. <i>Вступна стаття Андрія Кулінича</i> .	3
---	---

ВІРШІ ТА ПІСНІ

Зоря мого діда. <i>Переклад І. Гончаренки</i>	23
Волга. <i>Переклад К. Дроска</i>	26
Герої їдуть у колгосп. <i>Переклад Є. Дроб'язка</i> . . .	28
Пісня про двох депутатів. <i>Переклад В. Лагоди</i> . . .	32
Повпреди Московського комсомолу. <i>Переклад Н. Лісвенко</i>	34
Кулеметник Ораз Гельєєв. <i>Переклад Я. Шпорти</i> .	39
Боець Охріменко. <i>Переклад А. Косматенка</i>	44
Млинці. <i>Переклад П. Сингаївського</i>	43
Два паради. <i>Переклад К. Дрока</i>	51
Сім'я. <i>Переклад В. Сосюри</i>	58
Дружба. <i>Переклад Н. Лісвенко</i>	61
Сад. <i>Переклад О. Жолдака</i>	68
Слава. <i>Переклад К. Дроска</i>	72
Я був в Самарканді. <i>Переклад К. Дрока</i>	77
Життя. <i>Переклад О. Жолдака</i>	79
Серце землі. <i>Переклад М. Гірника</i>	83
Завзяття. <i>Переклад А. Щербака</i>	88
Кільце. <i>Переклад Є. Дроб'язка</i>	92

Летять наші льотчики. Переклад М. Зісмана	96
День моєї Вітчизни. Переклад М. Шеремета	99
Безсмертя більшовиків. Переклад М. Зісмана	102
Я — росіянин. Переклад В. Лагоди	104
Дві скрипки. Переклад Б. Степанюка	107
Пересельці. Переклад В. Сосюри	111
Тобі. Переклад П. Пезняка	116
Пам'яті Чкалова. Переклад І. Гончаренка	118
Вірш про старість. Переклад М. Леценко	120
Горки. Переклад В. Струтинського	123
Ведуть народи бій. Переклад Д. Луценка	126
Ленінград. Переклад М. Шеремета	128
Лист на фронт по радіо. Переклад Є. Дроб'язка	131
Сестра. Переклад А. Косматенка	134
Мати і син. Переклад А. Косматенка	137
Вісник нашої бурі. Переклад М. Леценко	139
Братерство героїв. Переклад В. Сосюри	142
Герої Бородіна. Переклад Б. Степанюка	146
Світле місто. Переклад Д. Луценка	148
Містам-героям. Переклад І. Гончаренка	150
Василь Павлович. Переклад Б. Степанюка	154
Московська мати. Переклад Ю. Петренка	159
Клен. Переклад П. Сліпчука	164
Полечко-поле. Переклад Н. Забіли	168
Пісня радянських школярів. Переклад О. Новицького	170
Лист з Паміру. Переклад Н. Лісовенко	172
На Далекому Сході. Переклад О. Новицького	173
Пісня про Москву. Переклад М. Леценко	175
Пісня. Переклад В. Лагоди	177
Козак від'їжджав на війну. Переклад І. Гончаренка	179

П'ЄСИ

Весна в Москві (п'єса). Переклад Р. Чумака	183
Слава (п'єса). Переклад С. Голованівського	337

Редактор **П. Синелієвський**
Художники **В. Смородський, Г. Яценко**
Художній редактор **К. Калусін**
Техн. редактор **Л. Нагаборська**
Коректори **Г. Колісник, О. Шпакова**

ВИКТОР МИХАЙЛОВИЧ ГУСЕВ. Избранное.
(На українском языке)

БФ 07215. Здано на виробництво 24/VI 1954 р. Підписано до друку 21/X 1954 р. Формат паперу 76×92/32. Папер. арк. 7,312. Друк. арк. 17,111 + 1 вкл. Обліково-вид. арк. 16,678. Зам. 1026.
Тираж 8000.

Надруковано з матриць Київської книжково журнальної фабрики на Книжковій фабриці Головного управління Міністерства культури УРСР, Одеса, Купальний зав. 5. Зам. № 5181.